

Fengselsbetjenten i det flerkulturelle
fengselet: En sosiologisk analyse av
holdninger, kunnskap og kategorisering.

Masteroppgave skrevet av
ANNE LAPIN EVENSEN

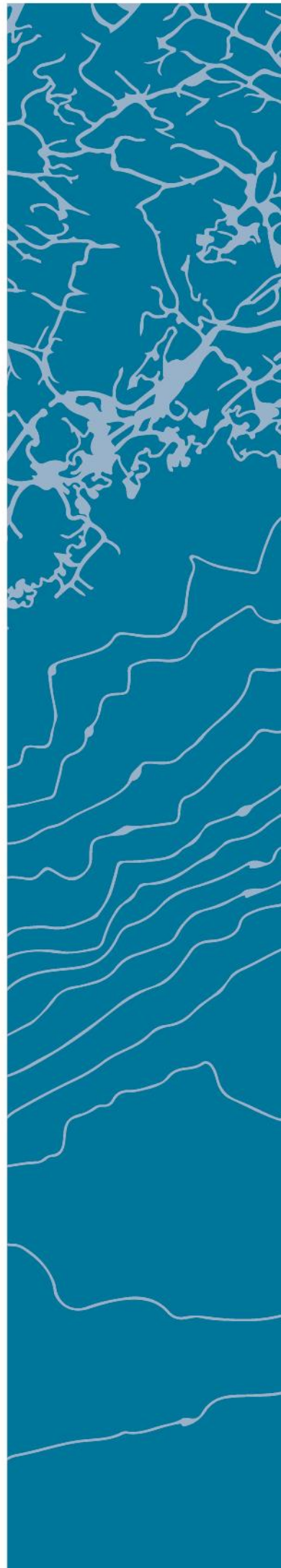
VEILEDER

Kristian Mjåland

Universitetet i Agder, 2019

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Forord

Denne masteroppgaven markerer avslutningen på et to år langt løp hvor jeg har valgt å bruke store deler av min fritid på å studere. Det har betydd å måtte sjonglere mellom full jobb, fulltids skole, og ikke minst familie. Det har vært krevende, spennende, lærerik, slitsomt og fremfor alt utfordrende. Jeg synes masteren i sosiologi og sosialt arbeid har bidratt til å forene mine to bachelorgrader godt (sosialt arbeid og sosialantropologi).

Det at jeg nå har fullført hele løpet på mine planlagte to år, skylder jeg flere å takke. En ekstra stor takk rettes til min veileder Kristian Mjåland, som på tross av en kinkig start har gitt meg støtte og god veiledning hele veien. Takk for at du har vært generøs med din tid, jeg har lært masse av deg.

Ikke minst vil jeg takke alle mine informanter som valgte å bruke av sin tid på å gjøre intervjuer med meg. Takk til gode hjelpere i Kriminalomsorgen og til Mette Irmgard Snertingdal hos KRUS for rekruttering av informanter og tilrettelegging. Takk også til alle som har vært behjelpelige med korrekturlesning.

Takk til familien min (!) for barnepass, og for oppmuntring og feedback også gjennom tøffe tider, det har vært helt nødvendig og avgjørende. Til min mann, Torstein, takk for at du ikke ga opp og for at du lot meg fullføre, på tross av frustrasjoner, et kaotisk hus, og en kone med et enda mer kaotisk hode. Takk også for utallige morgener du har stått opp selv om det har vært min tur.

Dorte Arvesen, uten muligheter for avspasering på jobb hadde dette ikke vært mulig, takk for fleksibilitet og ditt ønske om å legge til rette for meg.

Takk til mine to trollunger for å være de beste guttene en mamma kan ha, selv klokken fem på morgenen. Dere er mitt alt og jeg er så stolt over å få være mammaen deres!

Arendal, juni 2019

Anne Lapin Evensen

Sammendrag

Dette er en sosiologisk analyse av fengselsbetjenten i det flerkulturelle fengselet. Ettersom hver tredje innsatt i norske fengsler i dag er utenlandsk, undersøker denne studien hvordan det oppleves for de ansatte i norske fengsler å arbeide med denne gruppen. Med bakgrunn i teorier om kategoriseringsprosesser (Börjesson & Palmblad, 2008; Wadel, 1990), forestilt likhet i det norske samfunnet (Gullestad, 1989; 2002) og profesjonsteori dannes grunnlaget for det teoretiske rammeverket denne studien bygger på. Dette er en kvalitativ studie hvor datamaterialet kommer fra to fokusgruppeintervjuer. Den ene gruppen er aspiranter under utdanning hos KRUS (Kriminalomsorgens Høyskole og utdanningscenter), mens den andre gruppen består av betjenter med lang erfaring fra fengsel. Med problemstillingen; *Hvordan oppleves det for ansatte å jobbe i fengsler som i økende grad er flerkulturelle?* søker denne undersøkelsen svar på opplevelsen av det flerkulturelle fengselet fra den *ansattes* perspektiv. Spørsmål som diskuteres i oppgaven er: *Hvordan snakker ansatte i norske fengsler om utenlandske innsatte og på hvilken måte får språket betydning for kategorisering? Hvilken opplæring får de ansatte i forhold til tverrkulturell kommunikasjon og kulturforskjeller, og hvordan gjøres kunnskapen gjeldende i deres arbeid? På hvilken måte påvirker ansattes egne holdninger og verdier kategoriseringsprosesser?*

Datamaterialet er analysert tematisk, og et av de mest fremtredende funnene i denne studien er at det er en forskjell i hvordan de to gruppene *snakker* om utenlandske innsatte, og hvordan de kategoriserer «utenlandske innsatte». Hvem som er innenfor denne kategorien og ikke, blir i denne studien diskutert. Det fremkommer også i studien at aspirantgruppen i hovedsak baserer sitt betjentfaglige arbeid på formell kunnskap, mens betjentene refererer mest til erfaringsbasert kunnskap i sitt arbeid. Begge gruppene vektlegger mangel på retningslinjer i arbeid med utenlandske innsatte, noe som støtter Bygnes (2014) sin studie som også benyttes i denne oppgaven. Et annet interessant funn i studien peker på en ukultur, hvor små «stikk» og kommentarer om utenlandske innsatte anses som «hverdagslig».

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	3
1 Innledning.....	6
1.1 Tema og problemstilling	6
1.2 Norsk kriminalomsorg.....	8
1.3 Utlendingspolitikk i Kriminalomsorgen.....	8
1.4 Studiens oppbygning	9
2 Kunnskapsoversikt	11
2.1 De glemte fangene?	11
2.2 Flerkultur i fengsel	13
2.2.1 Språklige utfordringer	14
2.2.2 Helseutfordringer	15
2.3 Livet som betjent	16
3 Teoretisk rammeverk.....	18
3.1 Kategoriseringsprosesser i profesjonelt arbeid	18
3.1.1 Sosiale kategorier og kategorisering	18
3.1.2 Språkhåndtering og moral	20
3.2. Forestilt likhet i det norske samfunnet	21
3.2.1 Likhetstankegangen i Norge.....	21
3.2.2 «Vi» og «de andre»	23
3.3 Profesjonalitet.....	25
4 Oppgavens design og metode.....	30
4.1. Min prosess – det planlagte og det endelige prosjektet.....	30
4.2 Fokusgruppeintervju som metode	31
4.2.1 Teori om fokusgruppeintervju.....	31
4.2.2 Styrker og svakheter ved fokusgruppe som metode.....	32
4.3 Utforming av intervjuguide og planlegging	33
4.4 Utvalg	35
4.5 Intervjusituasjonen	36
4.6 Tematisk analyse – tolkning og analysearbeidet.....	38

4.7 Etiske refleksjoner	39
5 Kategorisering av utenlandske innsatte	41
5.1 De usynlige svenskene	41
5.2 Forhandlinger om kategorisering	43
5.3 Språkhåndtering – å tørre å feile	45
5.4 Diskusjon og oppsummering.....	49
6 Opplæring og kunnskap	51
6.1 Erfaringsbasert kunnskap	51
6.2 Formalisert kunnskap	55
6.3 Menneskemøter og traumebevisst omsorg i fengsel	58
6.4 Profesjonalitet og faglig skjønnsutøvelse.....	61
6.5 Diskusjon og oppsummering.....	64
7 Holdninger og verdier	67
7.1 Bevissthet og refleksjoner rundt egne holdninger.....	68
7.2 Egnethet.....	71
7.3 Ukultur i det skjulte?	73
7.4 Språk og holdninger	76
7.5 Diskusjon og oppsummering.....	77
8 Avslutning	79
Litteratur:.....	82
Vedlegg	88
Vedlegg 1: Søknad om forskningstillatelse.....	88
Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	90
Vedlegg 3: Intervjuguide.....	94
Vedlegg 4: Svar fra Kriminalomsorgen	97
Vedlegg 5: Godkjenning fra NSD	99

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

En gruppe som blir mye omtalt i media, er utenlandske statsborgere. Som følge av globaliseringsprosesser har vi i Norge sett en økning av innvandring til Norge de siste 10-20 årene. Dette blir også gjeldende i fengslene, og fengselspopulasjonen er i dag mer flerkulturell en tidligere. Hver tredje innsatt i norske fengsler er utenlandsk statsborger (Kriminalomsorgen, 2017). Dette er en kraftig økning de siste årene, fra 18 % i 2006, 20 % i 2007, og 33 % i 2012 (Bugge, 2017). Hvis vi kun forholder oss til varetekt, utgjør utenlandske innsatte 58 % av fangepopulasjonen. Utenlandske innsatte representerte i 2015 95 ulike nasjonaliteter (KRUS, 2015, s. 11). De tre mest representerte landene var Polen, Romania og Albania (Kriminalomsorgen, 2019b).

Det er foretatt noe forskning på hvordan den høye andelen utenlandske innsatte påvirker norsk kriminalomsorg. Mye av denne forskningen kretser rundt innsattes opplevelser og erfaringer (se Ugelvik, 2015; Ugelvik & Damsa, 2017; Stamnes & Rye, 2018; Johnsen m.fl, 2017; Westrheim & Manger, 2019). Det er imidlertid gjort mindre forskning på hvordan fengselsbetjenter opplever og forholder seg til at fengslene i økende grad er blitt flerkulturelle (men se Bygnes, 2014). Mitt bidrag til forskningsfeltet omhandler hvordan denne økningen av utenlandske innsatte er med på å påvirke fengselsansattes arbeidshverdag, og hvordan de ansatte forholder seg til denne gruppen. Jeg ser nærmere på hvordan ansatte i norske fengsler tenker og snakker om utenlandske innsatte, og hvordan de som profesjonelle er med på å påvirke kategoriseringsprosesser.

Store deler av mitt voksne liv har jeg arbeidet med mennesker. Noe av det som har fanget min oppmerksomhet og interesse personlig og faglig gjennom å ha vært innom ulike arbeidssteder som sosionom, (som for eksempel barnevern og rus/psykiatri) er hvordan «vi» som profesjonelle snakker om «brukere», «klienter», «saker» eller lignende. Med ordene vi benytter setter vi også mennesker i ulike kategorier. Ved å bruke ord *konstruerer* vi vår virkelighet, og begrepene vi velger å benytte kan forsterke bestemte verdier, tenkesett eller referanserammer (Skau, 2005 s. 47). Som mennesker påvirkes vi også av det som skjer rundt oss. Ikke minst mediene skaper ofte prosesser der fordommer forsterkes mer enn de analyseres (Gullestad, 2002, s. 33). Kategorier som anvendes er ofte lite gjennomtenkte, og ofte forklares atferd med kultur (Gullestad, 2002, s. 33; Dahl, 2001, s. 19).

Med kategoriseringstematikken i bakhodet, en interesse for norsk kriminalomsorg og ikke minst flerkultur, ble dette inngangen til det som har resultert i denne oppgavens tema, om fengselsbetjenten i det flerkulturelle fengselet. Dette er en empirisk studie hvor mine data kommer fra to fokusgruppeintervjuer. Jeg har intervjuet to fengselsbetjenter med lang erfaring fra fengsel og fem aspiranter som går på fengselsskolen i dag, hvor alle har erfaring fra fengsel både fra praksis og som ekstrabetjenter. Jeg har formulert følgende hovedproblemstilling for dette masterprosjektet:

Hvordan oppleves det for de ansatte å jobbe i fengsler som i økende grad er flerkulturelle?

For å besvare denne hovedproblemstillingen har jeg formulert følgende forskningsspørsmål som drøftes i analysekapitlene:

- 1. Hvordan snakker ansatte i norske fengsler om utenlandske innsatte og på hvilken måte får språket betydning for kategorisering?*
- 2. Hvilken opplæring får de ansatte i forhold til tverrkulturell kommunikasjon og kulturforskjeller, og hvordan gjøres kunnskapen gjeldende i deres arbeid?*
- 3. På hvilken måte påvirker ansattes egne holdninger og verdier kategoriseringsprosesser?*

I følge Håndbok for ansatte i Kriminalomsorgen, utenlandske statsborgere i Kriminalomsorgen (KRUS, 2015), er en utlending definisjonsmessig et menneske som bor eller oppholder seg i Norge uten norsk statsborgerskap (KRUS, 2015, s. 11). Det er også denne definisjonen jeg benytter meg av i denne studien. I det følgende vil jeg presentere litt bakgrunnskunnskap om norsk kriminalomsorg, og legge fram to eksempler på hvordan den norske stat har forsøkt å møte utfordringene knyttet til det store antallet utenlandske innsatte i Norge, for å få fram litt av konteksten for denne studien.

1.2 Norsk kriminalomsorg

Norsk kriminalomsorg bygger på humanistiske prinsipper og på individuell tilrettelegging for de domfelte og innsatte (Kriminalomsorgen, 2019a). Hensynet til samfunnets krav om beskyttelse mot kriminelle handlinger skal balanseres med hensynet til den enkelte domfeltes og innsattes muligheter for å vende tilbake til samfunnet (Kriminalomsorgen, 2019a). I Kriminalomsorgens yrkesetiske retningslinjer står det blant annet at diskriminering ikke skal forekomme, og at Kriminalomsorgens ansatte skal vise respekt for innsattes integritet og menneskeverd (Kriminalomsorgen, 2005, s. 6).

Normalitetsprinsippet er også en viktig del av norsk kriminalomsorg. Det viktigste elementet i normalitetsprinsippet er det at livet i fengsel skal være mest mulig likt livet utenfor fengsel, med *ett* unntak; man er ikke fri (Bronebakk, 2012, s. 173). Selve frihetsberøvelsen er straffen. Normalitetsprinsippet handler i bunn og grunn om å gi de innsatte samme rammer for personlig utvikling som borgere utenfor fengselet (Bronebakk, 2012, s. 176).

Importmodellen, beskrevet av Nils Christie, handler om at tjenesteytende etater skal gi alle sine borgere tilbud, uansett om de sitter i fengsel eller ikke (Bronebakk, 2012, s. 175). Men den er dessverre ikke uten hull. Noen grupper faller gjennom, for eksempel utenlandske innsatte. Utenlandske arbeidssøkere, kan bare vurderes for arbeidsrettet tiltak gjennom NAV dersom de har lovlig opphold i Norge (Arbeidsmarkedsloven, 2004, § 2), noe utenlandske borgere med utvisningsvedtak ikke har, selv om de er fengslet i landet. Utenlandske borgere unntas generelt også fra enkelte av NAV sine tilbud om aktivisering i fengsel. Som Brobebakk skriver gis det ingen juridisk begrunnelse for en slik diskriminering i praksis (Bronebakk, 2012, s. 175).

1.3 Utlendingspolitikk i Kriminalomsorgen

Den norske stat har de siste årene innført kontroversielle tiltak i møte med noen av utfordringene knyttet til utenlandske innsatte i norske fengsler. For å få ned soningskøene i Norge bestemte den norske regjeringen i 2015 at staten skulle leie et fengsel i Nederland på en periode på 3 år. *Norgerhaven fengsel* ble et herrefengsel for voksne. Noe av det interessante med dette fengselet og måten dette ble gjort på i forhold til tema for denne oppgaven, er hvem som ble sendt hit. Av 224 innsatte var 178 av disse utenlandske (Johnsen m.fl, 2017, s. 4). Avtalen var omstridt (se for eksempel Zondag 2018; Nerbø, 2017).

Et annet eksempel på hvordan den norske stat har forsøkt å gjøre noe med utfordringene knyttet til utenlandske innsatte, er åpningen av *Kongsvinger fengsel*. Som et resultat av globaliseringen og utfordringer knyttet til utlendinger i Norge, åpnet i 2012 det første fengselet i Norge for *kun* utenlandske innsatte (Kriminalomsorgen, 2019c). Med økningen (fra 1 av 6 til 1 av 3) av utlendinger i norske fengsler ble dette sett på som et nytt sosialt problem med behov for en politisk løsning. Kritikerne mener at vi med dette ser et system som er opptatt av en human og inkluderende straff reservert for norske statsborgere, og et mer strengt og ekskluderende alternativt system for utenlandske statsborgere. Fengselet har vært omdiskutert i media (se for eksempel Håkonsen, 2017, Riise & Storsve, 2017 eller Sandnes, 2017).

Vi ser med disse to eksemplene at dette er et politisk aktuelt tema. Med motstanden disse tiltakene møtte, kan det tyde på at utenlandske innsatte er med på å reise noen spenninger som har behov for politiske grep.

1.4 Studiens oppbygning

I *kapittel 2* av denne studien presenterer jeg relevant forskningslitteratur som finnes om utenlandske innsatte i norske fengsler. Det eksisterer mindre forskning på de ansattes opplevelse av å arbeide med denne gruppen, og det vil komme frem gjennom dette bakteppet som presenteres. Her belyses hvilke perspektiv som mangler, og hvorfor dette bidraget er relevant.

Kapittel 3 presenterer det teoretiske rammeverket for studien, med fokus på teorier om kategoriseringsprosesser, forestilt likhet i det norske samfunnet og profesjonalitet.

Kapittel 4 er studiens metodekapittel. Her vil studiens valg av metode og forskningsdesign begrunnes, og jeg beskriver den metodiske prosessen fra start til slutt av prosjektet. Dette innebærer planlegging, endringer, rekruttering av informanter, søknadsprosesser, selve intervjusituasjonen, behandlingen av dataene og analysen min på veien mot mine funn.

Kapittel 5, 6 og 7 er analysekapitlene. Her presenteres noen av funnene mine. Jeg forsøker her å besvare problemstillingen, og det gjør jeg ved å benytte mine forskningsspørsmål inn i

analysen. Hvert av disse kapitlene avsluttes med en oppsummering og en diskusjon. Gjennom analysekapitlene vil jeg også sammenligne mine to fokusgrupper.

Kapittel 5 omhandler kategorisering av utenlandske innsatte, hvor jeg blant annet analyserer hvem den utenlandske innsatte er for informantene, forhandlinger om kategorisering og språkhåndtering.

I *kapittel 6* er opplæring og kunnskap tema, hvor det fremkommer at de to fokusgruppene har ulike utgangspunkt i form av kunnskap om etniske minoriteter. I lys av Bygnes (2014) studerer jeg her hva slags type kunnskap informantene baserer sitt betjentfaglige arbeid på.

Studiens siste analysekapittel, *kapittel 7*, omhandler holdninger og verdier. Her analyserer jeg informantenes bevissthet og refleksjoner rundt egne holdninger, egnethet, og det som ser ut til å være en ukultur i Kriminalomsorgen. Dette kapitlet tar også for seg språk og holdninger, hvor språkets betydning for kategoriseringsprosesser diskuteres.

Kapittel 8 er det avsluttende kapitlet, hvor jeg gir en sammenfatting av studiens hovedmomenter og funn.

2 Kunnskapsoversikt

I dette kapitlet presenterer jeg relevant litteratur om utenlandske innsatte i norske fengsler, og de ansattes opplevelse av å arbeide med denne gruppen. Slik jeg leser forskningslitteraturen finnes det tre hovedperspektiv. Det ene fokuserer på de utenlandske innsatte (Ugelvik & Damsa, 2017; Ugelvik 2015), et annet perspektiv fokuserer på fengselsbetjentenes tilnærminger til flerkultur (Bygnes, 2014) og et tredje perspektiv tar for seg betjentrollen (Fredwall, 2015).

2.1 De glemte fangene?

Thomas Ugelvik er professor i kriminologi og en av dem som har forsket mye i norske fengsler. Ugelvik (2015) stiller spørsmålet; er utenlandske innsatte fortsatt «de glemte fangene» i europeiske fengsler? Eller er de en så stor gruppe som representerer så alvorlige og kostbare utfordringer på så mange nivåer, at staten har innsett og erkjent at denne gruppen må bli anerkjent i politikk og praksis? Når det gjelder tildeling av ressurser er de en gruppe det fortsatt er lett å glemme. Men Ugelvik (2015) skriver at han mener dagene hvor staten hadde råd til å glemme utenlandske innsatte som gruppe, ligger bak oss. Rapporter og politiske dokumenter bekrefter også dette (Ugelvik, 2015, s. 116-118). Samtidig nevner han at han tror vi bare har sett starten på den økte oppmerksomheten rettet mot utenlandske innsatte og utfordringene de representerer. Å være glemt er kanskje mindre problematisk enn å være i sentrum av oppmerksomheten (Ugelvik, 2015, s. 118).

Utenlandske innsatte blir sjelden plassert i åpne fengsler, selv om soningstiden er kort eller de snart er ferdig med å sone. Årsaken til dette, er frykten for at de skal rømme og ofte en mangel på permanent bostedsadresse. De får også sjelden tillatelse til permisjoner og til skole og arbeid i fengselet. Med andre ord, selv om de har de samme rettighetene som andre innsatte, så blir de i praksis (av ulike årsaker) nektet en del av stegene de trenger å ta for å klatre seg oppover i forhold til rehabiliteringen de gjennomgår (Ugelvik, 2015, s. 116). På den andre siden bør det i denne sammenheng også nevnes at det i Norge er slik at en innsatt får dekket utgiftene til helsetjenester. Dermed kan en utenlandsk innsatt på mange måter få bedre behandling i fengsel enn utenfor fengselet (Ugelvik, 2015, s. 116).

Ugelvik og Damsa (2017) har gjort feltarbeid i Kongsvinger fengsel og beskriver i artikkelen «*The pains of crimmigration imprisonment: Perspectives from a Norwegian all-foreign prison*» livet her sett fra den innsattes perspektiv (Ugelvik & Damsa, 2017). De tar for seg tre «pains of imprisonment» opplevd av utenlandske innsatte: diskriminering, forhold om avstand og deportering. Disse forholdene blir synligere i Kongsvinger fengsel enn i andre fengsler i Norge da det inneholder kun utenlandske innsatte. Det er mange spørsmål relatert til denne måten å håndtere utlendinger i Norge på, og det er ikke minst en viktig politisk diskusjon (Ugelvik & Damsa, 2017).

Fengselet rommer dem med endelig avslag fra UDI og de skal også frakte innsatte til fengsel i sitt hjemland der det er mulig. Ugelvik velger å kalle dette et «*crimmigration prison*» som vil si at det er et fengsel hvor innvandringskontroll som formål kommer i tillegg til, eller i stedet for de tradisjonelle hovedmålene i norske fengsler som straff, avskrekking og rehabilitering (Ugelvik & Damsa, 2017).

Innsatte i Kongsvinger fengsel opplever at de blir utsatt for diskriminering, og til og med rasisme. De beskriver ofte fengselet for en rasistisk institusjon som bygger på en logikk av diskriminering. Dette blant annet fordi de opplever seg som «outsidere» som holdes på en institusjon hvor overføring eller deportasjon er deres hovedoppgave. Det har blitt beskrevet som dobbeltmoral. Utdrag fra Ugelvik (Ugelvik & Damsa, 2017) sine feltnotater gir oss eksempler på dette:

This system has such double standards. Why do you make separate systems for foreigners? Why do you make special prisons, worse prisons, for foreigners? The world's best country to live in, the wealthiest country, all that shit. [...] The system creates hate [...] (Utdrag fra Ugelvik sine feltnotater, Ugelvik & Damsa, 2017, s. 1030.)

Flere innsatte melder om et psykisk press og at de opplever det dårlig at det ikke engang er snakk om et forsøk på å returnere dem til samfunnet. De sier de opplever det som ren fengsling (Ugelvik & Damsa, 2017). Mange sier de føler seg diskriminert for å være utenlandske statsborgere og det er mye frustrasjon i fengselet. Enkelte beskriver en følelse av at systemet er laget «for å gjøre deg gal»:

You feel like this system is designed to drive you mad. [...] Their system breaks you down. It's not like you get out of here a better man, not wanting to commit crimes. It drives you mad, it drives you off the rails, so that you'll never want [to be in] Norway again. (Utdrag fra et av Damsa sine intervjuer, Ugelvik & Damsa, 2017, s. 1031.)

Mange av problemene i fengselet, inkludert kommunikasjon med betjentene, handlet om språkproblemer, mangel på forståelse eller uenighet om fengselsregler og reguleringer eller frustrasjon rundt byråkratiet, og kunne ofte bli tolket som diskriminering. For noen ble rasisme eller diskriminering svaret hver gang noe dumt hendte. UDI og fengselssystemet jobber etter ulik tidsramme, og dette er med på å skape ekstra frustrasjon. Ansatte forteller at de ofte er like frustrerte som de innsatte med tanke på dette. Det gjelder for eksempel dersom en innsatt plutselig skal ut og hverken ansatt eller innsatt er forberedt på dette. Det å være uønsket i det norske systemet av den norske staten kan oppleves som et angrep på deres identitet. Noen innsatte har for eksempel bodd nesten hele sitt liv i Norge, men får så beskjed om å måtte forlate landet. Innsatte her føler at det å i det hele tatt eksistere på norsk jord blir kriminalisert (Ugelvik & Damsa, 2017).

2.2 Flerkultur i fengsel

Susanne Bygnes er blant dem som har studert kulturelt og religiøst mangfold i fengsler. I sitt kapittel «Ad hoc multiculturalism: prison staff approaches to cultural and religious diversity» (2014) analyserer Bygnes fengselsbetjentenes tilnærminger til kulturelt og religiøst mangfold for å undersøke hvordan fangenes sosiale fellesskap påvirkes av regler på den ene siden, og fengselsbetjentenes faglige normer og skjønn på den andre siden. Basert på 12 kvalitative intervjuer av ansatte i fengsler undersøkte Bygnes minoriteters rettigheter og profesjonalisme i norske fengsler. Hun fant at de ansatte opplevde mangel på formelle rettigheter og retningslinjer relatert til minoritetstema og at det var lite snakk om minoriteter generelt (Bygnes, 2014, s. 209-210). Hun fant også at på tross av økningen av etniske og religiøse minoriteter i europeiske fengsler, varierer graden av hvor mye man imøtekommer de ulike religiøse behovene og forskjellighet kraftig (Bygnes, 2014, s. 203).

Bygnes skriver at Norge i en europeisk kontekst har vært sent ute med å tilrettelegge for innbyggere med minoritetsbakgrunn. Fengselspolitikken i Norge er skapt av en egalitær

tradisjon som i hovedsak har unngått spørsmål omkring forskjellighet (Pratt, 2008, i Bygnes, 2014, s. 205). Bygnes (2014)¹ skriver at staten har vært sene med å skaffe muligheter for utenlandske innsatte, noe som kan tyde på at dette heller ikke har vært prioritert i norske fengsler (Bygnes, 2014, s. 207).

Hammerlin og Rokkan (2008 i Bygnes, 2014 s. 210) viser at konflikter av og til oppstår i norske fengsler fordi de ansatte mangler kunnskap om religiøse ritualer eller verdier. Det empiriske materialet til Bygnes indikerer at spørsmål omkring profesjonalitet, personlige holdninger og arbeidsstil er sentrale faktorer i hvordan mangfold blir møtt i moderne norske fengsler. Det kommer fram at det er lite snakk om minoriteter og deres rettigheter i norske fengsler (Bygnes, 2014, s. 211-214).

Bygnes mener det er et problem at (mye av) utenlandske innsattes rettigheter ligger i hendene på hver enkelt ansatt. På den ene siden er det norske systemet opptatt av idealer som humanisme, velferd og likhet. På den andre siden er som sagt Norge sent ute i å imøtekomme minoriteters rettigheter og vedkjenne diskriminering på andre områder enn kun kjønn (Bygnes, 2014, s. 216-217).

Det er mange utfordringer som går igjen i litteraturen om utenlandske innsatte i norske fengsler. Betjentene opplever utfordringer med språk, kulturforskjeller, og utfordringer knyttet til sikkerhetsaspektet (KRUS, 2015, s. 11). Jeg tar her for meg språklige utfordringer og helseutfordringer, da dette er noen av de mest fremtredende utfordringene.

2.2.1 Språklige utfordringer

Språkproblemer er kanskje det tydeligste problemet, både for innsatt og ansatt, da både verbal og skriftlig kommunikasjon kan være begrenset. En som har forsket på dette er Thomas Ugelvik (2015). Han skriver at mangel på kjennskap til den andres språk kan være en stor utfordring som vil påvirke hverdagen i fengselet. Språkproblemer kan føre til sosial isolasjon, usikkerhet eller hjelpeløshet hos de innsatte. Følelsen av å ikke bli forstått av medfanger eller ansatte, lite eller ingen tilgang på lesestoff eller TV/film på eget språk, språklige misforståelser, eller det å gå glipp av bestemmelser fordi man ikke har forstått instruksjonene

---

¹ Med referanse til Furseth 2003 og Kuhle 2011.

er eksempler på mulige utfordringer som kan komme av språkproblemer (Ugelvik, 2015, s. 114-115).

Ikke sjelden benyttes andre innsatte som oversettere når en ny innsatt skal gjøre seg kjent med alt i fengselet. Det å bruke en annen innsatt som oversetter byr på mange etiske problemstillinger, blant annet med tanke på sensitiv informasjon. Noen fengsler rekrutterer derfor betjenter med ulik etnisk minoritetsbakgrunn nettopp på grunnlag av dette. I andre land blir innsatte tilbudt språkkurs for å få kunnskap som kan hjelpe dem å kommunisere med de ansatte og de andre innsatte (Ugelvik, 2015, s. 114-115). På sitt ytterste kan språklige problemer føre til det Ugelvik kaller en «kulturell deprivasjon» (Ugelvik, 2015). Da det for eksempel kan være vanskelig å skaffe TV, filmer, aviser eller bøker på de utenlandske innsattes språk, blir ofte innsatte med samme etniske bakgrunn eller samme morsmål plassert sammen., s. 115). Det kan ha sine fordeler, men det kan også bidra til å skape subkulturer innad i fengselet som ikke alltid er like heldig (Ugelvik, 2015, s. 115).

2.2.2 Helseutfordringer

Utenlandske innsatte skal i utgangspunktet ha tilgang til samme helsetjenester og behandlingsprogrammer som er tilgjengelige for andre innsatte (Ugelvik, 2015, s. 115²). Likevel kan det være vanskelig å møte dem på dette, fordi utenlandske innsatte kan ha traumatiske opplevelser fra krig og/eller tortur som kan være et ukjent felt for fengselssystemet og de ansatte i fengselet. Dette kan by på nye og ukjente utfordringer (Ugelvik, 2015, s. 115). Selv om også norske innsatte kan slite med traumer, så kan de språklige utfordringene utenlandske innsatte ofte møter, by på ekstra utfordringer, spesielt innen psykisk helse. Det er for eksempel ikke det samme å snakke med en psykolog når det er en tredjeperson til stede for å tolke det som blir sagt. Psykisk sykdom kan også tenkes å forverres med kommunikasjonsproblemer (Ugelvik, 2015, s. 115).

Som vi nå har sett er både helseutfordringer og språklige utfordringer ekstra utfordringer de utenlandske innsatte må forholde seg til. Likeså gjelder dette for de ansatte. For å få en forståelse av hvordan det kan oppleves for betjentene å arbeide med utenlandske innsatte vil jeg nå presentere noe av forskningen som er gjort på ansatte i fengsler, og deres opplevelser.

---

² Med henvisning til Council of Europe 2006, Recommendation on the European prison rules.

2.3 Livet som betjent

Terje Emil Fredwall (2015) har forsket på betjentrollen og sett på tema som verdier, idealer og samspillet mellom fengselsbetjenten og de innsatte. Fredwall (2015) beskriver det han kaller for spenninger og nyanser i hva de ulike instansene vektlegger i ansvaret de innehar, hvordan de ansatte og betjentene forstår samfunnsmandatet og hvordan de tolker rollebeskrivelsene. Instansene han refererer til er Kriminalomsorgens faglige, administrative og politiske ledelse, aspirantnemnda, Fengselsskolen og de nitten fengselsbetjentene han intervjuet som en del av sin forskning. Han har gjennom sin studie identifisert fem ulike moralske idealer som han har satt i system. Han deler de moralske idealene inn i to hovedgrupper; de nåtidsorienterte betjentidealene og de fremtidsorienterte betjentidealene (Fredwall, 2015, s. 375). De nåtidsorienterte vektlegger det som skjer her og nå, mens de fremtidsorienterte retter oppmerksomheten mot tiden etter fengselsoppholdet. Fredwall vektlegger at både de nåtidsorienterte og de fremtidsorienterte er opptatt av at det er selve frihetsberøvelsen som er kjerneelementet i fengselsstraffen (her kommer normalitetsprinsippet inn). Det er altså ikke betjentenes oppgave å gjøre soningsoppholdet så tøft som mulig, da straffen i seg selv omhandler frihetsberøvelsen. Straffen knyttes til denne, og ikke til innholdet i hvordan denne gjennomføres. Deres oppgave er å vokte de innsatte og sørge for at de befinner seg der de skal være til enhver tid (Fredwall, 2015, s. 376-377).

En del av studien til Fredwall (2015) handler om hvordan betjentrollen beskrives av betjentene selv. Han fant at betjentene han intervjuet ønsket å vise omsorg, samtidig som de har ansvar for at fangene oppholder seg der de skal (Fredwall, 2015, s. 362). Det handler om å gi oppmerksomhet til og ivareta de innsattes beste, innenfor rammene i fengselet. Det handler om å oppmuntre, motivere til et lovlydig liv, og respekt vektlegges sterkt. Betjentene han intervjuet poengterte også sikkerhet, samtidig som de er opptatt av omsorg. Flere av betjentene opplevde at det var store krav til dokumentering og rapportering (Fredwall, 2015, s. 362-363). I følge en av fengselsbetjentene Fredwall intervjuet er en god betjent en som finner den rette balansen mellom å lytte, prate, være tydelig, sette grenser og «låse-og-lukke» (Fredwall, 2015, s. 363). Hun forteller også at betjentene i dagens kriminalomsorg er like mye sosialarbeidere som «den gamle låse-og-lukke-rollen» (Fredwall, 2015, s. 363).

Gjennom dette kapittelet er det blitt presentert en kunnskapsoversikt over eksisterende forskning på utenlandske innsatte i norske fengsler. Ved for eksempel å se på forskning av

Thomas Ugelvik (2015) og Bygnes (2014) har vi sett hvordan det kan være for utenlandske innsatte å sone i norske fengsler, og hvilke utfordringer de innsatte og ansatte kan møte på. Språklige utfordringer og utfordringer knyttet til helse er i dette kapitlet ilagt spesielt vekt, da dette er de utfordringene som mest går igjen i forskningslitteraturen. Fredwall (2015) sin studie viser til livet som betjent, hvor vi har sett hvordan betjenter selv anser deres arbeid. Dette er nyttig forskning å ha med seg inn i denne studiens perspektiv, som peker på betjentes opplevelser av å arbeide i et flerkulturelt fengsel.

3 Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet presenteres det teoretiske rammeverket for denne studien, med vekt på teorier om kategoriseringsprosesser i sosialt arbeid, forestilt likhet i det norske samfunnet, og profesjonalitet og skjønnsutøvelse i profesjonelt arbeid. For å undersøke problemstillingen best mulig vil disse teoretiske perspektivene benyttes som et rammeverk i analysen som følger senere i oppgaven.

3.1 Kategoriseringsprosesser i profesjonelt arbeid

3.1.1 Sosiale kategorier og kategorisering

Som fengselsbetjenter i arbeid med mennesker, deltar de ansatte i fengslene i sosialt arbeid. Kategoriseringstematikken er viktig teori i sosialt arbeid, og den er en del av det teoretiske rammeverket for denne oppgaven. For å besvare min problemstilling og tilhørende forskningsspørsmål blir det relevant å benytte denne teorien, da utenlandske innsatte, er en sårbar gruppe, og en gruppe utsatt for marginalisering. Med kategorisering mener vi at vi plasserer et objekt, en handling, eller en person i en mer generell kategori (Börjesson & Palmblad, 2008 s. 36). Med alt vi sier kategoriserer vi, og det kan ikke unngås. Vi kan kalle dette *kategoriseringspraksiser* eller *kategoriseringsprosesser* (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 36).

Sosialt arbeid (som fengselsarbeid kan sies å innebære), inneholder møter med mange mennesker i ulike livssituasjoner (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 13). Dette blir også gjeldene for ansatte i Kriminalomsorgen. For hvor går skillet mellom å kategorisere og å diskriminere? Eller med andre ord, når blir kategorisering diskriminering? Mats Börjesson Eva Palmblad (2008) har skrevet boken «Strultjejer, arbetsökande och samarbetsvilliga – kategoriseringer och samhällsmoral i socialt arbete». De er blant annet opptatt av at den kategorien som en sosialarbeider med hjelp av språket plasserer et menneske innenfor, får avgjørende betydning for dette individets selvbilde og for behandlingen vedkommende får. Hvilke *konsekvenser* kategoriseringen får blir her gjeldende (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 9). Fengselsbetjenter sine klienter er innsatte, og allerede her er brukergruppen plassert i en kategori (innsatt), som vil få konsekvenser. Sosialantropolog Marianne Gullestad er også inne på denne tematikken i sine teorier, og hun presiserer at den kategorien mennesker plasseres i bringer med seg noen *forestillinger* (Gullestad, 2002, s. 42).

Samfunnsforskeren Cato Wadel (1990) har (blant annet) skrevet boken «Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten». Her vektlegger han at begreper er sosiale *konstruksjoner*. Det vil si at det er mennesker som har funnet opp begrepene, de er ikke noe gitt av «naturen». Vi kaller mennesker for individer, som betyr *udelelig*. Vi kan altså ikke være flere individer på en gang. Men vi kan ha flere *sosiale identiteter*, slik som mor, datter, kone, tante, student, venn osv. Som sosial person kan man være alt dette, men ikke nødvendigvis på en gang. Noen sosiale identiteter deler vi med andre, slik som *mor*, deles med andre *mødre*. Alle mødre har noe til felles, de har barn. De er kategorier av mennesker, måter å kategorisere mennesker på. I følge Wadel (1990) har vi behov for å sette mennesker inn i disse «boksene» for i det hele tatt å etablere og opprettholde det vi kaller for samfunn. Men det er altså det Wadel (1990) kaller en *sosial konstruksjon* av virkeligheten (Wadel, 1990, s. 65). «Det er «bokser» vi selv har funnet på, som vi lærer oss, og som vi er blitt enige om» (Wadel, 1990, s. 65).

Sosiale kategorier er som vi ser viktige og nødvendige verktøy og hjelpemiddel for å skape mening (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 14 og s. 28, Wadel, 1990, s. 65). Men i arbeid med mennesker er det gjerne slik at den som definerer står høyere i hierarkiet enn den som blir definert (Börjesson & Palmblad, 2008 s. 15), og i fengsler kan denne maktfordelingen bli spesielt tydelig. En kategori rommer et innhold, for eksempel noen egenskaper. Det finnes motpoler til den aktuelle kategorien. For eksempel barn-voksen, moden-umoden, asosial-sosial, fri-innsatt (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 40 -41). Så fort noen er plassert i en kategori sier man også noe om hva vedkommende *ikke* er (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 42). Vi kategoriserer med hjelp av formuleringer som stiller vedkommende i kontrast til den andre kategorien. Dette handler om hvordan kategorier relaterer seg til hverandre. Det er først sett sammen med andre at kategorier får sin mening (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 19).

Noen kategorier velger vi selv, mens andre ikke kan velges, slik som for eksempel kvinne og mann, hvit eller svart (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 33). Det kan også være kategorier som er skapt av eksperter, som schizofren eller rusmisbruker. Her åpnes det opp for problematikken om hvem som har rett og troverdighet til å kategorisere (Börjesson & Palmblad, 2008 s. 34). Med kategorier og forestillingene som følger med forstår vi hvordan verden er og hvordan mennesker fungerer. En stor del av kategoriseringsprosessene våre handler ikke om ting, men om abstrakte enheter, slik som hendelser, handlinger, følelser,

sykdommer eller sosiale relasjoner (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 35). Börjesson & Palmblad (2008) går ikke inn på om en kategori er sann, men heller hva som skjer når den er sann. De er altså ikke opptatt av om en diagnose eller en personlighet er riktig, men heller hvordan den *konstrueres* i ulike sammenhenger, da dette har konsekvenser for bedømmelsen av hvert individ sine rettigheter (Börjesson & Palmblad, 2008 s. 36-37).

Wadel (1990) skriver også at vi mennesker forklarer atferd ut ifra egenskaper (Wadel, 1990, s. 29). Eksempler på dette kan være «arbeideren er *arbeidsom*», som vil si at han arbeider hardt, eller «studenten som er *flink*» og derfor tar gode eksamener, eller «ungdommen som er *passiv*» og derfor ikke gjør karriere (Wadel, 1990, s. 31). Disse egenskapsforklaringene lar seg vanskelig teste, og man kan se på dem som en måte å konstruere virkeligheten på. Som Wadel (1990) skriver så bruker vi også egenskapsforklaringer overfor grupper av individer, grupper vi for eksempel blir kjent med gjennom media. Vi kjenner til grupper av mennesker, uten å kjenne menneskene direkte, og vi bruker egenskaper for å forklare gruppene (Wadel, 1990, s. 43). Vi kan også snakke om *etniske grupper* i denne sammenheng. Fredrik Barth (1969) viser at etniske grupper er sosialt konstruerte, det er de etniske grensene som definerer gruppen, og ikke det kulturelle innholdet. Disse gruppene eksisterer kun i kontrast til andre grupper, akkurat som kategorier (Barth, 1969). Levine i Riise m.fl. (2007) sier om etnisitet at det er en metode for å klassifisere mennesker, både seg selv og andre. Slikte etniske kategoriseringer brukes for å separere oss fra de andre (Levine, 1999 s. 168 i Riise m.fl. 2007, s. 13).

3.1.2 Språkhåndtering og moral

Språkhåndtering og moral handler om hva som er innenfor å si og ikke. Fengselsbetjentene sin klientgruppe er de innsatte. Hvordan vi bruker språket og hvordan vi velger å definere svake/utsatte eller marginaliserte grupper er med på å sette mennesker i sosiale kategorier. Dette gjelder mange grupper, alt fra rusavhengige til utlendinger, og i dette tilfellet utenlandske innsatte i norske fengsler. Likevel har vi som mennesker behov for å benytte oss av begreper, og noen ord må vi faktisk velge å bruke, uten å skulle bli «anklaget». Språkets rolle som sosial faktor har med tiden blitt mer framtrædende, og spesielt hvilken rolle språket har i å skape motsetninger mellom ulike grupper (Loman, 1972, s. 19). Som og Börjesson & Palmblad (2008) er opptatt av, så kan språket bidra til en objektivisering av mennesker (Börjesson & Palmblad, 2008). Anvendelse av språket er sosial interaksjon, handling og ordvalg har betydning for *konstruksjonen* av klientskapet, her forholdet mellom innsatt og betjent (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 34).

Hvordan overbeviser språket oss om at en viss avgrensning er et faktum som sier at noen hører til her og andre der (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 8)? Vi plasserer mennesker og ting i kategorier, eller «bokser», og med det så tar vi det fort for å være et faktum. Men hva gjør fortellinger om sosiale kategorier troverdige (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 8)? Sosial kategorisering er ifølge Börjesson & Palmblad skildringer på en bestemt måte. Vi kan ikke unngå kategoriseringer, og spørsmålet blir da heller hvilke forutsetninger kategoriseringer hviler på, hvordan rimelighet oppnås og hvilke konsekvenser kategoriseringene kan få (Börjesson & Palmblad, 2008, s. 9). Ved å navngi noe, klassifisere og kategorisere det, så gir vi det også en plass i vårt kunnskapssystem (Solem m.fl, 2006, s. 63). Denne trangten til identifisering og kategorisering kan forklare frykten mennesker har for det som havner utenfor de vante kategoriene (Solem m.fl, 2006, s. 63).

Pausewang (2001) skriver at på samme måte som mennesker trenger å kategorisere, trenger også velferdsstaten å kategorisere for å kunne synliggjøre forskjeller ved ressursfordeling, og at faren ved en slik inndeling er at alle som faller inn under samme kategori risikerer å bli oppfattet som like (Pausewang, 2001, s. 171). Dette behovet for å kategorisere mener Pausewang kommer i konflikt med den «typisk norske» tendensen til å søke likhet i uformell samhandling (Pausewang, 2001, s. 171). Dette bringer oss inn på det neste perspektivet jeg vil presentere, det Marianne Gullestad (2001; 2002) kaller forestilt likhet i det norske samfunnet, som henger nært sammen med kategoriseringstematikken jeg nå har presentert.

3.2. Forestilt likhet i det norske samfunnet

3.2.1 Likhetstankegangen i Norge

Antallet utlendinger øker. Vår grunnholdning synes å være at siden vi har vært så snille å slippe dere inn, må dere fortst mulig bli som oss og kvitte dere med trekk som vi finner støtende, men samtidig må dere forstå at dere aldri kan bli som oss, for dere er jo i bunn og grunn totalt forskjellige. Holdningen er svanger med konfliktmuligheter: *vi* er innfødte, *dere* er utlendinger – glem aldri det. Vi bor her, dere fikk komme inn – kom det i hu. Vi er bedre enn dere – prøv å bli som oss – be og

arbeid. Men tro ikke at du kan bli som oss, for nordmann er du ikke. (Harald Ofstad i Gullestad 2002 s. 79.)

Med dette sitatet vil jeg presentere Marianne Gullestad sin teori om forestilt likhet i det norske samfunnet. Fængselsbetjenter har gjennomført fængselskolen, og en av grunnpilarene til Kriminalomsorgen er et humanistisk menneskesyn (Kriminalomsorgen, 2019a). Profesjonelt arbeid gjøres ikke i et kulturelt vakuum, men det formes av kulturelle forestillinger og praksiser. En slik kulturell forestilling er ifølge Gullestad (2002) *forestilt likhet* i det norske samfunnet. Fængselsbetjenter, som andre, er også kun mennesker. Uansett hvor skolerte, reflekterte eller politisk korrekte de skulle være, er de som andre i mer eller mindre grad farget av det samfunnet de lever i. Forestilt likhet i det norske samfunnet blir derfor viktig teori å belyse i denne oppgaven som omhandler kategoriseringstematikk.

Marianne Gullestad har skrevet om likhetstankegangen i Norge basert på sitt empiriske materiale fra studier av familieliv, naboskap, vennskap og livshistorieskriving (Gullestad, 2002, s. 82). Hun skriver at likhetslogikken i korte trekk går ut på at personer må oppfatte seg som *like* for å føle seg *like verdige*, og for å mene at de «passer sammen» (Gullestad, 2002, s. 82; 1989, s. 116-117). Dersom vi føler det slik, vil vi fokusere på fellestrekk i samhandling, og holde oss så langt som mulig unna det som er forskjellig. Gullestad (2002) skriver at når man får til å etablere en situasjonsdefinisjon med fokus på det som er likt, kan partene også få bekræftelse på sin identitet, paradoksalt nok, at de er ulike. Likheten med enkelte andre benyttes for å skape og bekrefte seg selv. Likheten trenger dermed ikke å være synlig, men det er heller noe som fremhever det som vi oppfatter som likt. Det er dette Gullestad velger å kalle for *forestilt likhet* (Gullestad 2002 s. 82-83; 1989, s. 116-117; 2001 s. 38-39).

Forestillingen om at vi i Norge er likere enn mange andre steder, ser ut til å være et karakteristisk trekk ved nasjonal selvopfattelse. «Egalitær individualisme» sies å være et kjennetegn for hele den vestlige verden, men forskere har likevel påpekt at Norge og Norden skiller seg ut (Gullestad, 2002 s. 82). Liketskulturen i Norge har sine konsekvenser. Hva likhet betyr i en norsk kontekst, og hvordan dette idealet settes ut i praksis, og i dette tilfellet, fængselshverdagen, blir her aktuelt (Ugelvik, 2012, s. 125). Susanne Bygnes (2014) skriver at den nordiske forståelsen av likestilling ser ut til å ha vært basert på en antakelse om et *likhetssamfunn*. Hun mener at staten fokuserer for lite på forskjellighet og at liten grad av

regulering ovenfra gir de profesjonelle stort spillerom i skjønnsutøvelse (Bygnes, 2014, s. 205-206). Dette vil jeg gå nærmere inn på i neste underkapittel, om profesjonalitet.

3.2.2 «Vi» og «de andre»

I tider med større religiøs og kulturelt mangfold, også i vårt land, må vi vise toleranse og en inkluderende holdning. I denne sammenheng er de norske fellesverdier av stor betydning. Det er viktig for oss å ha røtter og identitet. Den som kjenner seg rotfast, kan lettere føle ansvar for andre. (Kong Harald i Gullestad, 2002 s. 107.)

Dette er et utdrag fra Kong Haralds nyttårstale i 1999. Kongefamilien i Norge har gjennom flere generasjoner vært tolerante og åpne overfor innvandrere. Selv om talen inneholder fine ord, mener Gullestad (2002) at vi også kan se et underliggende sosialt maktforhold i ordene han bruker. Setningene viser en kontrast til «vi» og «de andre». «Vi» skal vise toleranse overfor «dem». «Vi» er hjelperne og «de» er hjelpetrengende (Gullestad, 2002, s. 107-108).

Norge har lang historikk i å ekskludere og marginalisere de som er annerledes (Ugelvik, 2012, s. 125). Begrepet «innvandrer» i seg selv refererer til «han eller hun som vandrer inn» og kan dermed problematiseres (Ugelvik, 2012, s. 125-127). Problemet i Norge er at når mange i en gruppe er veldig like, så skal det lite til for å bli satt på utsiden av gruppen. I et samfunn hvor likhetstankegangen står sterkt kan man møte noen utfordringer når samfunnet blir mer flerkulturelt (Ugelvik, 2012, s. 125-127).

Er det mulig å holde verdien om likhet høyt og samtidig unngå å gjøre forskjell på den som er annerledes (Ugelvik, 2012, s. 136)? Diskriminering og rasisme er ord som på norsk ofte brukes om hverandre. Etnosentrisme skjer i alle etniske grupper i større eller mindre grad (Dahl, 2001). Etnosentrisme handler om å vurdere fremmede skikker og verdier ut fra ens egen kultur³. Dette kan føre til diskriminering, men det gjør ikke alltid det. Det er fullt mulig å akseptere og respektere at andre mennesker har et annet syn på verden enn en selv, men det betyr ikke at vi skal mene at alt er like bra (Eriksen og Sajjad, 2006). Sammenligning skjer kontinuerlig, og for å kunne sammenligne må vi benytte en viss grad av generalisering eller

---

³ Uttrykket etnosentrisme er satt sammen av det greske ordet *ethos* (folk) og det latinske ordet *centrum* (midtpunkt). Forenklet kan vi si at det motsatte av etnosentrisme er *kulturrelativisme*, hvor man anser alt som relativt (Dahl, 2001, s.28).

kategorisering. Det at vi lever i et flerkulturelt samfunn skaper det Hylland Eriksen (2001) kaller utfordringer og problemer, men også muligheter. Han stiller spørsmål ved om den nasjonale identiteten må bygge på likhet eller om den kan bygge på anerkjennelse av forskjellighet (Eriksen, 2001)?

Innvandrere har i Norge i dag en av hovedrollene som «den andre» (Ytrehus, 2001, s. 17). De har blitt en kategori som ofte skilles ut, merkes, og stigmatiseres. Akkurat hvilket ord som benyttes kan sies å være mindre viktig enn den stereotypiserings- og eksklusjonsprosessen de utsettes for (Ytrehus, 2001, s. 17). Ytrehus skriver at innvandrere ofte blir omtalt som *fremmede* som er en trussel mot den norske nasjonen. Ulike etniske minoriteter er ifølge Ytrehus et godt eksempel på *kollektive kategoriseringsprosesser* (Ytrehus, 2001, s. 17).

Ytrehus (2001) legger i sin innledning «*Forestillinger om den andre*» fram forskning som viser at det er lite grunn til å tro at den etnisk homogene nasjonalstaten noen gang har eksistert. Med det som utgangspunkt, at Europas nasjonalstater er og alltid har vært flerkulturelle, stiller hun spørsmålene:

Hvordan foregikk den kollektive nasjonale identitetsdannelsen som skapte forestillingen om at vi er et homogent folk? Og hvordan har henholdsvis majoriteten og minoriteten håndtert det flerkulturelle og mangetydige de siste århundrene? (Ytrehus, 2001, s. 18-19).

Noe av svaret hennes på dette er at man har bygd opp en slags kollektiv identifikasjon gjennom konstruksjon av negative bilder av andre, og at dette er en strategi som har vist seg å være effektiv. Det fokuseres på forskjeller heller enn likheter (Ytrehus, 2001, s. 19). Dette henger også sammen med Marianne Gullestad sin teori om forestilt likhet.

Som nevnt under kategoriseringsprosesser er det helt nødvendig for mennesker å dele inn i kategorier. Og hvem «de» er vil variere med hvem «vi» er (Moldrheim, 2001, s. 135). I prosessen hvor vi kategoriserer står vi i fare for å generalisere og for å lage forenklete oppfatninger av «de andre» som gruppe, og dette kalles *stereotypier* (Dahl & Habert, 1986 i Moldrheim 2001, s. 135). Forestillinger og stereotypier kan kategoriseres gjennom enkelte

fellestrekk, spesielt ved fremstillinger av grupper i massemedia (Moldrheim, 2001, s. 136)⁴. Øyvind Dahl beskriver stereotyper som antakelser om en sosial gruppe eller gruppens medlemmer (Dahl, 2001, s. 25). Videre skriver han at stereotyper, som kategoriseringer, både kan være til hjelp og til skade. Dette kommer an på hvordan de blir brukt (Dahl, 2001, s. 26). De kan for eksempel være til hjelp når de brukes bevisst, når de er deskriptive og ikke evaluerende, når de er riktige, eller når de blir korrigert fortløpende. På samme måte kan de være til skade dersom de brukes ubevisst, hvis de brukes normativt og ikke deskriptivt, dersom de er feil, eller når de ikke tar hensyn til individuelle forskjeller, eller ikke er åpne for endringer⁵ (Dahl, 2001, s. 26-27).

3.3 Profesjonalitet

Å være fengselsbetjent betyr at man må finne seg til rette i en paradoksal situasjon. Man skal være engasjert, men ikke for mye, rund i kantene, men heller ikke her for mye. Man skal være fast og streng, men ikke overdrive dette heller. Ugelvik (2011) skriver at det å leve ut denne betjentrollen i praksis og å trives med dette over tid for han ser ut til å være avhengig av ett av to; enten en enestående sosial kapasitet og fleksibilitet, eller meget velfungerende skylapper. Eller, en kombinasjon av disse, som nok er det vanligste (Ugelvik, 2011, s. 95-102). Fredwall (2015) poengterer også dette. Han skriver at man for å kunne gjøre en god jobb som fengselsbetjent er avhengig av en evne til å kunne *balansere*. Man må kunne leve seg inn i andres situasjoner uten at dette går på bekostning av sikkerheten i fengselet. Man kan være personlig og humørfyllt, men ikke for mye. Man kan vise tillitt men ikke være naiv. Tolerant, men ikke grenseløs. Vennlig, men ikke kameratslig. Maskulin men samtidig empatisk. Feminin, men samtidig ikke overskygge vokteransvaret eller gjøre seg til begjærsobjekter (Fredwall, 2015, s. 376).

Det empiriske materialet til Bygnes sin studie, som jeg har presentert i kapittel to, indikerer at spørsmål omkring profesjonalitet, personlige holdninger og arbeidsstil er sentrale faktorer i hvordan mangfold blir møtt i moderne norske fengsler (Bygnes, 2014). Fengselsbetjentene er bundet av ulike regler, lover, handlingsplaner og rundskriv. Det er en arbeidshverdag med et byråkrati fylt av dokumenter, skjemaer, møter, regelverk, styringsverktøy osv. Som i mange

---

⁴ En stereotypi kan være både implisitt eller eksplisitt i teksten og ha ulike framstillinger, for mer om dette se Moldrheim, 2001.

⁵ Her ligger stereotyper nærme det vi kaller *fordommer*, «tilstivnede» eller «frosne» stereotyper (Dahl, 2001, s. 27).

andre systemer er det også her et hierarki blant de ansatte. Betjentene har ulike arbeidsoppgaver, og en av de viktigste oppgavene er å bevare ro og orden i avdelingen. En god betjent er alltid beredt og vet hva som skal gjøres når det oppstår uorden (Ugelvik, 2011, s. 96).

Ettersom man bruker mye av seg selv i arbeid med mennesker, er det ekstra viktig å ha ansatte som er godt egnet til jobben. I Kriminalomsorgen er egnethet svært viktig. På nettsidene til KRUS⁶ står det under opptakskrav at søkere må inneha egenskaper som åpen, inkluderende, initiativrik og fleksibel⁷ (KRUS, 2019). Terje Frewall (2015) er en av dem som har forsket på nettopp dette⁸. Kriminalomsorgens aspirantnemnd velger ut aspiranter som får komme inn på Fengselsskolen. De ser etter søkere som kan bidra til å gi de innsatte et lettere liv under fengselsoppholdet. De bør ha empati, kunne sette grenser og kunne gi omsorg (Fredwall, 2015, s. 231). De bør være tolerante, med åpenhet og respekt for andres annerledeshet. Fredwall (2015) mener å finne at aspirantnemnda uttrykker et tydelig fremtidsperspektiv på betjentrollen. De er opptatt av at betjentene skal være gode forbilder, og med det bør de ha evner, holdninger, handlinger og ferdigheter som blir satt pris på (Fredwall, 2015, s. 232-232).

Profesjonelt arbeid beskrives ofte som *skjønnsbasert* (Rønning, 2017). Her kommer de profesjonelles dømmekraft inn, og derfor er også egnethet såpass viktig. I arbeid med mennesker kreves det skjønn for å gjøre vurderinger, for eksempel i etiske dilemmaer, og i dette bruker vi oss selv (Molander, 2011; Alvsvåg & Martinsen, 2018). Det beste eksempelet på skjønn, ifølge Molander (2011), er juridiske vurderinger, som begrenses av de formelle rettsprinsippene som krever at like tilfeller skal behandles likt. Kun relevante forskjeller kan rettferdiggjøre ulik behandling. Skjønnen gjør at samme sak kan vurderes ulikt til ulike tidspunkter, i ulike situasjoner og av ulike personer (Molander, 2011). Alvsvåg og Martinsen (2018) skriver om skjønn:

---

⁶ Kriminalomsorgens Høyskole og Utdanningscenter

⁷ Det står også at aspirantenes holdninger og verdier må være i tråd med Kriminalomsorgens verdisyn. Man må ha tro på at mennesker kan forandre sitt handlingsmønster, og modenhet og personlige egenskaper blir vektlagt ved tilsetning. For utfyllende opplysninger om opptakskrav og egnethet, se KRUS sine nettsider.

⁸ Det bør også nevnes at Fredwall (2015) har studert Kriminalomsorgens yrkesetiske retningslinjer, og poengterer at holdninger og evner som nevnes der, har et moralsk innhold, og at disse ikke er beskrevet nærmere (Fredwall, 2015, s. 130-131). Uten nærmere konkretiseringer, mener Fredwall at ordene mister noe av sin kraft (Fredwall, 2015, s. 131.) En annen tilnærming, kan være at det blir opp til hver enkelt hva som legges i ordene, og dette studerer han videre (Fredwall, 2015, s. 131).

Sosiale lover og retningslinjer er laget av mennesker og gir anvisninger og retning på ord og handling i sosiale og faglige sammenhenger. De kaller på skjønn når vi står i situasjoner som er komplekse, og der vi har å gjøre med ulike og gjerne motstridende normer. Det handler om å være engasjert til stede med innsikt i hva det gjelder å oppfylle. (Alvsvåg & Martinsen, 2018.)

Videre skriver de (med henvisning til Løgstrup 2010) at det er intensjonen om det gode som ligger til grunn for lover og regler. Men i enkelte situasjoner kan intensjonen om det beste ikke bli oppfylt om lovens formulering følges. Skjønn bidrar dermed til at lovens intensjon blir realisert (Alvsvåg & Martinsen, 2018). Det motsatte kan også skje, dersom det er for mye rom for skjønn, så kan det komme i veien for at lovens intensjon blir ivaretatt.

Profesjonelt arbeid i fengsel innebærer arbeid med mennesker. Disse menneskene kan ha opplevd hendelser eller traumer som gjør at de kan ha behov for en annen tilnærming enn andre. En måte å møte mennesker utsatt for traumer på, er ved å ta i bruk *traumebevisst omsorg*. Traumebevisst omsorg handler om hvordan traumer mennesker har blitt utsatt for kan påvirke utvikling og fungering (Jørgensen og Steinkopf, 2013). For eksempel hos barn og unge utsatt for overgrep eller annen omsorgssvikt er dette nyttig teori, men den er også nyttig i arbeid med alle mennesker som har opplevd et traume. Utenlandske innsatte har ofte andre erfaringer enn de norske innsatte har. Det kan være knyttet til krig, flukt, eller andre opplevelser. Jørgensen og Steinkopf (2013) ved RVTS Sør⁹ skriver at traumebevisst omsorg (gjærne forkortet TBO) ikke er en metode, men en måte å forstå mennesker med utgangspunkt i deres opplevelser og erfaringer. Forståelse og holdning er viktig i traumebevisst omsorg, og man er opptatt av at traumene kan ha påvirket hjernen i den forstand at man kan ha vansker med å knytte relasjoner, å regulere følelser, å regulere kroppslig aktivering (ved triggere for eksempel), og vanskeligheter med selvrefleksjon og selvforståelse (Jørgensen og Steinkopf, 2013, s. 5). Ved å være traumebevisst og å ha forståelse velger man å spørre *hvorfor* før man konkluderer eller handler. Å jobbe på denne måten vil kunne bidra til å unngå konflikter, eller å gjøre konflikten verre. Det handler om å ta et skritt tilbake, reflektere over situasjonen og hva som kan ligge *bak* vedkommende sin atferd (Jørgensen og Steinkopf, 2013, s. 15-16). Som nevnt i innledningen er utlendinger en marginalisert gruppe med risikofaktorer blant

---

⁹ RVTS Sør er et kompetansehevings- og formidlingssenter innen psykologiske traumer som blant annet jobber med flyktninger.

annet i forhold til kriminalitet. Kjennskap til traumebevisst omsorg og/eller bruk av traumebevisst omsorg i praksis kan bidra til mer forståelse, bedre menneskemøter og mindre konflikter.

Traumebevisst omsorg er den senere tid også blitt mer benyttet i fengsler. Hilde Horntvedt (2017) tar i artikkelen «Det vanskelige oppdraget» for seg traumebevisst omsorg i fengsel. Som psykiatrisk sykepleier i et lite fengsel er hun opptatt av hvordan ansatte kan hjelpe de mest sårbare innsatte, de som sliter med rus, psykisk sykdom eller psykiske belastninger (Horntvedt, 2017). Mange av de utenlandske innsatte vil falle inn under «denne sårbare gruppen». Horntvedt skriver:

Selv om normalitetsprinsippet skal tilstrebes under et fengselsopphold er muligheten for et «normalt» liv i en isolert varetekstsituasjon nærmest umulig. De aller fleste gjøremål er styrt av Kriminalomsorgen og følgelig er risikoen for isolasjonskader og passivitet stor. Rutineaktivitet rundt den innsatte vil være en beskyttelsesfaktor som gir opplevelse av trygghet. (Horntvedt, 2017).

Et annet bidrag inn på feltet er Hydle og Stang (2016). Ved deres evaluering av ungdomsenheten og det tverrfaglige teamet ved Bjørgvin fengsel finner de blant annet at en traumebevisst tilnærming i møte med barn i fengsel har stor betydning (Hydle og Stang, 2016, s. 96-98). Hydle og Stang anbefaler i NOVA rapporten at det satses mer på en traumebasert tilnærming i møtet med barn i fengsel, og at ansatte og innsatte bør få veiledning og ferdighetstrening (Hydle og Stang, 2016, s. 131)¹⁰.

For å besvare problemstillingen best mulig har jeg benyttet meg av og Börjesson & Palmblad (2008) og Cato Wadel (1990) sine teorier om sosiale kategorier og kategoriseringsprosesser. Jeg har lagt fram Marianne Gullestad (Gullestad 2002; 2001; 1989) sin teori om det hun kaller forestilt likhet i det norske samfunnet, og hvordan uttrykk som «vi» og «de andre» bidrar til å kategorisere, da dette er med på å legge grunnlaget for denne oppgavens analyse.

Avslutningsvis i kapitlet har jeg presentert det profesjonelle skjønnet og viktigheten av dette i

---

¹⁰ Det fremkommer også i NOVA rapporten at statistikk viser at svært mange av de innsatte har hatt en traumatisk oppvekst. Statistikk fra 2014 viser at 40 % hadde vært mishandlet som barn, 38 % hadde vokst opp i hjem med alkohol eller rus, og 41 % hadde familiemedlemmer som satt i fengsel. Dette er interessant fordi det sier noe om risikofaktorer, og hvorfor en traumebevisst tilnærming bør være prioritert i fengsler (Hydle og Stang, 2016, s. 99).

profesjonelt arbeid, og i fengsel. Her har jeg også presentert traumebevisst omsorg (Jørgensen og Steinkopf, 2013) som en måte å tilnærme seg mennesker utsatt for traumer på, som blir relevant i arbeid med utenlandske innsatte.

I det neste kapitlet presenteres studiens design og metode, og det vil her fremkomme på hvilke grunnlag jeg har tatt de valgene jeg har tatt igjennom forskningsprosessen.

4 Oppgavens design og metode

Datamaterialet i denne undersøkelsen består av to fokusgruppeintervjuer med til sammen syv informanter. Jeg vil i dette kapitlet redegjøre for, og begrunne mine valg av metode for dette prosjektet. Det vil fremkomme at prosjektet til tider har vært krevende og at jeg har måttet tilpasse meg de rammer og muligheter jeg har hatt til rådighet.

Innledningsvis i kapitlet vil jeg starte med å beskrive min prosess for dette prosjektet. Videre vil jeg presentere relevant teori om metoden fokusgruppeintervju og se på styrker og svakheter ved denne metoden. Jeg gjør deretter rede for forberedelsene og gjennomføringen av intervjuene og det påfølgende etterarbeidet.

4.1. Min prosess – det planlagte og det endelige prosjektet

Jeg har valgt en kvalitativ studie for mitt prosjekt. Ved bruk av kvalitativ metode er man opptatt av å studere ting i deres naturlige setting, og forsøker å forstå eller tolke fenomener ut fra den mening folk gir dem (Ryen, 2002, s. 18). Målet er forståelse gjennom å utforske (Maylone, 1998, s. 598). For å gjøre dette kan man benytte ulike tilnærminger. Det kan for eksempel være intervjuer, observasjon, analyse av tekster eller dokumenter (Ryen, 2002, s. 20). Kvalitativ forskning handler om å forstå menneskers opplevelser og om sosial praksis (Silverman, 2016, s. 3).

Min første tanke for dette masterprosjektet var å gjøre et feltarbeid i et fengsel. Dette kunne gi meg data om hvordan de ansatte opplever og reflekterer over det å jobbe med utenlandske innsatte. Jeg tenkte det ville være fruktbart for å få svar på mine forskningsspørsmål, men også fordi antropologen i meg alltid har drømt å få gjennomføre et feltarbeid. Fokusgrupper og analyse av tekster ble også tidlig vurdert som en mulig vei å gå.

Sammen med min veileder utarbeidet jeg en plan som innebar feltarbeid (observasjoner) og en reserveplan som ville bestå av fokusgruppeintervjuer, dersom jeg ikke skulle få tilgang til å gjøre feltarbeid. Denne planen har endret seg underveis, både fordi jeg har møtt på praktiske hindringer og har måttet tilpasse meg eksterne rammebetingelser, men også fordi interessen har endret seg noe ettersom jeg har lest meg mer opp på temaet.

Kombinasjonen av feltarbeid og fokusgrupper ble tidlig et fint ønskelig alternativ. Ved å bruke flere forskningsmetoder kan de utfylle hverandre gjensidig og sikre kunnskapsproduksjonen (Halkier, 2010, s. 17). Metodene kan også forsyne prosjektet med likestilt datamateriale som kan brukes til metodetriangulering. Prosjekter basert på hovedsakelig observasjon kan dra nytte av fokusgrupper som et tillegg fordi de kan tilby konsentrert innsyn i deltakernes tanker om et tema (Morgan, 1997, s. 23).

Hovedfokuset gikk fra feltarbeid, over på fokusgruppeintervjuer og tanken nå ble å gjøre noe observasjon i tillegg. Observasjoner fikk jeg imidlertid ikke tillatelse til. Det var en omfattende prosess å søke Kriminalomsorgen om forskningstillatelse, og denne fikk jeg, men fengslene hadde dessverre ikke ressurser til å ta meg imot. Etter utallige mail og telefonsamtaler med diverse fengsler og gode hjelpere, samt god hjelp fra min veileder, endte jeg opp med to fokusgrupper, som jeg vil beskrive nærmere i dette kapitlet. Det som først så ut til å være en god plan B har vist seg å være et godt førstevalg. Hvor jeg ville få mine data fra og hva som ville være hovedkilden min har dermed endret seg underveis i prosessen. Dette har vist seg å være både lærerikt og svært interessant.

4.2 Fokusgruppeintervju som metode

4.2.1 Teori om fokusgruppeintervju

Som alle andre forskningsmetoder vil man foretrekke ulike metoder til ulike prosjekter og når man skal velge metode må man se på målet med forskningen. Fokusgrupper er best egnet til å produsere data om sosiale gruppers fortolkninger, samhandlinger og normer (Halkier, 2010, s. 13). Siden jeg var ute etter fengselsansattes holdninger og erfaringer, ønsket å få fram refleksjoner og drøftinger omkring prosjektets tema og var opptatt av hvordan de rent språklig omtaler utenlandske innsatte, anså jeg det som nyttig å benytte fokusgrupper til dette prosjektet for å kunne studere problemstillingen.

Fokusgruppe som metode er en måte å innhente kvalitative data på ved at en gruppe mennesker har en uformell gruppediskusjon fokusert rundt et spesielt tema eller spesielle problemstillinger (Wilkinson, 2016, s. 84). Fokusgruppeintervjuer er en form for gruppeintervju, men må likevel *ikke* forveksles med et vanlig gruppeintervju. Fokusgrupper fungerer ikke slik at intervjueren eller forskeren stiller deltagerne spørsmål etter tur. Man er

her heller opptatt av *interaksjonen* deltagerne imellom for å få fram informasjon som kanskje ellers ikke ville kommet til syne. Forskeren har forberedt tema og mulige underspørsmål, men samtalen eller diskusjonen blir til underveis. Dermed kan også nye spørsmål dukke opp underveis i intervjuet (Morgan, 1997). Oppmerksomheten er flyttet fra intervjueren/forskeren og over på deltagerne (Krueger, 1994).

Sue Wilkinson (2016) skriver at fokusgruppeintervju som metode kan spores tilbake til 1920-tallet, men at det først er på 1990-tallet at denne metoden ble vanlig for flere disipliner (Wilkinson, 2016). Morgan (1997), som er en av de mest siterte fokusgrufforskerne, definerer fokusgrupper som en forskningsteknikk som samler data gjennom gruppesamtale om et tema satt av forskeren (Morgan, 1997, s. 6). Det er altså forskerens interesser som gir fokuset i samtalen, mens dataene kommer fra samtalen (Morgan, 1997, s. 6 og Kamberlis & Dimitriadis 2013 s. 7). Det er *samspeillet* intervjupersonene imellom man er opptatt av i fokusgrupper. Intervjueren bestemmer emnet på forhånd og kjennetegnet på en fokusgruppe er kombinasjonen av samhandling i gruppen og forskerstyrt emnefokus (Halkier, 2010). Dette gjør fokusgrupper godt egnet til å produsere empiriske data som sier noe om betydningsdannelse i grupper. I fokusgrupper kan betydningsdannelse som ellers er stille og tatt for gitt, komme til uttrykk (Halkier, 2010, s. 10). Man kan kalle fokusgrupper for planlagte diskusjoner satt sammen for å snakke om et felles tema. Medlemmene i gruppen påvirker hverandre ved å respondere på ideer og kommentarer i gruppen (Krueger, 1994).

Morgan er opptatt av at fokusgruppeintervju som metode kan være svært nyttig i kombinasjon med andre metoder (Morgan, 1997). Det kan for eksempel være interessant med et design hvor man som forsker får sine primærdata fra fokusgrupper, og benytter andre metoder som sekundærdata og dermed har en supplerende rolle. Stort sett er det det motsatte man ser og som er mest vanlig. Det er mange ulike design som kan være nyttige og relevante for ulike prosjekt, og også alene kan fokusgruppeintervjuer være svært nyttig, og dataene kan stå alene (Morgan, 1997).

4.2.2 Styrker og svakheter ved fokusgruppe som metode

Som andre forskningsmetoder har også fokusgrupper sine styrker og svakheter (Morgan, 1997 og Halkier 2010). En svakhet kan være at fokusgrupper noen ganger blir benyttet som et utvidet individuelt intervju, og det sosiale samspeillet får ikke komme til syne (Halkier, 2010).

Dermed får ikke metoden ut sitt fulle potensiale. En annen svakhet er at en del individuelle praksiser og forståelser kan bli underrapportert i fokusgrupper. Den sosiale kontrollen kan være til hinder for at meninger kommer fram (Halkier, 2010). Samtidig er jo det som skjer i samspillet interessant i seg selv, og nyttig informasjon for forskeren. En styrke ved metoden er dermed at den sosiale samhandlingen i seg selv er kilde til data (Halkier, 2010, s. 14 og Morgan, 1997 s. 15). Den metodiske styrken ligger i at gruppen benyttes til å produsere mer komplekse data. Det er også en styrke ved metoden at fokusgrupper produserer konsentrerte data om et bestemt emne, framfor ved feltarbeid og observasjon for eksempel hvor man får mye ukonsentrert data. Ved at tema er bestemt på forhånd kan forskeren være med på å styre samtalen i den retning han/hun ønsker og får data om det som er relevant for tema og gjeldene prosjekt (Halkier, 2010 s. 15 og Morgan, 1997, s. 13). Samtidig kan det at fokusgruppen styres av intervjuerens interesser bli sett på som en svakhet, intervjueren selv er med på å påvirke interaksjonen (Morgan, 1997, s. 14). Dette gjelder dog ikke bare fokusgrupper, men i de fleste forskningsmetoder. Men Morgan skriver at det *ikke* er bevist at intervjueren påvirker mer ved fokusgrupper enn ved for eksempel deltagende observasjon eller ved individuelle intervjuer (Morgan, 1997, s. 14).

Denne metoden forstyrrer også informantene mindre enn ved for eksempel observasjon og deres privatliv blir dermed bedre ivaretatt (Halkier, 2010, s. 15). Svakheten på sin side blir at man kan gå glipp av interessante og relevante data som man kun får med seg når man deltar eller er til stede i menneskers sosiale kontekst. Fokusgrupper blir en mer styrt form for samhandling (Halkier, 2010, s. 16).

4.3 Utforming av intervjuguide og planlegging

Før innsamling av data må man melde inn prosjektet for NSD¹¹. I planleggingsfasen meldte jeg prosjektet til NSD, i tillegg til at jeg som nevnt søkte Kriminalomsorgen om forskningstillatelse¹².

Forskeren må som en del av planleggingen før intervjuet tenke igjennom hvor stor plass han/hun selv ønsker å ta i gruppen, i forhold til hvor strukturert intervju som ønskes. Hvor mye ønsker forskeren selv å delta, og hvor mye ønsker forskeren å overlate til deltagerne

---

¹¹ Norsk Senter for forskningsdata.

¹² Se vedlegg.

(Morgan, 1997). Morgan (med henvisning til Merton) skriver at et vellykket fokusgruppeintervju er et intervju som fanger opp tema intervjueren allerede vet vil komme men i tillegg får fram tema intervjueren ikke hadde forutsett (Morgan, 1997, s 45). Da jeg lagde min intervjuguide og spørsmålene i denne, var jeg opptatt av at guiden skulle være nettopp det, en *guide* for meg som intervjuer i diskusjonen, og at den ikke skulle være *for* detaljert. Dette fordi jeg var opptatt av å få en god samtale eller diskusjon omkring temaene jeg hadde valgt, og da kunne jeg heller ikke følge guiden til punkt og prikke. Jeg valgte derfor en løs struktureringsmodell (Halkier, 2010, s. 46). Kamberelis & Dimitriadis (2013, s. 70) skriver også at ved å la informantene overta diskusjonen, kan man få rikere samtaler. Jeg var interessert i å høre *deres* diskusjoner mer enn å delta selv eller å styre diskusjonene for mye. I følge Halkier (2010) er en ulempe med den løse modellen at man kan ende opp med at gruppene diskuterer ulike deler av emnet. Jeg kommer mer tilbake til dette under hvor jeg skriver om intervjusituasjonen.

Morgan (1997, s. 47) anbefaler å ikke ha for mange tema under intervjuet. Jeg valgte fem tema i tillegg til bakgrunnsspørsmål i starten og avslutningsspørsmål mot slutten av intervjuet. Temaene var *utenlandske innsatte i fengslene informantene hadde erfaring fra* (hvor kommer disse fra, merker dere forskjell mellom de utenlandske innsatte), *utfordringer* (for eksempel i forhold til språk, religion, mat, sosialt miljø, utfordringer for dere som ansatte og utfordringer for den innsatte selv), *muligheter, opplæring og kunnskap og holdninger og verdier*. For hvert tema hadde jeg underspørsmål jeg kunne benytte for å få mer utdypende svar eller diskusjoner der dette var ønskelig.¹³

En annen ting intervjueren bør tenke over er viktigheten av å skape et trygt og komfortabelt rom for deltagerne til å gjennomføre samtalen (Kamberelis & Dimitriadis, 2013, s. 64). Jeg valgte å ha intervjuene på plasser som var lett tilgjengelige for informantene mine, og størrelser på rommene som passet til antallet informanter, slik at det ble en mest mulig naturlig setting.

---

¹³ Se vedlagte intervjuguide for mer detaljer.

4.4 Utvalg

Det å gjennomføre fokusgruppeintervjuer krever en god del planlegging. Et viktig valg er blant annet utvalget, hvem man ønsker skal delta i gruppen, og hvor stor gruppe man tenker vil være hensiktsmessig for prosjektet (Morgan, 1997). Størrelsen på en fokusgruppe vil variere, men ofte består den av 4-10 personer, men kan også bestå av færre eller flere deltakere, og ofte gjennomfører forskere flere fokusgrupper (Krueger, 1994; Halkier, 2010).

Jeg ønsket å intervju fengselsbetjenter ansatt i fengsler hvor det er utenlandske innsatte. Antallet utenlandske innsatte varierer fra fengsel til fengsel, og det er det ulike årsaker til, blant annet hvor fengselet ligger geografisk. Likevel anså jeg min problemstilling som gjeldene uansett antall utenlandske innsatte, fordi det å reflektere rundt spørsmål omkring dette tema blir viktig om du så som betjent kun må forholde deg til en og annen utenlandsk innsatt i ny og ne. Det synes jeg også jeg fikk erfare gjennom intervjuene, da informantene som tenkte at de kanskje ikke hadde så mye å bidra med på dette feltet hadde minst like mange interessante refleksjoner og historier som de andre. En av informantene mine fra betjentgruppen jobbet i et mindre fengsel og fortalte i forkant at det ikke var så mange utenlandske innsatte i fengselet han jobber i, og han tenkte derfor at han kanskje ikke hadde så mye å bidra med til denne studien. Det viste seg at informanten hadde mange interessante innspill og historier.

Hvordan informantene tenker og snakker om utenlandske innsatte og hvordan kategoriseringsprosesser spiller seg ut anses som svært relevant for studiens problemstilling. Under intervjuet med betjentene ble det også nevnt at de tenkte at det ville være større konflikter i de større fengslene, hvor det sitter flere utenlandske innsatte. Her ligger det allerede en antakelse om at utenlandske innsatte i norske fengsler bidrar til konflikter. Aspirantene var også inne på det samme, de nevnte at de var overrasket over hvor lite konflikter det faktisk var i for eksempel fengsel U¹⁴.

Ettersom jeg slet med å få tilgang til fengslene slet jeg dermed også med å anskaffe meg informanter. Mange muligheter ble derfor vurdert i løpet av prosessen. Det var ønskelig å intervju betjenter i fengsel, men da jeg ikke fikk tillatelse av fengslene til dette¹⁵ søkte jeg

---

¹⁴ Fengsel U er fiktivt navn for et av fengslene som stadig blir nevnt i intervjuene.

¹⁵ Kriminalomsorgen ga meg tillatelse, men på grunn av ressursmangel sa de ulike fengslene nei til å ta imot studenter.

om å få intervju aspiranter. I tillegg rekrutterte jeg betjenter gjennom personlige nettverk. Jeg endte som nevnt opp med to fokusgrupper som viste seg å bli svært fruktbart, da gruppene var såpass forskjellige at det la grunnlaget for interessante sammenligninger. Den første gruppen jeg intervjuet bestod av fem aspiranter (to kvinner og tre menn) ved KRUS som var på sitt siste semester på fengselsskolen. De har da i sin praksisperiode jobbet 1 år i ulike fengsler. Tre ulike fengsler var representert i dette intervjuet, i tillegg til at alle sammen hadde erfaring fra ulike fengsler før de startet på fengselsskolen. Intervjuet foregikk i egnet rom hos KRUS. Den andre fokusgruppen bestod av to fengselsbetjenter fra et fengsel på Sørlandet som begge hadde lang erfaring fra fengsel. Dette intervjuet foregikk i egnede lokaler på et rådhus på Sørlandet.

Når det gjelder utvalg bør man også ha tenkt igjennom om man ønsker informanter som kjenner hverandre eller ikke (Halkier, 2010, s. 33). I følge Halkier er det uenighet i fokusgruppelitteraturen om hvilken modell som gir de beste fokusgruppene, men igjen er det viktig å poengtere at det er den sosiale samhandlingen i fokusgruppene som gir oss det empiriske materialet. Dermed vil gruppene skape ulik samhandling og gruppedynamikk (Halkier, 2010, s. 33) og begge deler vil være interessant. For mitt prosjekt vil jeg si at det var en fordel at informantene kjente hverandre, selv om dynamikken i de to gruppene var ulik. De snakket lett sammen og mente selv at det var positivt at de kjente hverandre. Likevel tror jeg også det kunne dukket opp andre og spennende diskusjoner i grupper hvor informantene ikke hadde kjent hverandre.

4.5 Intervjusituasjonen

Jeg startet begge intervjuene med en introduksjon (Halkier, 2010, s. 62-64) hvor jeg presenterte meg og mitt prosjekt. Jeg informerte om varigheten på intervjuet (at det var satt av 1-2 timer), at det ble tatt opp på bånd og at ingen andre enn meg ville høre eller se utskriften. Jeg gjentok altså de viktigste punktene fra informasjonsskrivet (se vedlegg) og understreket at de ville være anonyme. Videre informerte jeg om at fokusgruppeintervju fungerer litt annerledes enn det man normalt forbinder med å bli intervjuet, der intervjuer stadig stiller spørsmål, og at det her er informantene selv som skal snakke og diskutere med hverandre. Jeg informerte om at jeg hadde ulike tema jeg ville ta opp, og at det viktigste for meg var å få høre deres *erfaringer, opplevelser, fortellinger og holdninger*. Jeg la også til (etter tips fra

Halkier 2010) at de selv skulle lede diskusjonen. Jeg sa at dersom diskusjonen sporer av eller de skulle gå tomme for noe å si eller ikke alle skulle bli hørt så pleier vanligvis en fra gruppa å gjøre noe med det, og hvis ikke skal nok jeg gripe inn. Jeg var også klar på at alles meninger og opplevelser er like viktige og at det ikke finnes riktige eller gale svar (Halkier, 2010, s. 60-64).

Etter introduksjonen skrev alle informantene under på et samtykkeskjema før vi gikk i gang med selve intervjuet. Jeg tilbudte informantene pause underveis. Det var også rom for humor og litt tull og tøys innimellom, og jeg opplevde at dette lettet på stemningen og var en fordel for både informantene og meg som intervjuer. Jeg tok opp intervjuene på bånd og fulgte min veileders råd samt råd fra Halkier (2010, s. 64-65) om å teste båndopptakeren godt på forhånd, kjenne den godt og ta med ekstra batterier. Viktigheten av å ha dette i orden så jeg raskt, og det å ha riktig og godt utstyr var også avgjørende for transkriberingen som jeg kommer tilbake til senere.

Selve intervjusituasjonen opplevde jeg svært spennende og lærerik. Jeg forsøkte å følge godt med og følge opp der det var nødvendig (Kamberelis & Dimitriadis, 2013, s. 74). Det var til tider utfordrende ikke å ta stor del av samtalen, da jeg sjelden er den som snakker lite. Dette løste jeg ved å nikke mye og komme med bekræftende småord som «mm» og «åja». Jeg var veldig bevisst på at det var samtalen informantene imellom som her var viktig, og jeg hoppet derfor kun inn der jeg anså det som nødvendig for prosjektet, eller når det var noe som virkelig fanget min interesse.

Informantene var svært flinke til å snakke i tur og orden, få til gode diskusjoner, komme med sine meninger og hoppe inn dersom de ikke var enig i det som ble sagt. Det ble en litt annerledes gruppedynamikk i gruppen med to informanter enn i gruppen med fem informanter. Ettersom det var færre deltagere i betjentgruppen ble samtalen av en litt annen karakter, for eksempel at informantene gikk litt mer i dybden enn det som ble gjort i intervjuet med aspiratene.

Jeg synes det var nyttig for prosjektet at jeg valgte en løs strukturingsmodell, fordi noe av det interessante var informantenes egne tolkninger av mine spørsmål. Dette var i seg selv nyttige data for meg, og jeg anser det som interessant at det var stor forskjell på de to gruppene i tolkninger av enkelte spørsmål. Gruppen med fengselsbetjenter var litt mer

forsiktige og så ut til å antyde mer, mens aspirantene var mer konkrete og rett på sak i sine svar.

Jeg tok notater underveis, men opplevde at dette fort forsvant litt, ettersom samtalen og diskusjonen hadde mye innhold. Det var da godt for meg å vite at intervjuet ble tatt opp på bånd, slik at jeg kunne konsentrere meg om å følge med i samtalen og få med meg reaksjoner hos informantene. Jeg fulgte intervjuguiden i forhold til tema, men kjente denne såpass godt at jeg ikke trengte å stille spørsmål som allerede var besvart og tilpasset spørsmålene til hvor vi var i samtalen. Dette synes jeg fungerte fint.

4.6 Tematisk analyse – tolkning og analysearbeidet

Etter fokusgruppeintervjuene er gjennomført starter arbeidet med å bearbeide dataene. Her må forskeren tolke og analysere samtalene. Diskusjonen er gjerne tatt opp på bånd, transkribert, og deretter analysert med teknikker benyttet i kvalitativ metode. Det er mange måter å analysere fokusgruppedata på, for eksempel innholdsanalyse, etnografisk analyse, diskursiv analyse, biografisk analyse eller tematisk analyse (Wilkinson, 2016, s. 84).

Jeg valgte å transkribere ordrett alt fra begge intervjuene. Halkier (2010) skriver at all tale skal skrives ut, så langt dette lar seg gjøre. Det betyr at dersom noen snakker i munnen på hverandre, skal alt alle sier med i utskriften. Dette var tidkrevende da jeg ikke hadde erfaring med dette fra tidligere, men jeg ble samtidig godt kjent med datamaterialet mitt gjennom transkriberingen. Jeg merket også at det var mer krevende å transkribere intervjuet med fem informanter enn intervjuet med to informanter, da det oftere hendte at de snakket i munnen på hverandre da de var flere til stede i den største gruppen, selv om de som nevnt var gode til å snakke en om gangen. Transkripsjonen av intervjuene ble rett under 100 sider. Samtidig som jeg transkriberte, noterte jeg ned egne tanker som dukket opp underveis¹⁶. Man vet aldri hva man senere kan få bruk for, så dette kan være nyttig å gjøre. Samtidig bidro notatene til min tankeprosess og framtidige analyse, med ulike tema jeg fant ekstra interessante.

Etter intervjuene lyttet jeg til intervjuene en gang til og skrev et sammendrag av begge intervjuene hvor jeg også samlet en del tanker og refleksjoner. Dette kortet jeg så ned og endte opp med det som jeg opplevde mest interessant fra intervjuene. Dette var nyttig arbeid

---

¹⁶ Se Braun & Clarke 2006 for flere tips om tematisk analyse.

fordi jeg opplevde at for hver gang jeg hørte intervjuene la jeg merke til nye tanker eller interessante vinklinger.

Videre må man arbeide med blant annet å se etter mønster, sammenligne, se på gruppedynamikken og se på det som *ikke* sies¹⁷ (Barbour, 2007). Analyse handler om å fokusere på likheter og forskjeller. Rapley (2016) skriver at så fort man ser på transkripsjonen vil man fokusere ikke bare på det teksten forteller deg om tema, men man vil også se på hvordan denne henger sammen med det du allerede har kunnskap om (Rapley, 2016).

Jeg valgte å opprette flere Word dokumenter med ulike tema og dro ut ulike elementer og utdrag som inngikk i det aktuelle temaet. Under de store temaene hadde jeg undertema, og jeg benyttet også tankekart for å se hva som passet sammen og hvordan jeg ønsket å legge opp analysen. Det handler om å redusere datamaterialet på et systematisk vis, og sortere data inn i kategorier (Halkier, 2010, s. 84; Krueger, 1994, s. 157; Braun & Clarke, 2006). Her måtte jeg prøve meg litt fram og tilbake på hva som fungerte best for meg, da det er mange tema som går inn i hverandre og som henger sammen.

4.7 Etiske refleksjoner

Det etiske aspektet er viktig i all forskning, og i fokusgrupper åpner man gjerne opp for diskusjoner som angår menneskers holdninger og verdier. Det er da ikke unaturlig å tenke at når deltagere i en fokusgruppe byr på seg selv kan det åpne opp for mange etiske spørsmål og problemstillinger. Anonymitet kan derfor skape nye dilemma med denne metoden (Barbour, 2007 og Kamberelis & Dimitriadis s. 97).

Deltakelse i en fokusgruppe kan oppleves både negativt og positivt for deltakerne i gruppen, og hvordan opplevelsen blir kommer også an på tema for gruppen. Dersom det er et følelsesmessig krevende tema som diskuteres kan det være nødvendig med en debriefing etterpå. Det kan også være nødvendig å ha tilgjengelig aktuelle telefonnummer til helsepersonell eller andre instanser i enkelte tilfeller. Dette vil igjen avhenge av tema og gruppedeltakerne. Det er også viktig at deltagerne har kontaktinformasjon til forskeren slik at de kan si fra dersom spørsmål dukker opp i etterkant, eller det er noe de ønsker å kommentere (Barbour, 2007).

---

¹⁷ Det som ikke sies kan være like viktig som det som faktisk blir sagt (Barbour, 2007).

De etiske forholdene ved fokusgrupper er på mange måter like som ved individuelle intervjuer eller annen kvalitativ forskning. Men noe som skiller fokusgrupper fra annen kvalitativ forskning hva gjelder det etiske er det at deltagerne ikke bare deler sine tanker og erfaringer med intervjueren, men også med hverandre (Morgan, 1997, s. 31-32).

Halkier (2010) skriver om etikk og fokusgrupper at det i hovedsak dreier seg om fire ting: Det skal være klart for deltagerne at de kan være anonyme og dette må overholdes. Dette fikk mine informanter beskjed om, både skriftlig og muntlig. Deltagerne skal få tydelig beskjed om hva prosjektet går ut på og hva fokusgruppeintervjuet skal benyttes til. I mitt tilfelle fikk deltagerne beskjed om at intervjuene ble gjort i forbindelse med et mastergradsprosjekt. Man skal holde det man lover og man skal oppføre seg ordentlig og høflig (Halkier, 2010, s. 74-75).

Mitt tema så ut til å være et greit tema for informantene å snakke om. Avslutningsvis i intervjuene spurte jeg hvordan de opplevde det å snakke sammen om dette i gruppe, og samtlige svarte at de synes det var okei. Aspirantene opplevde det lærerikt og nyttig og de synes det var en fin repetisjon, og informantene i den andre gruppen sa at de synes det var fint å være flere og at det nok førte til flere refleksjoner.

Gjennom dette kapittelet har jeg gjort rede for og begrunnet mine metodevalg for dette prosjektet og for datainnsamlingen. Jeg har også lagt fram min prosess og nye problemstillinger jeg har måttet forholde meg til underveis. Det er gjort rede for forberedelser og gjennomføring, samt det påfølgende etterarbeidet. Basert på den tematiske analysen vil de neste tre kapitlene presentere analysen min. Det vil gjennom analysen bli gjengitt små eller større deler av utdrag fra intervjuene, der hvor dette anses som relevant. Siden fokusgrupper er samhandling (Halkier, 2010) blir det noen steder nødvendig å gjengi deler av samtalen eller intervjuet for å forstå konteksten. Småord, gjentakelser eller bemerkninger som jeg har ansett som unødvendige for å få fram poengene har jeg her på grunn av plassmangel og for bedre flyt i oppgaven redigert ut av teksten, men meningsinnholdet er absolutt ivarettatt. Alle informantenes navn er byttet ut med pseudonymer, og betjentene kalles her Vidar og Morten. Aspirantene kalles Charlotte, Hanne, Lars, Mats og Espen, forkortet med forbokstavene. Ordene i kursiv får fram at informanten selv vektla dette ordet i sin tale. Til informasjon er også fengslene gitt fiktive navn, her i form av bokstaver.

5 Kategorisering av utenlandske innsatte

Inspirert av Börjesson og Palmblad (2008) samt Wadel (1990) sine teorier om kategoriseringer vil jeg i dette første analysekapittelet presentere ett av tre hovedtema som har kommet frem i undersøkelsen min, og det omhandler kategorisering. For å gjøre dette benytter jeg meg av mitt første forskningsspørsmål; *hvordan snakker ansatte i norske fengsler om utenlandske innsatte og på hvilken måte får språket betydning for kategorisering?*

Jeg analyserer hva dataene mine sier om *hvem* de utenlandske innsatte er for betjentene (og hvem de *ikke* er), hvordan informantene *forhandler* om kategorisering, og om *språkhåndtering*. Med sistnevnte menes at vi kan ha en tendens til å være «redde» for ordbruk og valg av ord, fordi de sier noe om hva vi mener om et kanskje noe betent tema. Avslutningsvis i kapittelet presenteres en diskusjon og en oppsummering av kapittelet.

5.1 De usynlige svenskene

Börjesson og Palmblad (2008) er som nevnt i kapittel 2 opptatt av hvilke konsekvenser kategorisering kan få for mennesker og grupper. Fordi den kategorien vi plasserer mennesker i også bringer med seg noen forestillinger om hvem eller hva vedkommende er, vil kategoriseringen også ha betydning for vedkommende. Hvilken kategori en person *ikke* plasseres i, sier også noe om vedkommende. På spørsmål om hvem de utenlandske innsatte er etter deres erfaring, hvor de kommer fra, nevner begge gruppene ulike nasjonaliteter, og mange land går igjen i begge gruppene. Informantene forteller om nasjonaliteter som samsvarer med statistikken jeg presenterte i kapittel 1. Men i samtalene kommer det frem at svensker for betjentene tydeligvis ikke inngår i kategorien *utenlandsk*. Svenskene, de blir ikke nevnt før diskusjonen er godt i gang. Sitatet under er fra fokusgruppen med aspiranter:

M: En del østeuropeere [...] ¹⁸. Gjennomgående [...]. Albania, Polen.

E: Romania.

C: Ja, det er de tre store.

M: Største er kanskje svensk men vi legger ikke like mye merke til det (latter). Men det er noe med det altså (latter). De er jo den største minoriteten i fengselet.

C: Ja.

M: Så..

---

¹⁸ Dette [...] viser at jeg her har tatt ut unødvendig tekst, for å gjøre teksten mer leselig for leseren, og bedre strukturert.

Svenskene blir først nevnt godt ut i diskusjonen om hvor de utenlandske innsatte kommer fra. Som om de plutselig «kommer på» at svenskene er jo faktisk også en del av det vi nå snakker om. I den andre fokusgruppen blir ikke svenskene nevnt i det hele tatt. Dette er interessant fordi det sier noe om hvem de utenlandske innsatte er for informantene. Statistikk fra 2016 viser at svenskene faktisk ligger på en fjerde plass,¹⁹ av utenlandske innsatte i norske fengsler, etter nasjonalitet (Nordseth og Klungtveit, 2016).

Videre snakker aspirantgruppen om svenskene:

- C: Ja det også stussa jeg over første gangen det skjedde, at det var en svenske som sa «nei jeg har fått beskjed om at jeg får ikke lov til å komme inn i Norge mer», og det var bare sånn oj, kan vi gjøre det mot svensker (latter)?
- M: Det var en som hadde fått innreiseforbud og så da han kom inn ble han tatt.
- C: Ja, for det er sånn naboland, det følte veldig rart.
- L: Men vi hadde jo faktisk en del svensker i fengsel S og. Jeg husker vi hadde vel 2 eller 3 på en gang der, på 32 plasser på høy, og det er jo en stor prosentdel når det er 32 plasser så er det 3 av de som er svenske.
- C: (hopper inn) Ja, men de blir ikke regna som utenlandske.
- L: Nei det har kanskje noe med det å gjøre.
[...]
- I: Ikke nordiske da?
- C: Nettopp, nettopp, nordiske teller ikke.
- M: Litt annen etnisitet som ligger til grunn for hvordan vi, altså persepsjonen vår.

Interessant nok er ikke svenskene regnet med innenfor kategorien utenlandsk for aspirantene. Det at den andre gruppen ikke nevnte svenskene i det hele tatt er også et interessant funn i seg selv. For aspirantene er en utlending en som kommer fra et land utenfor Norden. Dersom likhetslogikken Marianne Gullestad er opptatt av, som handler om at vi må oppfatte oss som like for å føle oss like verdige, er gjeldene, så kan det tyde på at «vi» nordmenn anser svenskene som mer «like» oss, og dermed også «like verdige» (Gullestad, 2002 og Gullestad, 1989). Denne forestilte likheten hun refererer til kan bidra til en problematisk kategorisering hvor svenskene er en del av «vi» mens de øvrige er «de andre».

---

¹⁹ Polen, Romania og Litauen er landene som ut ifra denne statistikken har større andel innsatte i norske fengsler (Nordseth og Klungtveit, 2016).

5.2 Forhandlinger om kategorisering

Gjennom intervjuene observerte jeg at informantene ble påvirket av hverandre i større eller mindre grad, og det ble tydelig at i fokusgrupper kommer samhandling til syne (Halkier, 2010). I disse samhandlingene var det også merkbart at noe som gikk igjen var hvordan informantene gikk inn i *forhandlinger* med hverandre om ulike kategoriseringspraksiser. De diskuterte hva som var « greit » å mene eller å si. For eksempel blant fengselsbetjentene, da vi snakket om hvem de utenlandske innsatte er, ble det tydelig hvordan betjentene forhører seg med hverandre, forhandler og blir enige om hvordan de skal uttrykke seg om tema:

- M: Ja, men så har vi og hatt noen av de her som du nevnte « Irak – ish » type landa, som gjerne kommer inn kanskje fordi de ikke har klart å tilpasse seg norsk norske-
V: (hopper inn) oppdragelse
M: Oppdragelse da, sånn med kvinnesyn og sånne ting. Sier jeg for mye nå?
V: Nei..²⁰
I: Absolutt ikke synes jeg, du må si akkurat det du føler for.
V: Ja det er jo min erfaring og at hvert fall noen av de har ofte kommet på grunn av ehh... familiekonflikter
M: Mm
V: Går det vel an å si (?)
M: Det går det an å si.
V: Mm. Der.. ... norske ... standarden for hvordan en oppdrar barn og samhandler med familien ikke er helt forenelig med det de syns.

Her ser vi forhandlingen foregår i det informantene etterspør bekreftelser fra den andre på at dette er innenfor å si. De tenker seg om og vurderer litt hva de skal si. En måte å tolke dette på, er at betjentene er klar over at ord og uttrykk får betydning, at de vedkjenner å faktisk kategorisere og at kategoriseringen får en konsekvens (Börjesson og Palmblad, 2008). Derfor forhandler de seg fram til en enighet, og på denne måten slipper man å stå alene om det. En annen tolkning kan være at betjentene selv er redde for å « plassere mennesker i bås » som de selv nevner noen ganger under intervjuene, nettopp for ikke å *selv* plasseres i en kategori de ikke ønsker. De ønsker ikke å framstå skeptiske til utenlandske innsatte, og er av den grunn bevisste sine ordvalg. Sistnevnte kan også ha en sammenheng med diskusjoner i media om ordvalg og hvilke kategoriseringer som anses for å være innenfor eller ikke, som betjentene også farges av.

---

²⁰ Korte pauser er markert med ... og lengre pauser er markert med (pause).

Avslutningsvis i intervjuet med betjentene kom forhandlingen enda tydeligere fram. Mot slutten av intervjuet med betjentene spurte jeg om det var noe de brant inne med, noe de gjerne ville si eller noe de ønsket å diskutere. Da fikk jeg en historie om en «sigøyner»:

- M: Jeg husker, det er ikke alle på en måte, hva skal jeg si, fakter, kultur, kulturelle fakter som en klarer å ta seriøst heller. For eksempel, vi hadde en sigøyner som satt og grein og grein og sutra og hadde vondt her og der, og da klarte vi ikke å ta det seriøst. Fordi at sånn en tenker er at det er tilgjort.
- V: Mm
- M: Skjønner du?
- I: Mm
- M: Og da tenker jeg da er det ikke riktig å på en måte møte han på det heller, så en må være litt sånn kynisk noen ganger og, eller ikke kynisk men en må ikke være dum heller, å forstå seg i hjel, på all verdens, er du ikke enig?
- V: Jo, men det trenger ikke være sigøynerkulturen.
- M: Nei, det var bare et eksempel.
- V: Det kan være han som person.
- M: Ja.
- V: Det var vel det du tolka det som og forstod jeg, sånn som du sa det, så tok du det som en atferd knytta til mannen, mer enn som til kulturen.
- M: (sukker) Jah (pause) det kan godt være.
- V: For du vil ikke behandle alle sigøynere likt.
- M: Nei, men hadde det kommet en sigøyner til som hadde oppført seg likt som jeg har erfart så vil jeg jo på en måte kjapt ta det litt til den kulturen da.
- V: Ja (pause) ja det kan du si.
- M: (Latter)
- V: Det kan du si, men samtidig så har jo du mer erfaring, og et menneskesyn som gjør at du kanskje vil kunne komme ut av den der første tanken ganske fort.
- M: Alle, er jo ikke sånn, *nei nei nei*²¹, er du gal, alle er jo ikke sånn, men det er fort at hvis du møter gang på gang en sånn type atferd, at du tenker at det her er en sånn tilgjort greie som eh-
- V: (bryter inn) men det som du sier nå det er jo helt naturlige reaksjoner hos deg og, for det er jo sånn som de snakker om innenfor alt av behandling og sånn, overføringsmekanismer og motoverføring-
- M: Ja.
- V: Og det er jo det du sier da.
- M: Ja.
- V: Fordi at du har truffet *en* sigøyner som gjorde sånn og da tenker neste gang du treffer en sigøyner og han begynner å grine så er alle sånn.
- M: Eh ja, sånn som (latter)-
- V: Du antar at han er sånn for han var sånn som han.
- M: Ja, det er en farlig felle å gå rett i.
- V: Men det er sånn som alle som jobber med mennesker må være-
- M: Obs på

---

²¹ Ord i kursiv refererer til at informanten selv la særlig vekt på dette ordet.

- V: Oppmerksom på for det er det de kaller motoverføring.
M: Ja, det er kjempeskummelt, men, i de tilfellene hvor en ser at en innsatt, en antar at en innsatt spiller da, det er viktig og ikke la seg kjøpe bare fordi at en skal være så himla «forstå-seg- på type», ikke sant?

Her går de to tydelig inn i en forhandling om kategorisering. Hva er greit å si og ikke? Dette er spørsmål jeg opplever ligger i den lille diskusjonen deres. I deres forhandling om hvordan de skal forklare hendelsen og hvilke ord de kan/vil benytte seg av, går de inn i en diskusjon om dette kan forklares med kultur eller person. Når Vidar så sier til Morten at han ikke ville ha behandlet alle «sigøynere» likt, sier Morten seg enig i det men er samtidig klar på det han forsøkte å meddele innledningsvis; nettopp at dersom det hadde kommet en «sigøyner» til som hadde oppført seg likt som han hadde erfart tidligere så ville han raskt koblet det til kulturen. Sitatet viser at i møte med en tydelig kategori (i dette tilfellet «sigøyner») er det veldig lett å lese atferd inn i kategorien. Kategoriseringen får en konsekvens (Börjesson og Palmblad, 2008). Det kan føre til en stereotypisering, hvor en generaliserer, slik som de er inne på her; alle «sigøynere» er «sutrete» fordi denne ene «sigøyneren» var det. Betjentene står her i fare for å gjøre det Moldrheim (2001) skriver, om å lage forenklete oppfatninger om den andre. Kultur kan lett bli en type formel som man bruker som en forklaring (Dahl, 2001). Sitatet viser også at dette er en prosess betjentene har et reflektert forhold til, og særlig Vidar forsøker å få Morten til å presisere at han ikke nødvendigvis leser kultur inn i alt. Det kan høres ut som at Vidar forsøker å motvirke at jeg som intervjuer skal kategorisere Morten som en dårlig betjent. I denne samhandlingen og i diskursen foregår en forhandling, hvor betjentene etablerer en enighet om hva dette skal bety (Dahl, 2001).

5.3 Språkhåndtering – å tørre å feile

Ved språket definerer vi mennesker og vi setter dem dermed innenfor en kategori (Börjesson og Palmblad, 2008). Et funn som var rimelig klart i datamaterialet mitt, og hvor forskjellene mellom fokusgruppene er store, er hvilke ord de valgte. Aspirantene fremstod ikke redde for å si noe galt, og de virket trygge og stødig i sine ordvalg. Betjentene brukte mer tid på å svare og som vi så over, så forhandlet de mer før de ble enig om valg av ord og kategoriseringer. For eksempel da vi snakket om forskjeller blant de ulike gruppene utenlandske innsatte kom det tydelig fram at aspirantene ikke var redde for ordvalg. På spørsmål om de merket noen forskjell på de ulike gruppene utenlandske innsatte svarer de blant annet:

- C: Ja.
 L: Ja.
 H: Ja, veldig.
 C: Altså, det er store kulturelle forskjeller.
 H: Mm.
 C: Og mange av de holder jo på en måte mer til sin gruppe da, i fengsel U så spiste jo de fra Polen sammen, hver kveld så lagde *de* mat sammen, og da var det ikke snakk om å invitere en fra Albania med ²².

Videre forteller aspirantene:

- M: Vi hadde en avdeling, U1, vi kalte den på en måte bare Øst-Europa, for der var det på en måte, fort gangguttene det var gjennomgående, de var polske hele veien også kom det jo inn noen polakker og de holdt veldig sammen, de som snakka samme språket der, så du så veldig godt at det ble sånne grupper.
 C: Mm, også har du de som ikke har noe særlig språk i det hele tatt som har dårlig fungering som faller utenfor *alt*.

Det var tydelig at aspirantene ikke var redde for å snakke om dette, og de var klare på at de opplever forskjeller. Det var heller ingen informanter som sa imot dette i denne gruppen. Aspirantene snakker lett om kategorier som Øst-Europa (som de kalte den ene avdelingen), og de plasserer polakkene innenfor en kategori, og albanerne i en annen. Her kommer vi inn på hvordan informantene tolker spørsmålene mine. Sier kanskje deres tolkning av spørsmålene noe om hvordan de tenker og hva som først «faller dem inn»? Allerede her kan det foregå en ubevisst kategorisering. Mye kategorisering foregår uten at vi er klar over det. Kanskje sier informantens tolkning av mine spørsmål noe om deres antagelser og holdninger. Mens aspirantene snakket om grupperinger gruppene imellom, gikk betjentene i en litt annen retning (selv om også de snakket mye om grupperinger):

- V: Altså, de kommer fra samme nettverket, de sitter i samme saken, og den der holdninga som de da kan stille, som sannsynligvis så kan det være det at det er en sterkere gruppe, siden de kanskje sitter tre fra samme saken så, så kan det være litt annerledes å forholde seg til enn andre. Hvordan, jeg vil i tillegg tro at hvor de kommer fra har litt, det er noe, det er noe lettere å forholde seg til noen, noen land enn noen andre land –

---

²² Når det gjelder grupperinger snakket informantene også en del om hvordan byggene var, altså om det var fellesskapsavdeling eller ikke, hvor store områder de innsatte hadde til rådighet osv. Dette fortalte de var ulikt fra fengsel til fengsel og det hadde også innvirkning på grupperinger. Inger Marie Fridhov (2012) sitt kapittel i *Virker Straff* tar for seg fengselsarkitektur og utforming av fengsler.

Aspirantene går litt mer rett på sak, mens det høres det ut som at Vidar tenker seg om og begrunner svaret sitt godt. Det kan være mange årsaker til dette, blant annet det at aspirantene har mer erfaring fra fengsler med flere utenlandske innsatte, og opplever gruppedannelser mellom utenlandske innsatte i større grad. En annen forklaring på at de to gruppene går i litt ulike retninger på samme spørsmål, kan være at betjentene er litt redde for hva de skal si og hvilke ord de vil bruke. Vi snakker om forskjeller på de ulike gruppene utenlandske innsatte, og Vidar trør mer varsomt fram i ordvalgene sine, i forhold til aspirantene. Videre skyter Morten inn:

- M: Litauen, de som kommer fra Litauen, de har jeg inntrykk av de ser litt ned på oss, kan være litt arrogante. Mens irakere de har, eller den typen land, de har veldig sånn respekt for oss igjen har jeg inntrykk av da, de som kommer fra familievold, veldig respekt, for, men ikke for damer igjen, det blir litt krasj.
- V: Mm
- M: Er ikke det riktig observert?
- V: Jo jo, sånn i litt grove trekk.
- M: Ja men vi er nødt til å snakke i grove trekk (latter).
- V: Også fins det jo på samme måte som det fins etnisk norske som har dårlig kvinnesyn og det fins-
- M: Mm
- V: eh, ja, det fins lissom alle typer innenfor men i sånn grove trekk så er det nok sånn som du sier.
- M: (hopper inn) sånn oppfattelse.
- V: Sånn oppfatter jeg det og litt.
- M: Mm.

Denne gruppen gikk altså igjen inn i en forhandling (slik vi så over) om hva det er innenfor å si eller å mene, hva de kan stå inne for. Morten er på sett og vis tydelig i sine meninger, og Vidar sier han ikke imot, men han forsvarer på et vis det de nettopp har sagt om litauere ved å legge til at det også finnes etnisk norske med dårlig kvinnesyn. De går så litt fram og tilbake og vurderer før de lander på at det i grove trekk er slik de oppfatter det begge to.

Da vi snakket om ulike utfordringer informantene møtte på relatert til utenlandske innsatte ble mat raskt et tema i begge fokusgruppene. Ordvalgene er likevel litt ulike. Første utdrag er fra betjentgruppen:

M: Mat er jo *i hvert fall* en utfordring, til tider, det er det jo. Men det har kjøkkenet hos oss, de får beskjed av oss, om hvor mange muslimer det er til enhver tid, så har kokken orden på det, at de får muslimmat, eller hva jeg skal kalle det.

Hos aspirantene kom tema om mat fram under en diskusjon om forskjellsbehandling av de innsatte:

- E: Men samtidig får *alle* innsatte det spørsmålet når de kommer inn på inkomstsamtalen, da har vi et skjema der de får spørsmål, har du liksom noe du må ha tilrettelagt i kosten din da, også er det ja nei eller ja jeg spiser ikke sånn og sånn også leverer vi det til kjøkkenet også vil det bli tilpassa, og da har på en måte alle innsatte fått, de har likt utgangspunkt da, alle har fått spørsmålet om det, og da tenker jeg at da har de liksom fått sjansen sin da hvis du kan si det på den måten.
- C: Ja for det er jo sånn normalkost, vegetar, vegetar pluss fisk, eller minus fisk, og grisefri, veganer ja det kan du kanskje si.
- M: Men så kommer jo problemet med at Kriminalomsorgen tilrettelegger ikke for halal, ikke sant, for de mener at ting skal være slaktet halal, og det tar ikke Kriminalomsorgen hensyn til. De tar hensyn til om de spiser gris eller ikke, da får du alternativ, men halal det tar man ikke høyde for. Og det er en kilde til utfordringer.

Når vi snakker om språkhåndtering er det kanskje her det var mest forskjell mellom de to gruppene, hvor aspirantene snakket lettere og enklere om tema, mens betjentene brukte ofte litt mer tid på å gi svarene (selv om Morten er svært tydelig i sitatet over). Det kan det være mange grunner til. Som nevnt kan det handle om erfaring med utenlandske innsatte, eller om det å være redd for å si noe «feil». Denne usikkerheten i ordvalg kan bunne i hvilken opplæring betjentene har fått/får og hvilken kunnskap de innehar om utenlandske innsatte. De to gruppene har noen ulikheter som kan være med på å forklare denne forskjellen i ordvalg. Det kan handle om alder (betjentgruppen er eldre enn aspirantgruppen) som igjen henger sammen med generasjon og oppvekst. Som aspirantene selv er inne på, har de vokst opp i et mer flerkulturelt samfunn, så de kan ha mer kjennskap til mennesker fra andre kulturer. Det som er ukjent for oss, trør vi gjerne litt mer varsomt inn i. Geografisk område, hvor fengselet ligger, og hvor mange utlendinger man omgås (både på jobb og privat) vil nok også være en faktor her. Arbeidserfaring, livserfaring, og ikke minst utdanning kan også være faktorer som påvirker holdninger. Sistnevnte tror jeg kan ha stor innvirkning på hvordan man snakker om utenlandske innsatte. Opplæring og kunnskap er svært viktig, og det vil fremkomme av neste kapittel at opplæringen av fengselsbetjenter har endret seg med årene, i forhold til opplæring i spørsmål knyttet til etniske minoriteter. Dette tema har fått mer plass, og blitt mer gjeldene, og da er det kanskje som forventet at informantene snakker litt lettere om flerkultur og

utenlandske innsatte. Aspirantene er jo også under utdanning så de står «midt i det» og lærer om utenlandske innsatte, mens det er noen år siden betjentene gikk fengselsskolen. Det kan være en forklaring på hvorfor betjentene bruker litt tid på å forhandle seg fram til svarene i forhold til aspirantgruppen. Gruppedynamikk kan selvfølgelig også være en faktor som spiller inn, det er forskjell på en fokusgruppe med to informanter og en fokusgruppe med fem informanter. Betjentene brukte tid til å sondere seg litt fram i fortellingene sine, men de hadde også flere historier å komme med, og kunne gå mer i dybden, enn det aspirantene gjorde.

5.4 Diskusjon og oppsummering

Ved å undersøke hvordan betjentene og aspirantene snakker om de utenlandske innsatte, og hvordan språket får betydning for kategoriseringsprosesser, har jeg gjennom dette første analysekapitlet, som omhandler kategoriseringsprosesser av utenlandske innsatte, forsøkt å gi et bilde av hvordan fengselsbetjenter, som profesjonelle arbeidere, med språket og ordvalg deltar i disse prosessene. Dette gjør de blant annet ved at de konstruerer kategorien utenlandsk innsatt i interaksjonen. Det er visse kriterier som ser ut til å måtte være oppfylt for at betjentene tenker at vedkommende er utenlandsk. Gullestad sin teori om forestilt likhet (Gullestad, 2002 og Gullestad, 1989), tanken om at man må oppfatte seg som like for å føle seg like verdige, foreslår at det her vil skapes et skille mellom «oss» og «de andre» hvor svenskene er med i kategorien «oss» og utlendingene er «de andre». En utlending er for betjentene en som kommer fra et land utenfor Norden. Kategoriseringen har her fått en konsekvens for «svenskene» ved at «de» ikke er «utlendinger», og for «utlendingene» er konsekvensen at det skapes et skille, eller at «de» plasseres i en boks hvor de kanskje ikke opplever å føle at de hører til.

Knyttet opp til Börjesson og Palmblad (2008) og Wadel (1990) sine teorier om kategorisering, ser vi hvordan betjentene inngår i forhandlinger med hverandre om hva som er innenfor å si og mene og ikke. Betjentene beveger seg inn i et terreng hvor de diskuterer hvilke ord de kan benytte for å få fram sine tanker, meninger og erfaringer. De er forsiktige med hva de sier. De diskuterer også om spesifikke trekk eller egenskaper ved en person skal kobles til kulturen, eller til personen. Det å vektlegge kultur i stor grad kan føre til en generalisering som kan være uheldig. Som Dahl (2001) skriver, så er det ikke kulturer som møtes, men mennesker (Dahl, 2001, s. 19). Det er fort gjort å tenke at det som er lenger borte er mer fjernt for oss, mens man faktisk i enkelte tilfeller kan ha mer til felles med for eksempel en afrikaner enn en

svenske. Det finnes ikke to mennesker med lik kulturell ballast (Dahl, 2001, s. 20). Ved å plassere noen i en kategori, ligger det også noen forestillinger om hvordan vedkommende er (Börjesson og Palmblad, 2008). Med det risikerer vi å bli «lurt», og å tillegge andre noen egenskaper de kanskje ikke selv vil kjenne seg igjen i, eller som ikke stemmer med realiteten. I denne forhandlingen kan vi også tenke at Vidar er rask med å dømme Morten. Han plasserer jo også Morten innenfor en kategori, en kategori som han tydeligvis ikke ønsker at de som fengselsbetjenter skal vedkjenne seg. Eller så forsøker Vidar å motvirke at Morten snakker seg inn kategorien «dårlig betjent».

Gjennom dette analysekapitlet kommer det frem at betjentene er meget forsiktige i språkbruk, spesielt sammenlignet med aspirantene. Dette kan, som vi har sett, være på grunn av ytre faktorer, eller det kan være personavhengig. Trolig er det også fordi de møter færre utenlandske innsatte i hverdagen. Opplæring og kunnskap vil også være avgjørende for hvordan man snakker om utenlandske innsatte og flerkultur. I neste kapittel vil jeg analysere hvilken opplæring de ansatte i fengslene får i forhold til tverrkulturell kommunikasjon og kulturforskjeller, og hvordan kunnskapen gjøres gjeldene i deres arbeid

6 Opplæring og kunnskap

Valg av analytisk inngang og fokusområde får betydning for slutning (Börjesson og Palmblad, 2008, s. 24). Dette valget vil igjen avhenge av opplæring og kunnskap. Valgene våre får følger. Derfor er det interessant å analysere opplæring og kunnskap i utforskningen av denne studiens problemstilling. Med dette menes den opplæringen og kunnskapen fengselsbetjentene og aspirantene får og har tilegnet seg gjennom fengselsskolen og gjennom erfaring, både som fengselsbetjenter og i livet forøvrig.

Som Börjesson og Palmblad (2008) skriver så kan vi ikke unngå å kategorisere, og spørsmålet de stiller er derfor heller hvilke forutsetninger kategorier hviler på, hvordan rimelighet oppnås og hvilke konsekvenser kategoriseringene kan få (Börjesson og Palmblad, 2008, s. 9). Med opplæring og kunnskap, om kunnskapen kommer fra fengselsskolen, egne erfaringer, andres erfaringer, eller man har tilegnet seg den på egenhånd, så kan den bidra til en bevissthet i kategoriseringsprosesser.

I denne analysen og på veien mot å besvare problemstillingen vil jeg ta utgangspunkt i mitt andre forskningsspørsmål; *Hvilken opplæring får de ansatte i forhold til tverrkulturell kommunikasjon og kulturforskjeller, og hvordan gjøres kunnskapen gjeldende i deres arbeid?* Med utgangspunkt i Bygnes sin analyse (Bygnes, 2014), hvor hun finner at ansatte i norske fengsler har få retningslinjer å følge når det gjelder utfordringer knyttet til minoriteter, vil jeg analysere hva slags type kunnskap betjentene og aspirantene da baserer sitt betjentfaglige arbeid på. Funnene mine indikerer at betjentene henter mye av sin kunnskap fra erfaring, mens aspirantene trekker mer på formalisert kunnskap, som de får gjennom opplæring på fengselsskolen. Mot slutten av kapitlet vil jeg vise til hva de to gruppene har til felles, nemlig at de arbeider traumebevisst, er kreative i arbeidet sitt, og er opptatt av å være profesjonelle.

6.1 Erfaringsbasert kunnskap

Kunnskap kan komme gjennom erfaring, og flere av informantene fortalte at de opplevde å ha endret seg og/eller sine holdninger gjennom å ha fått mer erfaring. Betjentene kunne for eksempel fortelle at de forstår bedre og er mer bevisste på at det er årsaker til det som skjer. Gjennom begge intervjuene, men spesielt intervjuet med betjentene, kom det fram at

informantene opplever at de ofte må skaffe seg kunnskapen gjennom egen erfaring. De forteller at de opplever at det er lite formelle retningslinjer og prosedyrer om minoriteter, noe som støtter Bygnes sin analyse (Bygnes, 2014). Dersom det er lite retningslinjer å benytte, blir erfaring ekstra viktig, da skjønnsutøvelsen bygger på dette. Fængselsbetjenten Morten beskriver hvordan han har tatt nytte av erfaringen sin i sitatet under:

- I: Ja, men hvordan har du tilpassa deg det, eller hva gjør du annerledes i dag som du kanskje ville gjort annerledes da du var ny?
- M: Nei, si du er helt ny da, og så er det en som får svin, til middag, da kan en prøve å forstå den innsatte litt mer enn, «kan du ikke bare spise poteter og saus da», i stedet for å ha en mer ydmyk holdning til det og prøve å tilrettelegge så godt en kan, uten å få en sånn frustrasjon inni seg, skjønner du?

Her høres det ut som at Morten har tilegnet seg en kunnskap gjennom erfaring som har bidratt til at han har en mer ydmyk holdning, som han selv kaller det. I stedet for å bli frustrert prøver han å vise mer forståelse for å unngå en frustrerende situasjon. Flere steder i intervjuene gikk det igjen at betjentene ved hjelp av erfaringsbasert kunnskap kunne unngå konflikter eller legge til rette for at situasjoner skulle gå greit, som sitatet under bidrar til å vise:

- M: De har jo mange andre behov for å bli ivaretatt enn norske, ikke sant. Er du muslim så vil du gjerne vite bønnetidene i forhold til når sola, hvor den står på himmelen og sånn, og da gå inn på nettet og hjelpe de med det da, å finne den der bønnetidskalenderen, ikke sant, å ha et positivt syn på andres kultur rett og slett.
- V: Jeg tror jo og det at utviklinga sånn generelt i samfunnet og gir, på lik linje med fengselet, en økt forståelse for andre kulturer enn den staute gamle norske kulturen. Den blir og tatt inn i fengselet, også skjønner en litt mer av den forståelsen av andre kulturer.
- M: Mm.
- V: Det tror jeg og er med å-
- M: (hopper inn) demper
- V: demper mye støy.
- M: Mm det gjør det.

Betjentene Morten og Vidar er enige om at noen ting må man erfare selv. Det er forskjell på å være ny og på å ha noen års erfaring. Likevel presiser Morten at i noen tilfeller så kan det være greit at informasjon blir gitt, framfor at man må finne ut alt selv, med andre ord, at det kan være nyttig å lære av hverandre og dermed dra nytte av hverandres erfaring:

- M: (hopper inn) Men det er klart at hadde de her erfaringene og opplysningene blitt gitt til en uerfaren betjent så behøver han ikke være erfaren for å unngå sånne konflikter han heller-
- V: (hopper inn) da blir han erfaren
- M: (latter) han kan i hvert fall ta til seg erfaring fra andre, i stedet for å måtte gå den løypa selv.

Sitatet viser at betjentene etterspør mer kunnskapsdeling og flere faglige prosedyrer, da de mener dette vil være nyttig, og tidsbesparende for den enkelte betjent. Ved å benytte seg av erfaringsbasert kunnskap tilegner man seg stadig mer kunnskap og erfaring. Under gjengis et sitat hvor Morten forteller at han lærte mye av en konkret episode, som han kan dra nytte av senere:

- M: Mm. Men kunnskap om kultur, det vil jo komme både innsatte og oss til gode selvfølgelig. Kan ta ett eksempel med en vi hadde fra, jeg tror det var Filippinene, og han hadde ikke noen ting. Så vi har sånn lånetøy, han hadde ikke klær, og han frøys. Og vi kom med vaska lånetøy som vi kaller det da, brukt tøy. Men det ville han ikke gå med. Det måtte være nytt. Og det syns vi var *utrolig* smålig, her prøver vi å hjelpe deg og du klager på at det er kaldt og du vil ikke ta imot hjelp bare fordi at det er brukt, tror du du er kommet til et *slott* liksom, skjønner du, hvordan tanker en får. Og så nevnte jeg det for en katolsk pater, og så kom jeg i kontakt med noen fra den kirka, og de var klar over at de hadde samla inn klær til denne karen da, og så forteller den her personen at grunnen til at ikke han ville ha brukte klær, det er det at klær er så billig i det landet de kommer fra, at det å ta imot brukte klær, det er så nedverdiggende, at det er ikke aktuelt. Og da skjønte jeg jo tegninga (latter).. Skjønner du? Så det er jo litt sånn der ting som en tilfeldigvis plukker ut da-
- V: Mm.
- M: Som gjør forståelsen enklere.
- I: At det gjerne ligger noe bak.
- M: Mm.

Her forteller Morten om kunnskap han har tilegnet seg på bakgrunn av erfaring. Hva betjentene velger å gjøre med denne kunnskapen, blir relevant for opplevelsen de innsatte og ansatte får, og for sluttresultatet av situasjoner i framtiden. Grunnholdningene og verdiene våre vil være med å påvirke hvordan vi tenker om ting og hvilke refleksjoner vi gjør oss. Her har Morten tatt i bruk sine holdninger og verdier sammen med erfaring, og det har nå gjort at han tenker mer over at det kan ligge noe *til grunn* for handlinger.

På spørsmål om betjentene får opplæring i enkelte land (type landinfo)²³ eller lignende, svarer Vidar at «nei, ikke som jeg kjenner til i hvert fall». Morten forteller så lattermildt at den informasjonen de får, den lager de selv. Videre skyter Vidar inn:

V: Ja, for det er som på alle arbeidsplasser, at noen har en glød for *det* tema og noen har en glød for *det* tema, sånn at enkelte ansatte som da kan ha en kunnskap om noe, det kan jo være noen som har reist veldig mye, i tillegg til fengselsskolen så kan de ha en utdanning der kunnskap om kulturer eller håndtering av mennesker eller hva det skal være er noe som kan tilføre noe, og det vil jo alltid kunne skje, for alle påvirker jo et arbeidsmiljø. Nå ansetter jo Kriminalomsorgen ganske mange med fremmedkulturell bakgrunn, det kan jo være både første og andre og tredjegerasjons innvandrere, men med den endringa så vil du jo kunne tilføre Kriminalomsorgen kunnskap om andre kulturer. [...] Det er flere og flere betjenter da, med den måten å tilsette folk på, som gjør at det er flere og flere som kan fremmede språk -og har kulturforståelse, det tror jeg jo sånn sett er en stor berikelse for-

M: Mm

V: Som gjør at det er lettere å være innsatt

M: Mm, ja med å ansette utenlandske-

Betjentene forteller at dersom de hadde *visst* en del ting, så hadde mye vært enklere, både for dem som ansatte, men også for de innsatte. De skulle gjerne ønske de hadde mer kunnskap, men forteller samtidig at man ofte ikke vet hvilken kunnskap man mangler før man står i situasjonen:

M: Så er det jo ofte at en ikke vet hva en mangler kunnskap om, en blir bare frustrert, ikke sant, så

V: Men samtidig så tror jeg det at det du sier nå, er jo, det å bli eldre, og det å få mer erfaring fra det, gjør at i stedet for å bli frustrert når det kommer noen sånn veldig rare, på grunn av at en har mer erfaring og at en har blitt eldre, og gidder ikke ta så mange-

M: (hopper inn) kamper

V: En har ikke så stort behov for å være tøff lenger-

M: nei

V: Så tror jeg i stedet for å bli frustrert, så begynner en å lete, å spørre litt om hvorfor, altså du fryser, vi har *en* gul bukse, hvorfor vil du ikke ha på deg den gule bukse? Eller er det noe, det må finnes en grunn til at ikke du, får en god varm bukse som er den eneste vi kan tilby, også-

M: Mm

V: Istedetfor da å bare bli frustrert og sinna så begynner en kanskje å lure litt og da kommer en jo et godt stykke videre, og det handler jo om erfaring hos en betjent.

---

²³ Med landinfo mener jeg her fakta om et land. Dette er noe jeg har erfart som nyttig i mitt eget arbeid med flyktninger. Etter å ha jobbet med denne oppgaven har jeg sett at Håndbok for ansatte i Kriminalomsorgen, om utenlandske innsatte, skriver om landinfo og henviser til nettsiden www.landinfo.no (KRUS, 2015 s. 14).

Aspirantene benytter seg også av erfaring, selv om betjentene utmerket seg på dette området. Aspirantene kunne for eksempel fortelle om erfaringer med språk, hvor de opplevde utenlandske innsatte som høylytte og at de fekte veldig med armer og bein, som så viste seg å være deres kroppsspråk og deres måte å kommunisere med hverandre på:

C: Men det er det der med å huske at, okei, han er derfra, han prater mer sånn, så vi slutta jo å ville dra i alarmen etter hvert på disse to innsatte ikke sant, men det var sånn de første par ukene så lurte vi på, i alle dager så *sinte* dem er, hele tida (latter).

Dette sitatet viser at også aspirantene benyttet seg av erfaringer de gjør seg. De kunne fortelle mye om de ulike nasjonalitetene og hvordan de bruker kroppsspråk i sin kommunikasjon.

6.2 Formalisert kunnskap

Begge fokusgruppene fikk spørsmål om hvilken type kunnskap og opplæring de har fått om tverrkulturell kommunikasjon og kulturforskjeller. Betjentene svarte at de ikke kunne huske å ha hatt noe om det, men etter å ha tenkt seg om, kom de på at de så vidt hadde vært borti det, men at det var svært lite. De forteller at Kriminalomsorgen viser en vilje til å utvide kunnskapen til betjentene, for eksempel ved at det holdes kurs, men at det er problematisk å få sendt betjenter på kurs av økonomiske årsaker. Aspirantene svarte veldig annerledes på dette spørsmålet. Både i ordene de benyttet, hva de fortalte og hvor mye de fortalte, var det tydelig at aspirantene er under utdanning, og at innholdet i fengselsskolen har vært (og er) under utvikling. Gjennom datamaterialet mitt fremkommer det at det har vært en markant endring i opplæringen og graden av fokus på utenlandske innsatte ved Fengselsskolen (KRUS) de senere år. Fengselsbetjentene hadde begge tatt fengselsskolen for en del år siden (10-15 år tilbake), mens aspirantene er under studiene nå. Aspirantene kunne peke på flere tema omkring opplæring og kunnskap om utenlandske innsatte enn det betjentene kunne. Det er interessant for denne studien fordi det viser at gruppene har ulikt grunnlag og ulik kunnskap å bygge sine vurderinger på, deres tolkningsrammer er forskjellige. Det er også her noen av de største forskjellene mellom de to fokusgruppene er å finne. Gruppene *snakker* ulikt om flerkultur og utenlandske innsatte, det har vi også sett i forrige analysekapittel om språkhåndtering. Dette kan ha flere årsaker, men opplæring og kunnskap spiller tydelig en viktig rolle.

Aspirantene forteller at de ikke har egne emner eller fag om kulturforståelse og lignende, men at dette heller er noe som går igjen gjennom hele studieforløpet:

- L: I etikken så hadde vi kulturforståelse, som et delemne.
- C: Ja, og i sikkerhet så har vi om radikaliserings og hvilke sårbarhetsfaktorer som gjør seg gjeldene i forhold til de mekanismene som ligger bak radikaliserings.
- E: Vi har vel ikke egne fag, når det gjelder det, men vi får kurs da, det blir et slags nybegynnerkurs da, to-tre dager der du har et tema, sånn som radikaliserings, der det blir gjennomgått. Men så er jo det sånn at KRUS og KDI²⁴ ser samfunnet generelt og derfor gir de og tilbud gjennom kursing som varer over flere, det er vel flere uker og mange samlinger, og så får betjenter eget pensum, de får jo selvfølgelig lønn for det, også er det vel det at alle fengsler blir oppfordra til å få noen av sine ansatte til å komme hit og delta på sånne kurs, fordi at de vil styrke kompetansen i hele Norge, i hvert fall i Kriminalomsorgen.
- C: Ja, også er det jo det at det inngår nesten i alle fag så har vi noe om kulturer, i jussen snakker vi om at utenlandske innsatte har akkurat samme rettigheter som norske innsatte.
- E: Og mye om menneskerettigheter.
- H: Vi har også hatt forelesninger om utenlandske innsatte, og vi har også fått en bok/hefte om det.
- L: Ja, håndbok om utenlandske innsatte²⁵ har vi fått ja.
- C: (...) Vi har jo en del om det i flere fag da, det inngår i all undervisningen vi har, for det er jo en stor gruppe av de som er fengsla i Norge.
- M: Det er også noe av det første vi starta med, utenlandske innsatte, med statistikker og lignende, så vi fikk jo det presentert, hvem er det som sitter i norske fengsler, hvor mange nasjonaliteter hadde vi i 2017, for eksempel.

Aspirantene kan også fortelle om gjesteforelesninger og intervjuer som har gitt dem nyttig informasjon. Med tanke på at de har et helt år med praksis, og dermed har ett år til studier, ser det ut som de har hatt mye utdanning om flerkultur inn på den tiden.

- M: ...Og av han fikk vi også tydelig innføring i hvordan vi skal visitere en celle til en muslim, med hvordan vi rører bønneteppe, at vi ikke tuller med Koranen, at vi legger den pent og pyntelig tilbake-
- C: Den skal ligge høyt, ikke sant.
- M: Legg den der du fant den, minst mulig inngripen i deres religiøse oppfatning. Og som kvinne, selvfølgelig, ta på Koranen hvis du må, men ikke sant, sånne ting da.
- C: Og hvorfor de ikke svarer oss når de ber og det er mange sånne ting rundt rett og slett de vanlige mekanismene.

---

²⁴ Kriminalomsorgsdirektoratet

²⁵ Håndbok for ansatte i kriminalomsorgen om utenlandske statsborgere, samt håndbok for ansatte i kriminalomsorgen om radikaliserings og voldelig ekstremisme er tilgjengelige på KRUS sine nettsider her: <http://www.krus.no/utenlandske-statsborgere-i-kriminalomsorgen-haandbok-for-ansatte-i-kriminalomsorgen.363927.no.html>

De forteller også at de ble spesielt oppfordret til å spørre om ting de lurer på, og at de fleste utenlandske innsatte gjerne forteller om ulike praksiser og lignende.

- C: Ja, og hvis du lurer så spør du på en måte, ikke vær redd for å spørre den innsatte hvorfor gjør du sånn eller hva betyr den for deg, og det har jeg opplevd at det er ikke noe problem i praksis, å spørre de hvorfor gjør du sånn.
- H: Nei
- M: Så den teoretiske innføring synes jeg var ganske grundig her, før vi dro ut i praksis og fikk på en måte oppleve det selv. Så det med utenlandske innsatte det *er* noe som er i fokus på den skolen her, og i etaten. Og den håndboken for radikaliserings har vi også som nettressurs, det er en egen håndbok som er ganske nylig utarbeidet av han David Hansen.
- C: Ja, den har vi også, og det er og laget en nettside hvor vi kunne gå inn, og det var sånn interaktiv nettside hvor vi kunne se videoer, svare på oppgaver, mye sånn rundt utenlandske innsatte.

Det at tema flerkultur og etnisitet er noe som går igjen i alt de lærer om på skolen, er noe de vektlegger som svært nyttig, og en bedre måte å lære på også:

- L: Ja for jeg begynte å tenke i stad når du spurte har vi hatt så mye om det, men vi har jo egentlig hatt mye om det.
- M: Hatt veldig mye om det, er min oppfatning.
- E: Men det er veldig mye som er igjennom kurs, ja det er en del i faget men vi har ikke et eget fag eller et emne, sånn 10 studiepoeng, men altså det er innbakt i alt.
- L: Mm.
- M: I absolutt alt.
- C: Det er egentlig bedre for det er ikke noe sånn at vi skal sitte og pugge, det er noe som gjennomsyrrer alt vi har om.
- M: Og det føler jeg at vi har merka i praksis og, fordi det *kan* være at, for over 50 % av en vanlig fellesskapsavdeling på et vanlig fengsel, er utlendinger, er utenlandske statsborgere, helt opp til 10-12 stykk, så det er mange av dem.

Selv om vi kan si at aspirantene, som har mindre erfaring enn betjentene, i hovedsak bygger sitt betjentfaglige arbeid på formalisert kunnskap, handler det også veldig mye om hvordan de velger å håndtere den kunnskapen de innehar, og hvordan de benytter den. Engasjement hos den enkelte betjent vil også være relevant. Som det fremkommer av sitatet under ser vi at Charlotte viser et engasjement som kan komme de utenlandske innsatte til nytte, da vi snakket om utfordringer med språk og hun fortalte at hun synes det er veldig gøy å lære nye språk og kan bruke dette:

C: Jeg hadde en som skrek og skrek og skrek på calling, han hadde nettopp kommet inn, skjønte *ingenting*, men det var en hendelse, så vi hadde låst han inn i fengselet. Folk klarte ikke å forklare han og han hadde skreket en time på calling, og vi *fikk* ikke lov til å åpne døra, og så var det tilfeldigvis at jeg tok callingen, da hadde jeg akkurat kommet på jobb, og da fikk jeg forklart på polsk, for jeg hadde lært noen få fraser, da fikk jeg forklart at du må vente litt, vi kommer etterpå. Jeg fikk sagt det på polsk og da roa han seg helt, «oh okey» fikk jeg som svar og så var det ferdig. Han ville bare ha *noe* forståelse for hvorfor sitter jeg her innelåst, han skjønte *ingenting*, og så bare rett ned, roa seg. Så det er sånn bittesmå ting.

I dette tilfellet kom Charlotte sitt engasjement for språk til nytte, da hun kunne noen få fraser på polsk, og fikk forklart den innsatte at han måtte vente litt og at de kommer etterpå. Som hun selv sier, det er ofte små ting som skal til for at den innsatte forstår eller roer seg.

6.3 Menneskemøter og traumebevisst omsorg i fengsel

Det er mange måter å tilegne seg kunnskap på, og en av de er som jeg nå har vist er gjennom erfaring og gjennom studier. Et av funnene mine viste at informantene, både fengselsbetjentene og aspirantene, så ut til å arbeide traumebevisst (se Jørgensen og Steinkopf, 2013), kanskje uten selv å være klar over dette. I sitatet under viser Morten hvorfor en traumebevisst tilnærming i arbeid med utenlandske innsatte kan være nyttig:

Morten: ... men jeg husker jeg fikk en historie av en innsatt en gang. Han fortalte han var 12 år og i det øyeblikket han bestemte seg for å flykte, og hvor han flykta, hvis han da vendte tilbake til landsbyen så ville han bli skutt siden han hadde prøvd å flykte, og hvis han ble tatt av de som var imot landsbyen så ville han bli skutt. Så han forklarte alle redslene han hadde på veien. Det gjør et sterkt inntrykk å høre hvor mye de egentlig har gått gjennom de flyktningene da. En annen flyktning som fortalte en tilsvarende historie. Men deres ytre kan være så bøse og tøffe og kule men når de først åpner seg og forteller den historien, deres historie, så kan en få som betjent et helt nytt syn, på flyktninger da spesielt. Og så kommer de her og så er de i en fortvilet situasjon, kanskje et eller annet har skjedd, og så gjør de en kriminell handling og så kommer de i fengsel. Men det er mye som ligger bak den kriminelle handlingen.

Her er Morten inne på det traumebevisst omsorg omhandler, han tar et skritt tilbake og reflekterer. Han tar til seg det han har hørt og bruker det også i jobben. Enda tydeligere går Vidar inn på det her:

V: Samtidig så tror jeg det at det beriker kunnskapen, ikke bare for utlendinger, men mange utlendinger har jo veldig mye traumer som du sier, med flyktningeproblematikk, altså du er 12 år og du har kommet deg gjennom hele Europa alene. Med alt det som måtte skje på veien så er du sannsynligvis traumatisert enten fra krigshandlinger i hjemlandet eller fra ting som har skjedd underveis eller fra ting som skjer når du kommer til Norge, og for *min* del, den der økte bevisstheten om mennesker som har vært utsatt for traumer og hvordan de kan reagere i mange situasjoner og hvordan de kan ha det i mange situasjoner, det vil jo kunne komme alle innsatte til gode, på en måte, sånn at det vil gi oss som fengselsbetjenter en økt forståelse for og kunnskap om flere menneskelige tragedier og hvordan en kan håndtere det på en god måte.

Et annet sitat som viser hvorfor traumebevisst omsorg kan være nyttig for fengselsbetjenter er denne historien som Morten kom på da vi snakket om ulike hendelser med utenlandske innsatte:

Morten: Jeg har blitt fortalt at en innsatt, jeg tror han var fra Russland, han satt og var redd, de skjønnte ikke hvorfor han var så redd, til slutt så hadde han formidla det at «kan dere ikke bare komme inn og banke meg, jeg er så lei av å vente på at dere skal komme og gi meg juling», (pause) for det var han vant med fra sitt hjemland.

Betjentene snakket også om at noen utenlandske innsatte kan ha erfaringer fra fengsel i andre land som skiller seg mye ut fra fengslene i Norge, slik vi så med eksempelet om russeren over. De forteller at de er klar over at det finnes fengsler som ikke behandler innsatte bra, at de bor 50 personer på en celle, og at noen blir utsatt for vold og andre overgrep av betjenter. Med den bakgrunnen kan det være ekstra tøft å møte i fengsel:

V: ....Og så sier vi det at du må ta av deg alle klærne, samtidig som vi står og trekker på oss gummihansker. En bevissthet rundt sin egen atferd, og hva en har informert om og ikke informert om, det er jo en sånn ting som er veldig viktig å ta meg seg, du kan jo nesten begå et overgrep bare med å ikke ha informert nok, for han kan jo tro at du skal misbruke han eller banke han eller hva det skal være, mens han er naken.

Ved å ha dette i bakhodet, vil betjentene sannsynligvis handle litt annerledes dersom de kommer i en utagerende situasjon for eksempel, eller at de faktisk kan avverge denne situasjonen før den eskalerer. De fortalte videre at det er kommet retningslinjer om todelt visitasjon, hvor man tar av seg på overkroppen først, og beholder buksen på, og motsatt. På

denne måten slipper vedkommende å være helt naken, og Vidar beskriver dette som «sånn nye ting som har kommet inn i det siste, for å ha respekt for den sårbare situasjonen som de blir utsatt for».

Vi kom også inn på traumebevisst omsorg i intervjuene da vi snakket om egne holdninger og verdier, og om informantene selv følte de har endret seg og sine holdninger siden de startet å arbeide i fengsel. Igjen handler det om det som ligger *bak* (Jørgensen og Steinkopf, 2013). Som da Vidar forteller at han ikke har merket mye endring i forhold til egne holdninger, men at han har fått mer erfaring, og dermed kan se ting på et annet vis enn tidligere. Han forteller at han tenker mer at det kan finnes en årsak til en persons atferd enn før. Han begrunner dette med erfaring og med det å ha blitt eldre.

V: Hvis en da står og er veldig sinna, så er det veldig greit å ha en erfaring med at det kan hende at en kan tenke at han ikke bare er en idiot, men at han og har stått og sett at begge foreldrene er blitt skutt, som gjør at en tenker litt annet om det der mennesket som står og er sinna.

Ingen av informantene vektlegger traumebevisst omsorg som begrep, men viser likevel gjennom fortellinger og refleksjoner at de tenker traumebevisst, ved at de er opptatt av årsaksforklaringer. Også aspirantene var opptatt av å se det som kan ligge *bak*, og jobbet gjennom det traumebevisst, blant annet da vi snakket om visitasjon:

Mats: Det er veldig vanskelig med kvinner også, fordi at mange av de kvinnelige innsatte har blitt utsatt for overgrep, så det med å ha en mann i rommet der er nok mer krenkende enn for eksempel med en mann, da.

Denne bevisstheten om at det kan ligge årsaker bak situasjoner er med på å gi betjentene kunnskap. Mangel på kunnskap kan få konsekvenser, og det faglige skjønnet blir ekstra viktig. Som beskrevet i kapittel 2, viser Hammerlin og Rokkan (2008 i Bygnes, 2014 s. 210) at konflikter av og til oppstår i norske fengsler fordi de ansatte mangler kunnskap om religiøse ritualer eller verdier. Datamaterialet mitt støtter dette, og det gikk igjen i begge intervjuene at betjentene mener at kunnskap bidrar til å gjøre fengselshverdagen bedre, både for innsatt og ansatt, blant annet ved at konflikter vil kunne unngås.

Også i forsøket på å unngå konflikter viser Mats at de er opptatt av å forstå, og her blir menneskemøter viktige:

Mats: Vi strekker oss *langt* for å *forstå* folk, vi er ikke sånn at når han står og er frustrert og roper på språket sitt og ikke forstår, at vi bare «bæng» smeller igjen døra, fordi det har vi *lov* til. Vi prøver å deeskalere situasjonene, om det så måtte være å få en annen innsatt eller en annen betjent til å forklare situasjonen [...] Små ting blir store hvis man ikke forstår hverandre.

Både betjentene og aspiratene arbeider altså traumebevisst og er opptatt av gode menneskemøter. De ønsker å forstå, de forsøker å se hva som ligger til grunn for handlinger, og de benytter erfaringer og erfaringsbasert kunnskap i nye møter med innsatte.

6.4 Profesjonalitet og faglig skjønnsutøvelse

Bygnes (2014) sin analyse indikerer som nevnt at ansatte i norske fengsler har få retningslinjer å følge når det gjelder utfordringer knyttet til minoriteter, og hun mener dette er et problem. Dette ser riktignok ut til å ha bedret seg noe, med tanke på at det finnes mer tilgjengelig materiell om utenlandske innsatte nå enn tidligere. Viktigheten av å være profesjonell står sterkt i alt arbeid med mennesker, og bruk av skjønn er helt nødvendig, spesielt dersom man har få retningslinjer (Molander, 2011). I mange jobber vil det være litt opp til den enkelte hvor grensene går, og man må benytte *faglig skjønn*. Dette betyr at man må bruke mye av seg selv og egne holdninger og verdier i den jobben man gjør. Bruken av skjønn er helt nødvendig i profesjonelt arbeid, og det handler om vurderinger den profesjonelle må gjøre i situasjoner hvor man er usikker, for eksempel ved etiske dilemma (Molander, 2011; Alvsvåg og Martinsen, 2018). Profesjonelt arbeid beskrives ofte som skjønnbasert (Rønning, 2017). Det handler om å gjøre egne vurderinger, på bakgrunn av det rammeverket den profesjonelle har å forholde seg til. Får den profesjonelle for stort spillerom, kan det by på noen utfordringer (Molander, 2011).

I et fengsel er det mange regler å forholde seg til, men i enkelte situasjoner kan det skje at man må gå litt rundt disse reglene for å gjøre en god jobb. Profesjonalitet kan handle om å være litt kreativ, og tenke litt «utenfor boksen», og da kommer det profesjonelle skjønnnet inn. Med utenlandske innsatte kan det for eksempel være å lete etter et felles språk, i form av en felles plattform, der hvor man ikke har et felles verbalt språk å benytte seg av. Men kreativitet i en slik jobb kan også kreve litt erfaring, blant annet for å tørre, og for å vite hvor grensene

går. Det kom fram flere historier (i begge gruppene) hvor aspirantene og betjentene hadde valgt å være kreative for å bidra til gode dager for de innsatte. Et eksempel viser hvordan en betjent valgte å gå litt utenfor reglene for å gjøre det han selv mente var en god jobb:

Morten: Men jeg har et eksempel på en som var dårlig i språk og var veldig nede, han var fra type Iran Irak, et eller annet sånt noe, og var veldig isolert på cella. Så fant jeg ut at han var jo ekstremt god i sjakk, så da gikk vi opp på biblioteket, et fellesrom, og han var isolert, eller han var ikke sammen med de andre, og da spilte vi sjakk. Da fikk på en måte jeg, vi fant litt tonen da, jeg er jo ikke god i sjakk men synes det er litt koselig å spille likevel, så var det en annen innsatt på fellesskapsavdeling som og var veldig interessert i sjakk, så fikk jeg de to til å spille sammen, det her det var ikke ulovlig det, og så fikk vi han ut på domsavdelingen selv om han egentlig ikke ville det. Men da fikk vi opparbeida en sånn, han andre ville gjerne ha han ut, sånn at han fikk en å spille med, men der var språket dårlig og han var i utgangspunktet såpass langt nede at han ønska ikke noe kontakt, men da var det en vei til å få han sosialisert da.

Også aspirantene viser at de kan være kreative i sitt arbeid med utenlandske innsatte:

Mats: Men så har vi jo noen virkemidler da, som ikke trenger språk. Altså sånn som på den restriktive avdelingen vi hadde fullstendig isolert for eksempel, bordtennis i andre etasjen der. Bordtennis er internasjonalt. Sjakk er internasjonalt, kortspill, brettspill, internasjonalt. Det er jo ting vi bruker for å komme i kontakt med dem, for å få de til å gjøre noe, bare den timen med bordtennis gjorde at han fullstendig isolerte gikk fra å se veldig lei seg ut til å smile og le.

Betjentene og aspirantene viser gjennom det å bruke sin kreativitet at de er opptatt av å unngå det Ugelvik (2015) kaller «kulturell deprivasjon». Ved å få de innsatte ut av cellene sine og sosialisert, vil de kunne forhindre isolasjonsskader noe. Både betjentene og aspirantene benytter her faglig skjønn, slik Alvsvåg og Martinsen (2018) har nevnt, at skjønnen bidrar til at lovens intensjon blir realisert.

Det er ulikt hva det vil si å være profesjonell, og hvor man mener grensene går. Her blir det viktig å balansere, som både Fredwall (2015) og Ugelvik (2015) er inne på. Å være profesjonell innebærer også å være i stand til å dra nytte av kunnskap og ferdigheter i møte med den andre, å være en person, å kunne være personlig (men ikke slik man er i det private),

å kunne skille mellom seg selv og andre og å skape kontakt, og å kunne sette hensynet til den andre i fokus (Skau, 2005, s. 46). Sitatet under viser hvordan betjenten Morten tenker om det å være profesjonell i jobben:

M: Det danner jo grunnlag, for da har en litt *respekt*, at vi har *respekt* for den andre og at vi ser på, hilser på den innsatte som om det skulle vært første gang jeg hilser på naboen min ikke sant, da er det ikke ovenfra og ned, vi er jo likestilt som mennesker, men jeg jobber som fengselsbetjent og du har jo «bæsja på leggen» og kommet hit ikke sant. Men den dagen den innsatte er ufin og litt sånn, da krever jo det at jeg setter meg inn i en annen rolle, ikke sant, men fram til det kreves så skal ikke jeg være noen «sheriff» overfor han. Jeg skal vise han respekt og interesse og. Men jeg skal ikke være privat av den grunn, altså jeg må jo skille mellom Morten Hansen og fengselsbetjenten Morten. Men det er litt individuelt hvor langt jeg vil strekke den strikken. En innsatt ble frustrert, så sa han til meg at han utøste av sitt *hjerter* for en betjent, og så hadde han spurt; «ja men hvordan går det med deg da»? «Nei, jeg snakker ikke om mitt privatliv». Og da hadde han følt seg tråkka på, skjønner du? Altså en kan utlevere noe, ikke sant, tenker jeg i hvert fall. Men jeg skal ikke dømme den som ikke gjør det, men da må han i så fall formidle det på en respektfull måte da.

Her er Morten inne på det Ugelvik (2011) skriver at å være fengselsbetjent betyr at man må finne seg til rette i en paradoksal situasjon hvor man skal være engasjert, men ikke for mye. Å finne rimelig balanse her kan nok være krevende, men det er en viktig del av jobben som fengselsbetjent (Ugelvik, 2011 og Fredwall, 2015).

Fredwall (2015) sin studie av betjentes beskrivelser av sitt arbeid viser at det Morten snakker om ikke er ukjent for andre betjenter. I Fredwall (2015) sin analyse forteller betjenter om kombinasjonen av å ha ansvar for de innsatte, og at de holder seg i fengselet, med det å ønske å vise omsorg og påvirke dem. Respekten blir også nevnt her som noe som er viktig, på tross av at man kan være uenige i enkelte valg. En av betjentene i Fredwall (2015) sin studie forteller at hun mener de er like mye sosialarbeidere som de er betjenter, og er opptatt av å vise omsorg (Fredwall, 2015, s. 362- 363).

Hvor tett relasjon, og hvor mye betjentene velger å gå inn i relasjoner med de innsatte, vil påvirke arbeidet deres. I disse avgjørelsene benytter de det faglige skjønnnet. Relasjonsarbeid og miljøarbeid gikk også igjen i intervjuene, og i aspirantgruppen hadde de erfaringer med at dette kunne være litt krevende:

- C: Nei, det er nettopp det, det hører jeg også, at utenlandske innsatte som kommer til Norge, de skjønner ikke samtalen vi forventer å ha med dem, de skjønner ikke at vi skal ha en relasjon, så det er mange som ikke *ønsker* en relasjon, men også kanskje fordi at de har opplevd at de skal ikke ha det, så de lurer på hva vi driver med, vi som skal prøve å ha en samtale med dem, vi er jo mot dem da, at vi er jo liksom systemet, men det er jo noe helt annet, de er ikke vant til norsk kriminalomsorg.
- L: Ja for det er det når du kommer «hei», det første du gjør er liksom ta «hei», hilse (hilser) sånn, okei, (latter).
- C: Skjønner ikke den, at vi skal ha en relasjon med dem, at vi ønsker å jobbe *med* dem da, at det er noe helt annet her i Norge enn der de kommer fra.
- H: Mm.
- M: Altså, sitter de og ser på en fotballkamp på TV og du setter deg ned i sofaen så ser du at det er noen som reagerer hvis de ikke har vært i norsk fengsel før.
- C: Mm. Og noen går jo. Det gjelder norske også da, men det er noen som ikke vil ha betjenter innpå seg i det helt tatt også er det andre som synes det er kjempehyggelig og det beste som har skjedd i norsk fengsel er jo betjentene og hvor hyggelig det er at de har noen å prate med og, ja. Mange lærer seg jo engelsk veldig, veldig fort da, så vi kan ha mye mer kontakt. Det går veldig fort fra 0 -100 på engelsk.

Noe av det som fremkommer av dette sitatet er at Kriminalomsorgen har en kultur som aspirantene tenker at de utenlandske innsatte må *lære*. Som Charlotte sier har de en *forventning* om å ha en relasjon med de innsatte. De ønsker å jobbe *med dem*. Her ser vi et tydelig skille igjen, på «vi» (betjentene/de norske) og «de andre» (de innsatte/de utenlandske innsatte). Den forestilte likheten Gullestad er opptatt av kommer her til syne, hvor aspirantene ser ut til å anta at de utenlandske er mindre like enn de norske, men så legger de til at det de snakker om her (hvor tett relasjon de innsatte ønsker) faktisk også varierer blant de norske (Gullestad, 2002). Det er paradoksalt at man tenker at «de» må lære kulturen, mens de utenlandske innsatte i utlendingsfengselet ikke får norskkurs, i hovedsak fordi de skal ut av landet. Det er med andre ord hele tiden noen premisser for oppholdet, som de med makten setter.

6.5 Diskusjon og oppsummering

I dette analysekapittelet har opplæring og kunnskap om utenlandske innsatte blitt studert og presentert sammen med datamaterialet mitt. De to fokusgruppene mine representerer informanter som har tatt fengselsskolen til ulike tider. Den ene gruppen var ferdig for 10-15 år tilbake, mens aspirantgruppen er under utdanning nå. Det kommer tydelig fram i intervjuene at Fengselsskolen har vært i endring. Kulturforskjeller og etniske minoriteter har mer plass i pensum og på forelesningene nå enn tidligere. Dette er interessant fordi opplæringen bidrar til

kunnskapsproduksjon, som betjentene tar med seg inn i sine jobber som fengselsbetjenter og i det profesjonelle arbeidet.

Med utgangspunkt i Bygnes (2014) sitt funn om at det mangler retningslinjer i Kriminalomsorgen i forhold til betjentfaglig arbeid med etniske minoriteter, har jeg her undersøkt hva slags type kunnskap betjentene og aspiratene baserer sitt betjentfaglige arbeid på. Mine funn støtter Bygnes (2014) sine, og det fremkommer i datamaterialet mitt at særlig betjentene opplevde at de måtte skaffe mye av kunnskapen selv, for eksempel gjennom erfaring. De er også enige om at de gjerne kunne hatt enda mer opplæring om flerkultur. Informantene forteller at kunnskap er med på å dempe støy og at de tror mange konflikter kunne vært unngått i enkelte tilfeller, dersom de hadde hatt mer kunnskap. Det ser imidlertid ut til at det har skjedd noe siden Bygnes (2014) sin studie. Fengselsbetjenter har i dag flere retningslinjer å følge, og det er mange steder de kan søke for å finne relevant litteratur om etniske minoriteter i fengsel. Aspirantene fortalte om grundig opplæring om utenlandske innsatte, en egen Håndbok om utenlandske innsatte (KRUS, 2015), ulike andre nettressurser, og at tema flerkultur gjennomsyres alt i undervisningen og pensumet deres.

Vi har sett at betjentene i hovedsak baserer sitt arbeid på kunnskap gjennom erfaring, mens aspirantene hovedsakelig baserer arbeidet på en mer formalisert kunnskap. Til felles har gruppene at de begge arbeider traumebevisst, som handler om å ta et skritt tilbake, stoppe opp og reflektere ved å spørre seg selv *hvorfor*, før man konkluderer (Jørgensen og Steinkopf, 2013). Traumebevisst omsorg er kunnskap de har tilegnet seg gjennom *erfaring*. Et interessant spørsmål i denne sammenheng er hva de gjør med den kunnskapen de har tilegnet seg gjennom erfaring. Som vi ser kan det for eksempel skje at de anvender den erfaringsbaserte kunnskapen ubevisst, slik som ved at kunnskapen de innehar fører til at de arbeider traumebevisst. Begge gruppene har også det til felles at de er opptatt av profesjonalitet og benytter faglig skjønn, og er kreative i sitt profesjonelle arbeid som betjenter. Når det mangler retningslinjer og man må benytte mer skjønn, kan dette føre til forskjellsbehandling. Men rettferdighet er ikke det samme som likhet, og noen ganger kan det tenkes at nettopp ulik behandling er det som skal til for å handle profesjonelt. Dette er et sentralt element i det som kalles profesjonelt skjønn (se for eksempel Molander, 2011).

Både arbeid basert på erfaringsbasert kunnskap og arbeid basert på formell kunnskap har potensielle begrensninger. Benytter man kun erfaringsbasert kunnskap kan dette føre til at

kategorier blir viktigere enn individet. Man kan stå i fare for å generalisere, ved at man for eksempel behandler den neste «sigøyneren» lik den første «sigøyneren» man har en (dårlig) erfaring med. Kunnskapen kan på denne måten bli stereotypiserende (Moldrheim, 2001). Den formelle kunnskapen har sine begrensninger ved at den kan bidra til et statisk bilde av utenlandske fangers behov, for eksempel ved at man behandler alle likt fordi de har felles kultur eller nasjonalitet, og dette er også en form generalisering. Datamaterialet mitt viser at begge gruppene jobber traumebevisst, noe som kan forhindre mye av den generaliseringen som her står i fare for å skje, fordi det handler om å være bevisst individets behov og kontekst.

7 Holdninger og verdier

I dette siste analysekapittelet vil jeg undersøke nærmere hvordan fengselsbetjenter reflekterer rundt betydningen av holdninger og verdier. Med utgangspunkt i det tredje forskningsspørsmålet; *På hvilken måte påvirker ansattes egne holdninger og verdier kategoriseringsprosesser*, vil jeg analysere funnene mine knyttet opp til relevant teori og tidligere forskningslitteratur. Kapittelet starter med en analyse av bevissthet og refleksjoner rundt informantenes egne holdninger, ser deretter på viktigheten av egnethet, og presenterer og drøfter ukulturen som kommer til syne gjennom datamaterialet mitt. Avslutningsvis undersøker jeg hvordan språk og holdninger henger sammen i mitt datamateriale.

Bygnes (2014) sitt materiale tyder på at spørsmål omkring profesjonalitet, personlige holdninger og arbeidsstil er sentrale faktorer i hvordan mangfold og flerkultur blir møtt i norske fengsler. Begrepet *holdning* er blitt definert ulikt av nesten alle teoretikere og forskere som har sett på holdningsstudier (Agheyisi og Fishman, 1972, s. 77). En definisjon på begrepet er at holdning er en disposisjon til å reagere på et bestemt fenomen på en bestemt måte (Blom, 2008 s. 134). Holdninger har både emosjonelle og kognitive sider. I varierende grad danner holdninger utgangspunkt for handlinger (Blom, 2008, s.134) Med *verdier* mener vi grunnleggende prinsipper for menneskelige valg. Hver av oss har våre verdier, og så finnes det verdier som er felles for kulturer. Da snakker vi om «kulturelle verdier». Hvilke verdier mennesker har kan vi se ved hva de verdsetter, for eksempel ved hva de bruker penger på (Dahl og Habert, 1986).

Å forske på holdninger og verdier er alltid krevende, fordi det er såpass abstrakt og lar seg vanskelig måle. Noe av grunnen til at holdninger er vanskelig å måle i kvalitative intervjuer, er at det er en tendens i intervjusituasjoner til at informanter vil gjøre mye for å unngå å formidle holdninger de tror at intervjueren synes dårlig om. Derfor er det vanlig å undersøke holdninger ved hjelp av spørreskjema. Jeg er i denne studien ikke opptatt av å måle holdninger, men interessert i hvordan informantene *selv* reflekterer rundt hvordan holdninger og verdier preger arbeid opp mot utenlandske innsatte. I tillegg er jeg opptatt av hvordan holdninger og verdier kommer til uttrykk gjennom språket.

Ved å spørre informantene mine om egne holdninger og verdier er jeg med på å produsere dataene mine selv. Mine tolkninger blir gjeldende. I intervju situasjonene formulerer informantene seg frem til noe jeg tolker som holdninger. Samtidig er det ikke kun svarene på spørsmålene direkte knyttet til holdninger og verdier jeg er mest opptatt av i denne studien, men jeg undersøker som nevnt også hvordan språket informantene benytter kan si noe om hvilke holdninger og verdier informantene har.

7.1 Bevissthet og refleksjoner rundt egne holdninger

Det er viktig å være seg bevisst sine egne normer og verdier (Eriksen og Sørheim, 2006). Kvalbein (1999) skriver at vi trenger å øve opp evnen til å se mer nyansert på verden rundt oss, se kritisk på egne holdninger og møte medmennesker med åpenhet og tillit. Vi kan ha våre meninger, men samtidig gi rom for at andre skal kunne fremme sine syn på bekostning av våre egne syn (Kvalbein, 1999). Bevissthet rundt egne holdninger og verdier er svært viktig i alle jobber som involverer mennesker, da de ligger til grunn for våre skjønnsbaserte avgjørelser (se eksempelvis Skau, 2005). I alt arbeid med mennesker bruker man seg selv, slik det også kom fram under tema profesjonalitet i det foregående kapittelet. Fredwall (2015) sin forskning viser at betjentene vil ha ulike roller og vil være motivert av ulike idealer i sitt arbeid, og at deres personligheter dermed kommer til syne. Det er noe av grunnen til at holdninger og verdier blir viktig i arbeidet med denne gruppen. Noe som kom fram i intervjuet med aspirantene, var at de etter å ha arbeidet i fengsel satt mer pris på det de selv har, og at de ser dette som en berikelse:

- M: Altså, fordi man får se så mye annet enn man kanskje har sett i sitt tidligere liv, sånn som, ja vi hadde kanskje ikke så mye penger da jeg var liten, men jeg hadde det jeg trengte, bare det *er* veldig bra-
- C: Ja og oppveksten.
- M: Oppvekst,
- H: Ja, jeg får litt sjokk av å se, det er jo så sykt mange som man ser tydelig er understimulert i oppvekst generelt-
- C: har hatt *veldig* dårlig oppvekstvilkår nesten *alle* som sitter i fengsel, så da ser jeg jo på en måte hvor mye det har å si- og hvor heldig man selv har vært da.
- L:

Erfaringen til aspirantene, det de har sett i fengsel, har bidratt til at de ser tydeligere hvor heldige de selv har vært. Og som Charlotte sier, hun blir oppmerksom på hvor mye oppvekstsvilkår faktisk har å si. Med dette kan man si at det ut ifra sitatet ser ut til at erfaringen hennes har bidratt til en mer ydmyk holdning. Mye av det informantene sa forteller noe om hva slags *holdninger* de har. For eksempel da vi snakket om språk var det spesielt en informant som med iver og entusiasme fortalte om hvor spennende hun synes det var å lære nye språk, og hvilken berikelse hun så på dette som. Å se på språket som en fordel framfor *kun* en utfordring sier noe om hennes holdning. Hun kan faktisk lære noe av dem, noe hun anser som nyttig og morsomt. Med dette har hun plassert den innsatte i en annen kategori enn «bare» kategorien «innsatt», eller kategorien «utenlandsk» (Börjesson og Palmblad, 2008).

C: Også er det det med språk da, jeg synes det er kjempekult å lære meg litt flere språk, og det er jo så gøy, så jeg har hatt noen som satt lenge i fengsel S da, jeg lærte dem litt norsk og de lærte meg tilsvarende på polsk. Så det har jeg tatt med meg videre. I fengsel U var det mange som synes det var kjempehyggelig at jeg sa «god morgen» på polsk om morgenen og de kunne si god morgen på norsk til meg, og det var sånn som vi på en måte bygde litt relasjon rundt da. Og sitte og prate litt, og de ville kanskje lage mat fra sitt land, og da vise betjentene hva de hadde i sine retter hjemmefra og på en måte at, ja man rett og slett lærte litt av hverandre da. Det er egentlig veldig hyggelig.

Hvor langt man er villig eller interessert i å gå for å skape en relasjon eller for å gjøre arbeidsdagen litt mer spennende vil nok variere, og dette kan nok også ha noe med det å være nyutdannet/i utdanning å gjøre. Hvilken innstilling man har kan ha mye å si for utfallet:

Mats: Altså, det er jo ikke et problem, men altså alle utfordringene våre i hverdagen det blir jo et problem, så hvordan vi går inn i situasjonen, det har veldig mye å si for utfallet og. Så hvis du tenker sånn at «oj, ja hvorfor skal vi hjelpe han, han skal jo til Kongo allikevel, og hvem bryr seg om Kongo», hvis du går inn med en sånn innstilling og han skal være der i 6 måneder så kommer den personen til å få et helvete i 6 måneder.

Bevisstheten som her er presentert kommer også til syne når aspirantene snakker om at man må finne den riktige balansen i å bry seg, profesjonaliteten og holdninger går hånd i hånd.

L: Ja, men en av ulempene etter å ha jobba en del år i Kriminalomsorgen det er at man kanskje har tegn på å bli *litt* mer kynisk etter hvert. Når du hører så mye klaging, og du tenker er det reelt eller er det bare sutring. Før var det sånn *oj*, nå er det mer, nei det

- har holdt på sånn i, jeg har snakka med han, så han er sur med en gang han kommer inn, og tenker at det er bare for å få-
- M: (hopper inn) Ja, ikke sant når du hjelper en innsatt og så har han spurt syv andre betjenter i løpet av den dagen for å gjøre akkurat samme jobb og så svarer du akkurat det samme sant, da blir du frustrert til slutt, det er den kynismen der du snakker om, må passe seg å ikke bli *for* kynisk-
- L: For kynisk, det er en mellomting.

Denne balansen har både Ugelvik (2011) og Fredwall (2015) vært opptatt av. Ugelvik (2011) poengterer at man må være god til å balansere for å være en god fengselsbetjent. Som Fredwall (2015) beskriver denne profesjonaliteten, man kan være personlig og humørfyllt, men ikke for mye, man kan vise tillit, men ikke være naiv, tolerant, men ikke grenseløs, vennlig, men ikke kameratslig, maskulin, men samtidig empatisk, feminin, men ikke overskygge vokteransvaret (Fredwall, 2015, s. 367). Sitatet viser at aspirantene er klar over at kyniske holdninger til innsatte, der forespørsler tolkes som sutring eller klaging, finnes blant spesielt eldre betjenter, og at de forsøker å være seg bevisst dette. Å finne den viktige balansen blir her en viktig verdi eller holdning til betjentarbeidet som de orienterer seg mot.

Noe som er gjennomgående i mitt datamateriale er at informantene selv ikke mener de har det de kaller for «dårlige» holdninger eller verdier. Litt lenger ut i intervjuene, fortalte noen av informantene at de har merket at de har fått en mer ydmyk holdning, generelt. Erfaringene deres har gjort dem mindre fordomsfulle, slik det fremkommer av sitatet under:

- H: Noen ganger får vi utenlandske innsatte som kommer fra krigsherja land, og *det* var jo egentlig ille å se hvor fælt de blir prega liksom, du får ganske mye forståelse for det da.
- C: Ja man får en sånn, jeg tror det hjelper, ja man kan kanskje gå inn med fordommer, men jeg synes det er vanskelig å gå ut med noen, på en måte sånn når man begynner å se og lærer og opplever og blir kjent med folk da.
- L: Mm, de er mennesker de og, det er det som er viktig å forstå, det går vel på holdningene og at du rett og slett skal forstå at alle er mennesker, og det er en verdi man har og skal ha og.
- C: Ja.
- M: Helt enig.

Sitatet forteller at aspirantene har blitt påvirket av det de har møtt i jobben sin, de har mer forståelse for mennesker som har opplevd vonde hendelser. Det sier også noe om at erfaring kan bidra til holdningsendring, «Man kan kanskje gå inn med fordommer men jeg synes det er vanskelig å gå ut med noen». Dette sitatet viser at det skjer noe med betjentene når de utfører

jobben sin. Aspirantene får gjennom dette sitatet fram at gjennom erfaring blir man *mindre* fordomsfull. Livet som betjent er ikke en hvilken som helst jobb, og det er noe av grunnen til at egnethet er såpass viktig i Kriminalomsorgen.

7.2 Egnethet

Terje Fredwall (2015) har som vi har sett forsket på egnethet i Kriminalomsorgen.

Forskningen hans viser at betjentene må vise respekt for menneskets egen verdi og aksept for deres annerledeshet (Fredwall, 2015, s. 231). KRUS stiller høye krav til søkerne sine, og de er opptatt av at de som skal jobbe i Kriminalomsorgen er godt egnet. De må trives med å arbeide med mennesker, de må vise empati og toleranse. De bør kjenne samfunnet og de bør ha godt humør (Fredwall, 2015). Dette fokuset på egnethet for jobben beskriver også informantene mine godt. Hvem som regnes som egnet til å jobbe i fengsel har endret seg sammen med samfunnsendringene, og dette samsvarer også med Kriminalomsorgens grunnverdier og retningslinjer (Kriminalomsorgen, 2005, s. 6). Et funn som gikk igjen i begge gruppene er det at informantene tenker at det skal mye til for at fengselsbetjenter med dårlige holdninger vil forbli i jobben. De mener dette vil bli oppdaget raskt. Nedenfor er sitat fra betjentgruppen:

- V: ... jeg tror det, parallelt med det som jeg har nevnt noen ganger, med at samfunnet går videre, vi blir mer vant til fremmede kulturer i samfunnet, så tror jeg og da vi snakka om egnethet eller holdninger i forbindelse med tilsetning eller inntak til skolen, så tror jeg jo det går lenger og lenger mellom hver gang noen slipper gjennom til å bli ferdig fengselsbetjent og har noen veldig rasistiske holdninger for eksempel, det tror jeg omtrent ikke vil kunne forekomme. Det kan nok skje, men det skal nok mindre og mindre til, jeg tror det er lenger og lenger mellom hver gang *det* skjer, for en har en oppmerksomhet på det.
- M: Ja, ja. Og de de får jo oppfølging, og vi melder ifra hvis vi ser en betjent som kommer fra KRUS som oppfører seg sånn og sånn, så er vi på en måte plikta til å melde fra til vår nærmeste leder da, og det blir gjort.

Aspirantene var inne på akkurat det samme:

- E: Ja, jeg tror virkelig det er en grunn til at vi har 2 år utdanning, og hvis det er sånn at jeg hadde vært en person som gikk rundt med noen ekstreme holdninger og syns det at sånn og sånn burde det ikke være, da hadde jeg blitt luka ut ganske fort.
- C: Jaja.

E: For det merker du når du er på jobb at hvis det er noen som har noen holdninger så vil nok antageligvis ikke de være der så veldig lenge.

Aspirantene forteller at de gjennom hele studiet blir vurdert og målt på sine holdninger og verdier, og at de følges svært tett opp. Dette samsvarer med Fredwall sin forskning (2015). Holdninger og verdier blir sterkt vektlagt i undervisningen ved Fængselskolen, og informantene nevner igjen at dersom noen skulle forsøke å skjule dårlige holdninger, så vil dette bli gjennomskuet i praksis. Praksisperioden er på 1 år hvor de får kontinuerlig oppfølging av et veilederteam som hele tiden vurderer dem.. De har en praksisveileder bak seg, og jobber sammen med kolleger. Kollegene blir spurt om hvordan de oppfatter dem, og hvis de på noen som helst måte ytrer dårlige holdninger, så blir de innkalt til en samtale hos KRUS, da dette er slikt som KRUS ønsker å luke ut. Holdninger er altså knyttet til noen kollektive normer som blir sanksjonert ved brudd.

Aspirantene forteller også at de mener det faktisk ikke er gjennomførbart å forskjellsbehandle de innsatte, i forhold til nasjonalitet:

- C: Ja, man blir vurdert på det *hele* tiden, det er noe av det viktigste som de ser på, så jeg tenker sånn, altså det har vært mye diskusjoner rundt det her å bli kalt rasist da for eksempel, av utenlandske innsatte, så er det flere som har kalt betjenter for rasister, og da har jeg tenkt noen ganger at vi prøver jo å behandle alle like godt. Jeg skjønner ikke hvordan vi engang skulle *klart* å gjennomføre en dårlig holdning overfor enkeltinnsatte fra enkelte land når vi har 60 nasjonaliteter og det er jo ikke noe ønske for oss, vi vil jo drive fengsel uansett hvem det er som sitter der, vi vil drive god kriminalomsorg, men når man da kommer med den så er det sånn, hvordan skulle vi fått det til, det er jo ikke gjennomførbart å forskjellsbehandle i det hele tatt.
- M: Nei, og det er folk hvert år som må gå, fra den utdannelsen her, som blir bedt om å gå av skolen, for du får muligheten hvis du ikke har gjort en god nok jobb eller utvist noen dårlige holdninger, så blir du bedt om å gå eller så får du fyken.
- C: Og det er jo sånn innrapportering på faste betjenter også, hvis noen utviser noen dårlige holdninger, hvis noen utviser rasistiske holdninger eller er stygge mot enkeltinnsatte så vil det bli rapportert videre, det er sånn som vi skal ha som lavterskel å si fra om at ikke er greit da.

Ugelvik og Damsa (2017) sin studie fra Kongsvinger fengsel, som vi har sett i kapittel 1, viser at de innsatte i Kongsvinger fengsel opplever å bli utsatt for diskriminering, og til og med rasisme. De føler seg utenfor fordi de holdes utenfor det norske samfunnet. Informantene til Ugelvik og Damsa (2017) kunne fortelle at de opplevde et system som skaper hat og ødelegger mennesker. På den ene siden forteller informantene mine at de ikke forstår hvordan

det skal være mulig å forskjellsbehandle, eller vise dårlige holdninger, til utenlandske innsatte. På den andre siden forteller utenlandske innsatte at de har erfart diskriminering (se Ugelvik & Damsa, 2017; Johnsen 2017). Om mulig kan dette handle om systemet, mer om enkeltmennesker (betjenter). Dersom man som innsatt er imot eller uenig med et helt system (eller staten) kan det tenkes at man raskere kan få dårlige erfaringer. Samtidig så er det kun en selv som eier en erfaring og en opplevelse, slik at det å «sitte på andre siden» og si at det ikke er mulig å «gjennomføre» dårlige holdninger kan fremstå litt enkelt i denne sammenheng. Ugelvik og Damsa tolker beskyldningene om rasisme og diskriminering slik at dette er de innsattes måte å finne noen å skylde på (Ugelvik & Damsa, 2017, s. 1031). Når noe ikke går deres vei kan det «rasistiske systemet» være en mulig forklaring, noe som bidrar til en enda sterkere opplevelse av diskriminering (Ugelvik & Damsa, 2017, s. 1031).

7.3 Ukultur i det skjulte?

Valg av ord hos informantene og hvilke holdninger og verdier de vektlegger og får fram i intervjuene viser jevnt over nøytrale eller positive holdninger til utenlandske innsatte. De gir uttrykk for å være reflekterte og bevisste på den jobben de gjør og hvor viktige de med deres personligheter er for arbeidet. På tross av dette viser datamaterialet mitt fra intervjuet med aspirantene at det er en ukultur i fengslene representert, men den blir nevnt et godt stykke ut i intervjuet, og de snakker da om andre enn seg selv. Mats starter samtalen om denne ukulturen, og vi skal se at de andre er raske med å hive seg på, så her er de en samstemt gjeng:

M: *Men* det er jo litt ukultur der ute.

C: Det er det.

H: Ja det er det.

M: Og spesielt da kanskje sånne fengsler som har vært det fengselet i 20 år, sånn har det alltid vært her og sånn er det. Sånn som for eksempel et lavsikkerhetsfengsel i Vestfold, der var det et par av de gutta, måten de snakka på, jeg skjønnte, jeg vet ikke helt om det var tull eller om de mente det, men det var litt sånn, det hadde ikke jeg sagt høyt tror jeg.

I: Hva slags ting var det da?

M: Næsj, alt fra ja tror du *han* kommer til å bidra noe med det norske samfunnet, ikke sant sånne-

L: Stikk hele tida.

M: Standardkommentarer og-

C: Ja.

M: Kom med alt som hvis det var en utenlandsk innsatt som gjorde et eller annet så var det en kommentar da.

Det er tydelig her at de alle sammen er enig i at denne ukulturen finnes, og det ser også ut som at den ikke er særlig sjelden, i og med at Lars nevner «stikk hele tida» og Mats kaller det for «standardkommentarer». Og ikke minst, «hvis det var en utenlandsk innsatt som gjorde et eller annet så var det en kommentar da». Dette er interessant blant annet fordi det står i motsetning til det informantene tidligere poengterte, om at dårlige holdninger ville bli rapportert og at de ikke forstår hvordan det skal være mulig å forskjellsbehandle eller vise dårlige holdninger.

Videre diskuterer aspirantene ukulturen og dens mulige årsaker:

- C: Jeg har også opplevd sånn eldre betjenter-
M: (hopper inn) Eldre betjenter ja.
C: Rett i før pensjonsalder-
M: (hopper inn) par år igjen.
C: Som har opplevd at det har kommet en bølge med utenlandske innsatte rett på slutten av karrieren deres, og som blir *veldig*, syns ikke noe om den kulturen, er ikke vant til det, og kanskje litt den fremmedfrykten, rett og slett litt den, dette vet vi ikke hva er, og har ikke noe opplæring i det. *Vi* har jo opplæring *her*, men de har ikke hatt noe opplæring i det og så plutselig så inntar det fengselet.
M: Og vi har gått på skole med dem.
C: Vi har gått på skole, ikke sant. Vi har jo vokst opp mye mer med-
M: Flerkulturelt samfunn.

Det fremkommer også i intervjuene at KRUS er klar over ukulturen som finnes «der ute», og aspirantene forteller at de blir forberedt på å møte mange forskjellige mennesker og dårlige holdninger, og at de får beskjed ikke å bli en del av denne ukulturen. Aspirantene forteller også at dersom de hadde kommet med samme typen kommentarer som slike «stikk» de forteller om, så hadde de blitt kastet ut med en gang²⁶. Det ville altså være et problem dersom kommentarene kom fra aspirantene, slik at det ser ut til at man tolererer mer av en betjent med lang erfaring.

Selv om ikke informantene mine ga til kjenne negative holdninger til utenlandske innsatte, kunne de fortelle at de kjente til andre betjenter som kom med kommentarer eller «stikk» hele tiden, som de kaller det. En av aspirantene fortalte også at han hadde besøkt et fengsel han jobbet i tidligere, hvor han hadde fortalt at han jobbet ved Kongsvinger. Svaret han fikk fra betjentene sier noe om hvilke forestillinger om gruppen utenlandske innsatte enkelte kan ha:

---

²⁶ Informanten påpeker også at litt tull og tøys er lov, og at det er en galgenhumor i Kriminalomsorgen som ikke bør blandes med reelle dårlige holdninger.

L: Og det er jo det at utenlandske innsatte, de har jo like mye rett som norske innsatte. Men det hørte jeg faktisk når jeg var og besøkte fengsel B og, så spurte de hvor jeg, ja, fengsel U da, så fikk jeg den her, av de faste, «ja er ikke det sånn», «hvorfor gidder du å jobbe der, er ikke det sånn», jeg husker ikke helt hva de sa, «uff, det må være helt jævlig» og, men så jeg sa at jeg synes det er greit jeg. De hadde bedre tilbud der enn de hadde.

Lars begrunner det at han trives i fengsel U blant annet med det at de har godt tilbud til de innsatte der. Akkurat det brukte aspirantene en del tid til å fortelle om, at fengsel U hadde gode og mange tilbud til de innsatte, fordi det var et større fokus på at de innsatte skulle ha noe med seg ut igjen, som de kanskje kunne bruke i hjemlandet.

Ukulturen aspirantene fortalte om var ifølge aspirantene spesielt fremtredende i fengsel U. Aspirantene begrunner dette med at mange av de som har jobbet her er eldre, og ikke har like gode språklige ferdigheter som yngre betjenter. Mange av disse betjentene ga til aspirantene uttrykk for at de opplevde å gjøre bedre og mer ordentlig arbeid før:

H: Merka gjerne det i fengsel U da, for det var jo mange der som hadde jobba såpass lenge at de var med på omveltningen ifra norsk til utenlandske, og det var jo en del som var prega av det og ikke var så positivt innstilt til det, men samtidig så merka man jo at de var litt i endring de og, mange av dem, selv om det kanskje var tøft.

C: Ja og det er mange som oppdager underveis at dette var jo litt ok likevel, men jeg tror noen har litt den fremmedfrykten, hva er det her for noe, hvem er det, og han er sånn og sånn, og det her er helt uvant for meg, og det var jo noen som hadde litt de stikka, litt de holdningene-

L: ja og særlig-

H: Også det at arbeidshverdagen deres ble jo totalt forandra, og det var kanskje den som kom mest frem da jeg jobba i fengsel U, der at det var så slitsomt å ikke kunne gjøre de vanlige tinga som, ja ta den kontaktbetjentrollen ordentlig og føre de tilbake i Norge liksom, at de mista på en måte det som de så på som verdifullt for dem da på en måte.

C: Ja, litt sånn meningsfull arbeidshverdag.

H: Ja, at de følte at de ikke fikk gjort nok på en måte.

L: Vi hørte jo det rett før vi slutta, da var det en som kom med den der «ja det var den gang vi gjorde ordentlig jobb her det», stikk.

C: Men det er jo ikke egentlig dårlig sånn overfor innsatte, men jeg har opplevd mye frustrasjon blant særlig eldre betjenter som har vært der lenge, som opplever at jobben deres betyr ikke det samme lenger, at de føler at jobben ikke har den verdien den hadde fordi at de ikke kan språket, så føler de at de ikke kan bidra med noe. Og det er jo mange eldre betjenter som også ikke er noe særlig stødig i engelsk og da mister de *hele* kommunikasjonen kanskje yngre betjenter har da.

Denne ukulturen kjente betjentgruppen heller lite til. Det eneste de i den sammenheng kjenner seg igjen i er at generasjon er en faktor som spiller inn, og at også dette følger samfunnet. Men ettersom den eldre generasjonen blir pensjonister så slipper nye til, og disse menneskene er gjerne mer vant med fremmede kulturer. Vidar forteller om dette:

V: .... som gjør at det blir mer og mer utvanna, men da vil det jo være de eldste, som ut ifra den teorien da, som *sannsynligheten* er størst for at sitter på, hva skal jeg kalle det, dårlige holdninger i forhold til utenlandske innsatte, men jeg har ikke noe særlig erfaring med at det er sånn.

Det er vrient basert på mitt datagrunnlag å si noe nærmere om hvor utbredt slike negative holdninger til utenlandske innsatte i norske fengsler er. Men ifølge informantene mine finnes slike holdninger i norske fengsler, og kanskje særlig blant eldre betjenter som ikke kjenner seg helt igjen, eller finner seg helt til rette, i det nye flerkulturelle fengselet. Representerer denne ukulturen eller de små «stikkene» aspirantene forteller om noe mer enn «bare små stikk»? Kan det tenkes at dette er et uttrykk for noen holdninger som man egentlig ikke tør å melde? Dette vil jeg diskutere i neste underkapittel, som handler om språk og holdninger.

7.4 Språk og holdninger

En kilde til kunnskap om holdninger i en intervjubasert studie som denne, er hva informantene svarer på konkrete spørsmål som omhandler holdninger og verdier. En annen måte, inspirert av Börjesson og Palmblad (2008), er å undersøke hvordan de rent språklig omtaler og kategoriserer fenomener knyttet til utenlandske innsatte.

I denne studien er et gjennomgående funn at informantene fremviser en høy grad av bevissthet og refleksjon når holdninger og verdier er tema. Det har vi for eksempel sett tidligere i oppgaven, ved at informantene gir uttrykk for å ville drive god kriminalomsorg, er opptatt av relasjoner og menneskemøter. Når det er sagt, så bruker de tidvis også ord og vendinger som kan fremstå nedlatende, eller som kan tolkes som å kommunisere fravær av respekt for kulturelle praksiser og uttrykk.

Her er det også stor forskjell på de to fokusgruppene. Der aspirantene navnga nasjonalitetene, snakket betjentene om «Irak-ish type landa» eller om «sigøyneren». Der aspirantene snakket om grisefri, snakket betjentene om muslimmat, for eksempel:

M: Mat er jo *hvert fall* en utfordring, til tider, det er det jo. Men det har kjøkkenet hos oss, de får beskjed av oss, om hvor mange muslimer det er til enhver tid, så har kokken orden på det, at de får muslimmat, eller hva jeg skal kalle det.

Et annet eksempel er fra da Vidar og Morten snakket om utfordringer i arbeid med utenlandske innsatte, knyttet til språk:

M: Husker vi hadde Lie, er jo perfekt, han var fra sånn Kinaland

V: Mm

M: Han var gull, for oss å bruke.

Morten bruker ordene «muslim-mat», og «Kina-land». Slike ord, uttrykk og kategoriseringer er politisk ukorrekte, men er de også et uttrykk for negative eller skeptiske holdninger til innsatte med utenlandsk statsborgerskap? Man kan velge å tolke det slik, da valg av ord kan si noe om menneskene som bruker ordene. På den andre siden kan man også tenke at dette handler om kunnskap, eller mangel på ord. Som Morten sier i slutten av sitatet om «muslimmat», så legger han til «eller hva jeg skal kalle det». Dette tyder på at han er klar over at ordet han benytter kanskje ikke er optimalt. Det vil derfor være veldig stigmatiserende å ut ifra dette vurdere holdninger til å være negative, og det blir tatt for mye ut av sin kontekst. Det trenger altså ikke nødvendigvis handle om holdninger.

7.5 Diskusjon og oppsummering

Studiens siste analysekapittel kretser rundt betjentenes holdninger og verdier og deres bevissthet og refleksjoner rundt dette. Gjennomgående i begge intervjuene ble holdninger og verdier nevnt som et av de viktigste verktøyene, sammen med kommunikasjon, i deres profesjonelle arbeid. Gjennom informantenes fortellinger kommer det fram at de er opptatt av å gjøre jobben sin godt og å ikke forskjellsbehandle de utenlandske innsatte.

Felles for begge gruppene og alle informantene er at de er opptatt av å drive god kriminalomsorg og at de bryr seg om den jobben de gjør. Når informanter beskriver møte med utenlandske innsatte som en berikelse, for eksempel når det gjelder å lære seg flere språk, så sier dette noe om deres engasjement og deres holdninger.

I begge gruppene gir informantene uttrykk for at de er bevisste på det at deres holdninger og verdier blir viktig i deres arbeid. Egnethet blir også diskutert, og informantene er klare på at det skal mye til for at noen som ikke er egnet for jobben forblir i jobben som fengselsbetjent. En av informantene forteller at hun mener det ikke vil være mulig å forskjellsbehandle, og at hun ikke ser hvordan det vil la seg gjøre å «gjennomføre en dårlig holdning». Funnene mine er litt motstridende her, hvor informantene sier at de ikke mener det er mulig å forskjellsbehandle, samtidig som de forteller om en *ukultur* i forhold til utenlandske innsatte. Denne ses helst hos de eldre betjentene, men ganske tydelig. Aspirantene tar avstand fra en del kommentarer og små «stikk», som de kaller det. Aspirantene vil trolig bli påvirket av betjentene også. Denne ukulturen kan også sies å være problematisk med tanke på at betjentene skal gå foran som gode forbilder for aspirantene i jobben som gjøres.

Avslutningsvis i dette kapitlet har jeg diskutert om språk kan ses i sammenheng med holdninger og verdier, slik Börjesson og Palmblad (2008) mener. Kan man si at enkelte nedlatende ord og vendinger er et uttrykk for negative holdninger? Jeg konkluderte med at ut ifra mitt datamateriale, vil en slik tolkning være problematisk. Men at opplæring og kunnskap kan ses i sammenheng med språklige uttrykk, det vil jeg si at datamaterialet mitt viser, og vi har jo også sett at holdninger kan endre seg gjennom erfaring, opplæring og kunnskap.

8 Avslutning

Tema for denne studien har vært fengselsbetjenten i det flerkulturelle fengselet. Med en kvalitativ tilnærming, nærmere bestemt fokusgruppeintervjuer, har jeg analysert fengselsbetjenter og aspiranter sine refleksjoner og opplevelser rundt egne holdninger og verdier, deres kunnskap og opplæring i forhold til flerkultur og betydninger av kategoriseringsprosesser. Oppgavens problemstilling er: *Hvordan oppleves det for ansatte å jobbe i fengsler som i økende grad er flerkulturelle?* Denne problemstillingen har jeg forsøkt å svare på gjennom tre nærmere avgrensede forskningsspørsmål, som har dannet grunnlaget for de tre analysekapitlene.

Ved å ta utgangspunkt i det første forskningsspørsmålet, om *hvordan ansatte i norske fengsler snakker om utenlandske innsatte, og på hvilken måte språket får betydning for kategorisering*, har jeg i det første analysekapittelet, «Kategorisering av utenlandske innsatte» undersøkt hvordan fengselsbetjenter, med språket, deltar i kategoriseringsprosesser. Jeg har studert *hvem* den utenlandske innsatte er for informantene mine, hvordan de snakker om utenlandske innsatte og flerkultur i fengsel. Det fremkommer av mitt datamateriale at svenskene ikke inngår i kategorien utenlandsk, noe som forteller oss hvem som kan anses å være en del av «oss» og hvem som er «de andre». Dette er knyttet opp til teorier fra Marianne Gullestad (1989;2002), om forestilt likhet, og Börjesson og Palmblad (2008) sine teorier om kategorisering. Aspirantgruppen snakker annerledes enn betjentgruppen om utenlandske innsatte, og bruker andre ord. Dette kan ha flere årsaker, for eksempel kan det handle om opplæring og kunnskap.

I studiens andre analysekapittel, «Opplæring og kunnskap», har jeg med utgangspunkt i Bygnes (2014) sitt funn om at det er mangel på retningslinjer om etniske minoriteter i Kriminalomsorgen, undersøkt hva slags type kunnskap aspirantene og betjentene bygger sitt betjentfaglige arbeid på. For å gjøre dette har jeg benyttet mitt andre forskningsspørsmål; *Hvilken opplæring får de ansatte i forhold til tverrkulturell kommunikasjon og kulturforskjeller, og hvordan gjøres kunnskapen gjeldende i deres arbeid?* Her viser mine funn at det er et tydelig skille mellom aspirantgruppen og betjentgruppen. Det kom tydelig frem at flerkultur og utenlandske innsatte i norske fengsler har fått større plass i undervisningen på Fengselsskolen nå enn tidligere. Et funn jeg gjorde var at betjentene baserte sitt betjentfaglige arbeid mye på erfaringsbasert kunnskap, mens aspiratenes kunnskap

hovedsakelig var av den formaliserte typen. Det fremkommer også i dette kapittelet at det har skjedd en endring siden Bygnes (2014) gjorde sin studie, selv om mine funn til dels støtter hennes forskning. Forskningen min viser også at betjentene og aspiratene arbeider traumebevisst og er opptatt av profesjonalitet.

Et annet interessant funn jeg gjorde var at aspirantene kunne fortelle om en ukultur i Kriminalomsorgen, som de selv ble oppfordret til ikke å bli en del av. Denne ble mest sett hos eldre betjenter, og gikk ut på at betjentene kom med «små stikk» og kommentarer hvor de snakket nedlatende om utenlandske innsatte. Ved å benytte meg av forskningsspørsmålet; *På hvilken måte påvirker ansattes egne holdninger og verdier kategoriseringsprosesser?* har jeg i kapittelet «Holdninger og verdier» studert hvordan informantene selv reflekterer rundt egne holdninger og verdier, og viktigheten av egnethet i Kriminalomsorgen (se Fredwall, 2015). Jeg har også diskutert sammenhengen mellom språk og holdninger.

Denne studien har undersøkt hvordan det oppleves for den ansatte å jobbe i fengsler som i økende grad er flerkulturelle. Studien viser at informantene kan fortelle om både muligheter og begrensninger i arbeidet med utenlandske innsatte. Informantene deler Fredwall (2015) sitt perspektiv når det gjelder å arbeide profesjonelt, og vektlegger egnethet i arbeidet. De kan fortelle at de opplever utfordringer spesielt knyttet til språk, og at dette igjen fører med seg andre utfordringer. Samtidig forteller informantene at de opplever å lære mye av å jobbe med utenlandske innsatte, og at de ser på dette som en berikelse.

Studien gir støtte til Bygnes (2014) i den forstand at informantene forteller om mangel på retningslinjer. Likevel tyder spesielt intervjuet med aspirantene på at det nå er mer formell opplæring i flerkultur og om utenlandske innsatte. Det er også mer materiell tilgjengelig, slik som Håndbok for ansatte (KRUS, 2015), ulike nettressurser (f.eks www.landinfo.no) og det holdes kurs i ulike tema relatert til flerkultur. Funnene mine viser også at traumebevisst omsorg er på vei inn i norske fengsler, slik Hotntvedt (2017) og Hydle og Stang (2016) er opptatt av. Studien min støtter Fredwall (2015) sin forskning i viktigheten av profesjonalitet og egnethet i arbeidet, og evnen til å finne riktig *balanse*. Ugelvik (2015) stilte spørsmål ved om utenlandske innsatte fortsatt er «de glemte fangene» i norsk kriminalomsorg. Han konkluderer med at tiden for dette ligger bak oss. Mine funn viser også tydelig at utenlandske innsatte får mer plass i undervisningen av nye fengselsbetjenter enn tidligere, og lite tyder på at gruppen gjennom Kriminalomsorgen er glemt.

Denne studien tar for seg et dagsaktuelt tema med en litt annen vinkling enn mye annen forskning. Det å studere de utenlandske innsatte fra de profesjonelle (aspiratene og betjentene) sitt perspektiv, har gitt nyttige og interessante funn. En del av disse funnene er presentert i denne oppgaven. Metoden benyttet i prosjektet for å utforske studiens problemstilling er fokusgruppeintervjuer. Med hjelp av fokusgruppeintervjuer tror jeg at jeg har fått innsikt i en del problemstillinger og fått tatt del i refleksjoner som ikke nødvendigvis ville kommet til syne i enkeltintervjuer. Det hadde vært nyttig for studien og dens dybde å også gjort observasjoner i fengsel, noe jeg imidlertid ikke fikk tillatelse til. Analyse av dokumenter, (slik for eksempel Fredwall, 2015 har gjort) kunne også gitt nyttig informasjon til denne studien. Antall informanter (syv) kan være litt begrensende for innsikten og validiteten i studien, men alle de syv informantene ga nyttig informasjon, og de dro nytte av hverandre i intervjusituasjonen. Dersom jeg ikke var begrenset på tid, tilgang og plass, kunne det vært nyttig for studien å intervjuer enda flere, eller som sagt benytte flere metoder. Tema som kunne vært interessant å forfølge etter denne studien er for eksempel hvem den utenlandske innsatte er for betjentene (svenskene er for betjentene ikke en del av denne gruppen), og *årsakene* til dette. *Ukulturen* som kommer frem kunne vært interessant å studere nærmere og hvordan *kombinasjonen* av nok og riktig kunnskap og erfaring vil ha innvirkning på betjentes arbeid.

Litteratur:

Arbeidsmarkedsloven. (2004). Lov om arbeidsmarkedstjenester (LOV-2004-12-10-76). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2004-12-10-76>

Agheyisi, R. & Fishman, J. (1972). Språkholdningsundersøkelser: En kort oversikt over metoder. I Engh, J, Hanssen, E, Vannebo, K.J og Wiggen, G (Red.), *Språksosiologi* (s. 77- 96). Oslo: Universitetsforlaget.

Alvsvåg, H. & Martinsen, K.M. (2018) *Omsorg og skjønn*. Tidsskrift for omsorgsforskning, 03, 2018. (s.215-222). doi 10.18261/issn.2387-5984-2018-03-03

Barbour, R. (2007). *Doing focus groups*. London: Sage Publications Ltd.

Barth, F. (1969) Introduction, I *Ethnic groups and boundaries*. Universitetsforlaget. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2011051608067?page=7

Blom.S. (2008). Holdninger til innvandrere og innvandring. Hentet fra <https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa103/kap7.pdf>

Braun, V. & Clarke, V. (2006) Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bronebakk, K. B. (2012). Frihet og fordommer. I Olsen, S. (Red.), *Virker straff?* (s. 173-193). Scandinavian Academic press/Spartacus Forlag AS.

Bugge, S. (2017, 3. juli). 34 prosent av alle innsatte er utlendinger. VG. Hentet fra <https://www.vg.no/>

Bygnes, S. (2014). Ad hoc multiculturalism: prison staff approaches to cultural and religious diversity. I Aasen, H.S., Gloppen, S., Magnussen, A.M. og Nilssen, E. (Red.), *Juridification and social citizenship in the welfare state* (s. 203-220). Edward Elgar Publishing Limited, UK.

Börjesson, M. og Palmblad, E. (2008). *Struttjejer, arbetsökande och samarbetsvilliga - Kategoriseringar och samhällsmoral i socialt arbete*. Liber.

- Dahl, Ø. (2001). *Møter mellom mennesker, Interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Dahl, Ø & Habert, K. (1986). *Møter mellom kulturer, tverrkulturell kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. H. & Arntsen, S. T. (2006). *Kulturforskjeller i praksis, perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Eriksen, T. H. (2001). *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. H. og Sajjad, T. A. (2006). *Kulturforskjeller i praksis, perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Fredwall, T. E. (2015). *Murer og moral, en bok om straff, verdier og fengselsbetjenter* (1. utg.). Oslo: Cappelen Damm.
- Fridhov, I. M. (2012). Fangearkitektur og ideologi. I Olsen, S. (Red.), *Virker straff?* (s. 17-37). Scandinavian Academic press/Spartacus Forlag AS.
- Gullestad, M. (1989). *Kultur og hverdagsliv*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Gullestad, M. (2001). Imagined sameness: Shifting Notions of «Us» and «Them» in Norway. I Line Alice Ytrehus (Red.), *Forestillinger om «den andre»* (s. 32-55). Norway: Høyskoleforlaget AS.
- Gullestad, M. (2001). Likhetens grenser. I M. Lien, H. Liden og H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser, antropologiske undersøkelser i det moderne Norge* (s. 32-67). Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Gyldendal Akademisk Forlag AS.
- Horntvedt, H. (2017, 31. mai) *Traumebasert omsorg. Det vanskelige oppdraget*. Hentet fra <https://frifagbevegelse.no/nffmagasinet/det-vanskelige-oppdraget-6.185.469164.032175900e>

Hydle, I. & Stang, E.G. (2016). *Ungdomsenheten og det tverretatlige teamet ved Bjørgvin fengsel En forskningsbasert evaluering*. (NOVA Rapport 1/2016) Hentet fra file:///C:/Users/Anne/Downloads/nova-rapport-1-2016-bjorgvin%20(1).pdf

Håkonsen, K.D. (2017, 18.desember). I Kongsvinger fengsel får innsatte som aldri har gått på skole tilbud om opplæring. Hentet fra <https://frifagbevegelse.no/nffmagasinet/norges-eneste-fengsel-for-utlendinger-har-innsatte-fra-70-ulike-nasjoner-6.183.499992.575a5b77ba>

Johnsen, B. (2017). *Climate Survey P1 Norgerhaven, Annex of Ullersmo Fengsel*

Jørgensen, T.W & Steinkopf, H. (2013). *Traumebevisst omsorg, teori og praksis*.

RVTS-sør 2013 (s.1-17). Hentet fra

https://rvtssor.no/filer/dokumentarkiv/31032017_traumebevisstomsorgteoriogpraksis.pdf

Kamberlis, G og Dimitriadis, G. (2013). *Focus groups – from structured interviews to collective conversations*. London and New York: Routledge.

Kriminalomsorgen. (2019a). Om Kriminalomsorgen. Hentet fra

<https://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen.237840.no.html>

Kriminalomsorgen. (2019b). Utenlandske innsatte. Hentet

fra <https://www.kriminalomsorgen.no/utenlandske-innsatte.237929.no.html>

Kriminalomsorgen. (2019c). Kongsvinger fengsel. Hentet fra

<https://www.kriminalomsorgen.no/kongsvinger-fengsel.5024064-242495.html>

Kriminalomsorgen (2018, 17. august). Fengselet i Nederland er stengt. Hentet fra

<https://www.kriminalomsorgen.no/fengselet-i-nederland-er-stengt.6098072-237613.html>

Kriminalomsorgen (2017). Utenlandske innsatte. Hentet fra

<http://www.kriminalomsorgen.no/utenlandske-innsatte.237929.no.html>

Kriminalomsorgen (2005). *Yrkesetiske retningslinjer for kriminalomsorgen*. Hentet fra

file:///C:/Users/Anne/Downloads/yrkesetiske_retningslinjer05.pdf.

Utgitt av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 2. utgave 2005

KRUS. (2015). *Utenlandske statsborgere i Kriminalomsorgen, håndbok for ansatte* (1 utg). Hentet fra

<https://krus.brage.unit.no/krusxmlui/bitstream/handle/11250/2358042/Utenlandske%20statsborgere.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Krueger, R. A. (1994). *Focus groups, a practical guide for applied research*. Sage Publications, Inc. USA.

Krus. (2019). Opptakskrav. Hentet fra <http://www.krus.no/opptakskrav.5223812-307442.html>

Kvalbein, A. (1999). *God kontakt, praktisk kommunikasjonslære*. Høyskoleforlaget.

Loman, B. (1972). Språksociologi. I Engh, J., Hanssen, E., Vannebo, K. J. og Wiggen, G. (Red.), *Språksosiologi* (s. 19-41). Oslo: Universitetsforlaget.

Moldrheim, S. (2001). Framstillinger av «de andre»: Stereotypier i kategorier. I Line Alice Ytrehus (Red.), *Forestillinger om «den andre»* (s. 32-55). Norway: Høyskoleforlaget AS.

Maylone, T.M. (1998). Introduction. I McCombs G.M og Maylone T.M. (Red.), *Library Trends: qualitative research*. S597.601 USA, University of Illinois Graduate School of Library and Information Science.

Molander, A. (2011). Efter eget skön: om beslutsfattande i professionellt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift* nr.4. Hentet fra <https://journals.lub.lu.se/svt/article/view/15721/14204>

Morgan, D.L. (1997). *Focus groups as qualitative research*. Second edition. USA: Sage Publications.

Nerbø, K. H. (2017). Norgerhaven fengsel- et sjansespill med innsattes rettssikkerhet og rehabilitering. *Kritisk juss*, 53(03), 145- 149. Hentet fra https://www.idunn.no/kritisk_juss/2017/03/norgerhaven_fengsel

Pausewang, E. A. (2001). Syk og frisk, yter og nyter – likhetsdilemmaer i et helsefremmende fellesskap. I M. Lien, H. Liden og H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser, antropologiske undersøkelser i det moderne Norge* (s. 170-190). Oslo: Universitetsforlaget.

Rapley, T. (2016). Some pragmatics of qualitative data analysis. I David Silverman *Qualitative Research* (s. 331-345). USA: Sage Publications.

Riise, H.M.S., Fjerllberg, V., Haar, S.S., Sue-Chu, N.E.S. (2006). Etnisitet i akademia- etnisitet som allemannseie. I Nilsen, K & Langøien, J. L. (Red). *Identitet og kategorisering, Antropologiske perspektiver*. (s.7-20). Trondheim: NTNU

Riise, R & Storsve, E. (2017, 18.oktober). Sara (24) jobber med tunge kriminelle i landets eneste fengsel kun for utlendinger. Hentet fra <https://www.tv2.no/a/9433760/>

Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet, Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Rønning, H. (2017). *Politi og skjønn: En studie av politibetjentes skjønnsutøvelse i ordenstjeneste, sett i lys av rettslige rammer*. (Doktoravhandling). Juridisk fakultet, UiT, Norges Arktiske Universitet.

Sandnes, H.Å. (2017, 31 desember) Innsatte i Norges utlendingfengsel: Mener seg utsatt for rasisme og diskriminering. VG. Hentet fra <https://www.vg.no/>

Skau, G. (2005). *Gode fagfolk vokser, personlig kompetanse i arbeid med mennesker* (3. utg.). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Solem, T., Løkås, L., Brun, I., Skavhaug, S.R. (2006). Sykdomskategorisering. I Nilsen, K & Langøien, J. L. (Red). *Identitet og kategorisering, Antropologiske perspektiver*. (s. 63-73). Trondheim: NTNU.

Stamnes, K.A. & Rye, J.F. (2018). Fengselsfortellinger: en narrativ analyse av østeuropeiske fangers erfaringer i det norske strafferettssystemet. I Rye, J.F. &

Lundeberg, I.R (Red.), *Fengslende sosiologi :Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (s.121-146). Cappelen Damm Akademisk.

Ugelvik, T. (2011). *Fangenes friheter: makt og motstand i et norsk fengsel*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ugelvik, T. (2012). The dark side of a culture of equality: Reimagining communities in a Norwegian remand prison. I Ugelvik, T. & Dullum, J. (Red.), *Penal Exceptionalism? Nordic prison policy and practice*. (s. 121-138). London and New York: Routledge.

Ugelvik, T. (2015). The incarceration of foreigners in European prisons. I Pickering, S. & Ham, J. (Red.), *The routledge handbook on crime and international migration*. (s. 107-120). London and New York: Routledge.

Ugelvik, T.& Damsa, D. (2017). *The pains of crimmigration imprisonment: Perspectives from a Norwegian all-foreign prison*. British Journal of Criminology.

Vike, H., Liden, H. og Lien. M. (2001). Likhetens virkeligheter. I M. Lien, H. Liden og H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser, antropologiske undersøkelser i det moderne Norge* (s. 170-190). Oslo: Universitetsforlaget.

Wadel, C. (1990). *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten* (2. utg.). Flekkefjord: Seek AS.

Westrheim & Manger (2019) Utenlandske innsatte: Høy utdanningsmotivasjon, men mange hinder. I Westrheim. K.G. & Eide. H.M.K (Red.), *Kunnskapsbasert straffegjennomføring i kriminalomsorgen i Norge* (s. 225-239). Bergen: Fagbokforlaget.

Wilkinson, S. (2016). Analysing focus group data. I David Silverman (Red.), *Qualitative Research* (s. 83-98). USA: Sage Publications.

Zondag, M.H.W. (2018, 21.februar) Norgerhaven har kostet over 900 millioner kroner – nå avsluttes den omstridte avtalen. Hentet fra:

https://www.nrk.no/norge/norgerhaven-har-kostet-over-900-millioner-kroner-_na-avsluttes-den-omstridte-avtalen-1.13896330

Vedlegg

Vedlegg 1: Søknad om forskningstillatelse

Søknad om forskningstillatelse

Arendal, 15.11.18

Kriminalomsorgen region sørvest
Dokumentsenter
Postboks 694
4302 Sandnes

Jeg er mastergradsstudent ved Universitetet i Agder hvor jeg studerer master i sosiologi og sosialt arbeid med studiespesialisering innen sosiologi. Jeg søker herved tillatelse til å forske i Kristiansand fengsel som en del av mitt masterprosjekt. Jeg ønsker å forske på hvordan det oppleves for ansatte i norske fengsler at en stor andel innsatte er av utenlandsk opprinnelse. Ettersom det har vært en stor økning i andelen utenlandske innsatte i norske fengsler de siste årene tenker jeg dette er et tema som er samfunnsmessig relevant og et tema som vil være av interesse for kriminalomsorgen. Det er også et tema det finnes lite forskning på. Jeg tror prosjektet vil kunne gi nyttig informasjon og sette søkelys på problemstillinger som har vært lite forsket på tidligere.

For å besvare min problemstilling og forskningsspørsmål ønsker jeg å gjøre fokusgruppeintervjuer. Jeg søker derfor tillatelse til å gjennomføre intervjuer av ansatte ved Kristiansand fengsel.

Jeg er kjent med at det å gjennomføre forskning i fengsel medfører en rekke forskningsetiske problemstillinger. Jeg vil derfor i alle ledd av forskningsprosessen reflektere rundt disse etiske problemstillingene. Min veileder, Kristian Mjåland, har omfattende erfaring med å gjennomføre forskningsprosjekt i norske fengsler, og jeg vil ha løpende og tett dialog med han før under og etter gjennomføringen av intervjuene. Prosjektet er søkt om godkjenning hos Personvernombudet for forskning og jeg ettersender denne så snart den foreligger.

Vedlagt følger prosjektskisse, intervjuguide, informasjonsbrev til aktuelle informanter med samtykkeerklæring, informasjonsplakat til å henge i fengselet og en bekreftelse fra faglig veileder.

Jeg håper på positiv tilbakemelding, da dette vil være svært avgjørende for mitt prosjekt. Jeg kan nås på mail eller telefon ved spørsmål til prosjektet eller søknaden

(anne_lapin@hotmail.com tlf:98661734)

Med vennlig hilsen

Anne Lapin Evensen

Vil du delta i forskningsprosjektet

«De profesjonelle»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan det oppleves for ansatte i norske fengsler å jobbe med utenlandske innsatte. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål:

Forskningen er i forbindelse med et mastergradsprosjekt.

Problemstilling: Hvilke muligheter og utfordringer gir det at en stor andel av de innsatte i norske fengsler har utenlandsk statsborgerskap, og hvordan forholder de ansatte i norske fengsler seg til dette tema?

Forskningsspørsmål:

- 1. Hvordan profesjonelles holdninger og verdier kan være med på å bidra til kategorisering av marginaliserte grupper i samfunnet.*
- 2. Hvordan/hvilken opplæring får de profesjonelle i forhold til tverrkulturell kommunikasjon og kulturforskjeller?*
- 3. På hvilken måte kommer de profesjonelles egne holdninger og verdier til syne i deres arbeid?*
- 4. Hvordan oppleves det for de ansatte å jobbe i fengsler som i økende grad er flerkulturelle?*

5. *Hvilke refleksjoner gjør de ansatte seg om tema flerkultur i fengsel?*

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Anne Lapin Evensen (student) med veileder Kristian Mjåland ved Universitetet i Agder er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Som ansatt i et norsk fengsel er du en aktuell informant for dette prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Deltakelse i dette forskningsprosjektet innebærer at du vil bli bedt om å være med i et gruppeintervju sammen med 2-3 andre ansatte. Gruppeintervjuet er strukturert rundt enkelte tema og jeg vil stille spørsmål rundt disse temaene. Hvert intervju er tenkt å ha en varighet på 1-2 timer. Intervjuene blir tatt opp på bånd i tillegg til at jeg noterer underveis. Intervjuene vil foregå i fengselet, eller annet sted dersom dere heller ønsker dette.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Jeg har også mottatt forskningstillatelse hos Kriminalomsorgen.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Kun studenten vil ha tilgang til lydfilene og disse slettes etter transkriberingen.
- Du vil være anonym i transkripsjonen og i oppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1 juni 2019. Da vil alle data fra intervjuene slettes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Agder ved Kristian Mjåland, kristian.mjaland@uia.no / 38 14 13 85
- Vårt personvernombud: Ina Danielsen, UiA, ina.danielsen@uia.no / 452 54 401
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
(Forsker/veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet De Profesjonelle, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i fokusgruppeintervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 1 juni 2019.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Intervjuguide

BAKGRUNN

For å få en bedre forståelse for dere og deres syn på ulike problemstillinger knyttet til tema jeg er opptatt av er det nyttig for meg å vite litt om dere og deres bakgrunn.

Introduksjonsrunde:

- Kjønn, alder
- Utdannelse
- Arbeidserfaring, antall år i fengsel?

UTENLANDSKE INNSATTE I DETTE FENGSELET

Det har vært en stor økning i andelen innsatte med utenlandsk statsborgerskap de siste ti årene. Kan dere begynne med å fortelle meg litt om hvordan dere har merket dette her i dette fengselet?

- Hvor kommer de utenlandske innsatte fra?
- Merker dere noen forskjell mellom de utenlandske innsatte (ulike grupper)?

UTFORDRINGER

Jeg vil gjerne vite hvordan økningen oppleves for dere, og hvilke refleksjoner dere gjøre dere i den sammenheng.

- Ser/opplever du ulemper og utfordringer knyttet til det at det i dag er mange utlendinger i fengselet? Både for deg som ansatt, men også for den innsatte selv, og andre innsatte. I såfall, hvilke?
- Hva er de største utfordringene med utenlandske innsatte i dette fengselet, slik dere ser det?
- Språk, religion, mat, sosialt miljø
- Hvordan opplever du det å arbeide i et fengsel med stor andel utlendinger?
- Hvordan påvirker den store andelen utlendinger i fengsel din arbeidshverdag?
- Ser du en endring de senere år, og kan du utdype dette?

MULIGHETER

- Ser/oplever du fordeler og muligheter ved at det i dag er en stor andel utlendinger i fengselet? I såfall, hvilke?
- Språk, religion, mat, sosialt miljø

OPPLÆRING OG KUNNSKAP

Med en sterk økning innvandrere og flyktninger til Norge blir flerkultur og fokus på kulturforskjeller mer og mer gjeldene, i samfunnet generelt og i hjelpeapparat og omsorgstjenester spesielt. Jeg er i denne sammenheng nysgjerrig på om dere opplæres i dette, og eventuelt hvor stort fokus disse temaene har innenfor kriminalomsorgen.

- Får dere opplæring i kulturforskjeller og/eller tverrkulturell kommunikasjon, og i såfall hvordan opplæring? I hvilket omfang?
- Oplever du at dette er noe du mangler, eller skulle hatt mer av?
- Hvordan opplever du at dette (kunnskap eller mangel på kunnskap) påvirker ditt arbeid mot denne gruppen innsatte?
- Får dere opplæring i landinfo eller lignende?

HOLDNINGER OG VERDIER

Vi har jo alle våre verdisett og holdninger som er med på å forme oss som mennesker og gjøre oss til de man er. Selv om de fleste av oss ønsker være gode og imøtekommende mennesker, hender det vi møter oss selv i døra og det hender vi kjenner på fordommer. I den sammenheng vil jeg gjerne vite hvordan det er å jobbe i et fengsel som stadig blir mer flerkulturelt?

- Hvordan tenker du at dine holdninger og verdier generelt er med på å påvirke ditt arbeid? Hvordan tenker du dine holdninger og verdier er med på å påvirke din kommunikasjon til innsatte, og til den aktuelle gruppen?
- Hvordan tenker du at dine holdninger og verdier (f eks til enkelte grupper) kommer til syne i ditt arbeid?
- Reflekterer du selv over dine holdninger og verdier sett i sammenheng med din jobb? Er dette noe dere pleier å diskutere eller drøfte? Hvor bevisst kjenner du deg selv i slike spørsmål?
- Hvordan forholder du deg til denne gruppen? Tenker du at du forholder deg annerledes til denne gruppen enn majoriteten (de norske innsatte)?

AVSLUTNINGSSPØRSMÅL

- Etter denne samtalen og drøftingen, har du ting dere gjerne vil få sagt, ting dere brenner inne med eller ønsker å diskutere?
- Hvordan opplevde du å snakke om disse tingene, i en gruppe? Tror du svarene dine ville blitt annerledes dersom jeg intervjuet deg alene?

Vedlegg 4: Svar fra Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen region sørvest

Anne Lapin Evensen
UiA

Deres ref:

Vår ref:
201708333-24

Dato:
21.11.2018

SVAR PÅ SØKNAD OM FORSKNINGSTILLATELSE I KRISTIANSAND FENGSEL

Det vises til søknad av 15.11.18 der det fremkommer at masterstudent Anne Lapin Evensen, Institutt for sosiologi og sosialt arbeid, UiA, ønsker å forske på hvordan ansatte i norske fengsler opplever at en stor andel innsatte er av utenlands opprinnelse. Hvordan er dette med på å påvirke deres arbeidshverdag, og hvordan forholder de ansatte seg til denne gruppen?

For å belyse denne problemstillingen vil søkeren gjennomføre 2 fokusgruppeintervjuer med 3 – 4 ansatte i Kristiansand fengsel. Intervjuguide, informasjonsbrev, samtykkeerklæring er vedlagt.

Veileder er førsteamauensis, Kristian Mjåland, UiA.

Regiondirektøren finner på dette grunnlaget å kunne godkjenne forskningsprosjektet. Godkjenningen gis under forutsetning av godkjenning fra Personvernombudet for forskning og at Kristiansand fengsel vurderer prosjektet som praktisk gjennomførbart og sikkerhetsmessig forsvarlig.

Opplysninger søkeren blir gjort kjent med kan være undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13. Forskeren er undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 c. Av § 13 e følger at forskeren plikter å hindre andre i å få tilgang til eller kjennskap til opplysningene. Overtredelse av taushetsbestemmelser er straffbart, jf. straffeloven 121. Det er et vilkår at forskeren og andre involverte undertegner en taushetserklæring med henvisning til bestemmelsene overfor. Slik erklæring utarbeides av den enkelte enhet.

Forskeren skal påse et innsamlet materiale blir oppbevart på en forsvarlig måte og at det foretas anonymisering av personidentifiserbare opplysninger ved publikasjon. Innsamlet material som inneholder personidentifiserbare data, skal makuleres så snart undersøkelsen er avsluttet.

Kriminalomsorgen region sørvest

Postadresse:
Postboks 694
4302 Sandnes

Besøksadresse:
Gjesdalveien 34 3.etasje

Telefon: 51 97 39 00
Telefaks: 51 97 39 01
Org.nr: 911 830 868
mva

Saksbehandler:
Bjørn Lindebø
E-post: sorvest@kriminalomsorg.no

Vedtak om å anvende taushetsbelagte opplysninger til forskningsmål, kan pålages til Kriminalomsorgsdirektoratet. Klageretten etter forvaltningsloven kap. VI § 28, omfatter den som ikke får medhold i sin søknad om forskning og den som taushetsplikten er satt til vern for.

Regiondirektøren anmoder søkeren om å sende et eksemplar av masteroppgaven til Kriminalomsorgen region sørvest, KDI og KRUS.

Lykke til med arbeidet.

Mvh

Agnes S. Inderhaug
ass.regiondirektør

Bjørg Lindebø
seniorrådgiver

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

DE PROFESJONELLE

Referansenummer

230928

Registrert

02.11.2018 av Anne Lapin Evensen -

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Agder / Fakultet for samfunnsvitenskap / Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Kristian Mjåland

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Anne Lapin Evensen

Prosjektperiode

01.11.2018 - 17.06.2019

Status

05.06.2019 - Vurdert

Vurdering (2)

05.06.2019 - Vurdert

NSD har vurdert endringen registrert 05.06.2019.

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 05.06.2019. Behandlingen kan fortsette.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Mathilde Hansen

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

08.05.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 08.05.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD.

Behandlingen betinger at søknad sendt til Kriminalomsorgen er innvilget. Tillatelse fra Kriminalomsorgen region sørvest ble gitt 21.11.2018, hvilket er fremlagt for NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.06.2019.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Mathilde Hansen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)